

**MAHALLE OLGUSUNDAKİ DEĞİŞİMİN SOSYO-KÜLTÜREL VE
MORFOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA: KURTULUŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ (KAHRAMANMARAŞ)**

Şeyma GEBEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2022

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza

Şeyma GEBEL

01/07/2022

MAHALLE OLGUSUNDAKİ DEĞİŞİMİN SOSYO-KÜLTÜREL VE MORFOLOJİK
AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KURTULUŞ
MAHALLESİ ÖRNEĞİ (KAHRAMANMARAŞ)
(Yüksek Lisans Tezi)

Şeyma GEBEL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2022

ÖZET

Mahalle olgusu, günümüzde gerçekleşmekte olan hızlı değişim ve dönüşümü neticesinde mahalleyi mahalle yapan niteliklerini gün geçtikçe kaybederek, yaşanılabilirliğini ve sürdürülebilirliğini yitirmektedir. Mahallelerin, kentleri, kentlerinde Dünya'yı şekillendirdiği düşünüldüğünde mahallenin değişim ve dönüşümüne yönelik yapılan analizler önem kazanmaktadır. Bu noktada, mahallelerin geçmişte bünyesinde barındırdığı toplumsal ve mekânsal parametrelerin analiz edilmesi yalnızca geleneksel olan mahallelerin anlaşılmasını ve korunmasını değil, yeni yerleşimlerin planlanmasına da önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Tarihi kentlerin birçok anlamda sahip olduğu birikim ve deneyimden dolayı Antik Çağlardan bu yana birçok yerleşime ev sahipliği yapmış olan Kahramanmaraş kent merkezinde bulunan Kurtuluş Mahallesi bu tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışmada, ilk olarak konuya üst ölçekte bakılarak kentlerin günümüzde sürdürülebilir olma durumundan ve mahalle olgusuna yansımalarından bahsedilmiştir. Sonrasında çalışmada kullanılan temel tanım ve yöntemlere yönelik bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın devamında Kahramanmaraş'a ait bilgilere yer verilerek, kent formunun tarihsel süreç içerisinde gelişimi incelenmiş ve alan çalışmasına zemin oluşturulmuştur. İki bölüme ayrılarak gerçekleştirilen alan çalışmasında, ilk olarak 1957'den günümüze kadar bölgeye ait hazırlanmış olan haritalar üzerinden mahallenin morfolojik dokusundaki değişim yol/ulaşım, yapı adası, bina kat sayısı, arazi kullanım, tescilli yapılar, yeşil alanlar, yaya yolları/yürünebilirlik, sokak ve çıkmazların yapısı, insan, bina ve sokak ilişkisi ve geleneksel konut dokusu başlıklarında analiz edilmiştir. İkinci kısımda ise mahalle sakinleriyle gerçekleştirilen söyleşi ile mahallenin sosyo-kültürel dokusu ve değişimi incelenerek konu bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise mahallenin değişimine yönelik bulgulara ve önerilere yer verilmiştir.

Bilim Kodu : 80103

Anahtar Kelimeler : Mahalle olgusu, kurtuluş mahallesi, morfolojik analiz, sosyo-kültürel doku

Sayfa Adedi : 157

Danışman : Prof. Dr. İdil AYÇAM

İkinci Danışman : Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU

A STUDY ON THE SOCIO-CULTURAL AND MORPHOLOGICAL EVALUATION
OF THE CHANGE IN THE NEIGHBORHOOD PHENOMENON: THE CASE OF
KURTULUŞ NEIGHBORHOOD (KAHRAMANMARAŞ)

(M. Sc. Thesis)

Şeyma GEBEL

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

July 2022

ABSTRACT

As a result of the rapid change and transformation taking place today, the neighborhood phenomenon is losing its livability and sustainability by losing the qualities that make the neighborhood a neighborhood. Considering that neighborhoods shape the cities, cities shape the world, the analyses made for the change and transformation of the neighborhood gain importance. At this point, analyzing the social and spatial parameters that neighborhoods have contained in the past will contribute significantly not only to the understanding and preservation of traditional neighborhoods, but also to the planning of new settlements. Due to the accumulation and experience of historical cities in many senses, the Kurtuluş Neighborhood in the city center of Kahramanmaraş, which has hosted many settlements since ancient times, has been selected as a study area within the scope of this thesis. In the study, firstly, by looking at the subject at a higher scale, the sustainability of cities today and their reflections on the neighborhood phenomenon are mentioned. Then, the information about the basic definitions and methods used in the study was mentioned. In the continuation of the study, the basic information about Kahramanmaraş was given and the development of the city form in the historical process was mentioned and the ground was created for the field study. In the field study, which was divided into two sections, the change in the morphological texture of the neighborhood was analyzed in road/transportation, building island, number of building floors, land use, registered buildings, green spaces, pedestrian paths/walkability, structure of streets and dead ends, human, building and street relationship and traditional housing texture headings through the maps prepared for the region from 1957 to the present day. In the second part, the socio-cultural texture and change of the neighborhood were examined with the interview study, and the phenomenon of the neighborhood was discussed in a holistic way. In the conclusion part, the findings about the change of the neighborhood were evaluated.

Science Code : 80103

Key Words : Neighborhood phenomenon, Kurtuluş neighborhood, morphological analysis, socio-cultural fabric

Page Number : 157

Supervisor : Prof. Dr. İdil AYÇAM

Co-Supervisor : Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU

TEŞEKKÜR

Kahramanmaraş'ta doğup büyümüş biri olmakla beraber, bölgenin sahip olduğu kadim geçmiş ve kültür bölgeyi çalışma konusundaki motivasyonumun ve heyecanımın temel sebeplerinden biridir. Maraş'ı her ziyaretimde muhakkak gezdiğim, geçmişe dokunduğumu hissettiğim, sokaklarında dolaşmaktan keyif aldığım kentin en eski mahallelerinden birini çalışmak benim için çok değerliydi. Bu tez çalışmasının Kurtuluş Mahallesi'nin sahip olduğu özgün değerleriyle yaşayabilmesine katkı sunmasını umut ederim.

Tez çalışmam boyunca her aşamada kıymetli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. İdil AYÇAM'a, kıymetli görüş ve yorumlarıyla katkı sağlayan ikinci danışmanım Doç. Dr. Hatice KALFAOĞLU HATİPOĞLU hocama teşekkürlerimi sunarım.

Tez yolcuğum boyunca bana eşlik eden, süreci anlamlı ve değerli kılan en kıymetli motivasyonlarım sevgili eşim M. Enes GEBEL'e ve biricik kızım Yaren'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Her daim olduğu gibi bu süreçte de desteklerini esirgemeyen sevgili annem İlknur HANÇER'e, babam Mustafa HANÇER'e, akademik tecrübelerinden istifade ettiğim ablam Esra HANÇER GÜLERYÜZ'e ve kardeşlerime en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca zengin kütüphanesinden her zaman faydalandığım gibi bu süreçte de Maraş'a ait kaynaklara ulaşmamı ve faydalanmamı sağlayan sevgili babam Mustafa HANÇER'e şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın gerekliliği olan verilere ulaşmam konusunda bana gösterdikleri sabır ve yardımları için Dulkadiroğlu Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğünden Sayın Hacı Emre ŞAŞTI'ya ve Sayın İzzet KILIÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak söyleşi çalışmasını yaparken kapılarını sonuna dek açan Kurtuluş Mahallesi sakinlerine teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xii
HARİTALARIN LİSTESİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. GÜNÜMÜZ KENTLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE MAHALLE OLGUSU VE MAHALLENİN BAŞKALAŞIM SÜRECİ	9
3. ÇALIŞMADA KULLANILAN TEMEL TANIMLAR VE YÖNTEMLER.....	19
4. KAHRAMANMARAŞ KENT FORMUNUN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ.....	25
4.1. Konumu, Coğrafyası ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	25
4.2. Geleneksel Yerleşim Dokusu.....	35
4.3. Nüfus Yapısı.....	41
4.4. Sosyo-Kültürel Yapı.....	42
5. KURTULUŞ MAHALLESİ’NİN MORFOLOJİK VE SOSYO- KÜLTÜREL DOKUSUNDAKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK ANALİZLER	45
5.1. Kurtuluş Mahallesi Boyutu, Sınırları ve Genel Durum Analizi.....	45
5.2. Kurtuluş Mahallesi’nin Morfolojik Değişimi.....	48
5.2.1. Yol/Ulaşım analizi.....	49
5.2.2. Yapı adası analizi.....	54

	Sayfa
5.2.3. Bina kat sayısı analizi.....	57
5.2.4. Arazi kullanım analizi.....	59
5.2.5 Tescilli yapılar.....	64
5.2.6. Yeşil alanlar	66
5.3.7. Yaya yolları/yürünebilirlik.....	73
5.2.8. Sokak ve çıkmazların yapısı	81
5.2.9. İnsan, bina ve sokak ilişkisi.....	85
5.2.10. Geleneksel konut yapısı.....	88
5.3. Kurtuluş Mahallesi'nin Sosyo-Kültürel Dokusundaki Değişim.....	92
5.3.1. Söyleşi Çalışması.....	93
6. SONUÇ.....	135
6.1. Bulgular.....	135
6.2. Öneriler	143
KAYNAKLAR.....	145
EKLER.....	151

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Geleneksel mahalle yapısı.....	12
Çizelge 2.2. Modern mahalle oluşumu.....	14
Çizelge 2.3. Modern sonrası mahalle yaklaşımı.....	16
Çizelge 4.1. 1927-2021 yılları arasında Kahramanmaraş toplam nüfusu	42
Çizelge 5.1. Söyleşi sorularının içeriği, gruplanması ve çözümlenmesi hedeflenen konulara ait tablo.....	94
Çizelge 5.2. Katılımcıların profil bilgileri	95
Çizelge 5.3. Tarihi çevrenin sunduğu avantajlar ve dezavantajlar (25.soruya verilen yanıtlar üzerinden hazırlanmıştır)	134
Çizelge 6.1. Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik ve sosyo-kültürel bakımdan değişiminin incelenmesi.....	142

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Tez akış şeması.....	5
Şekil 1.2. Alan çalışması akış şeması.....	6
Şekil 3.1. İngiliz, Fransız ve İtalyan ekollerinin temel yöntem bileşenleri.....	21
Şekil 3.2. M.R.G. Conzen'in terminolojisinde kentsel form bileşenleri (sokaklar, parseller ve bina yapı adası)	22
Şekil 5.1. Yıllara göre Kurtuluş Mahallesi nüfus durumu.....	48
Şekil 5.2. Kentsel yeşil alanların işlevleri.....	67
Şekil 5.3. Yaş grupları ve donatı alanlarına göre erişme mesafeleri.....	74
Şekil 5.4. Donatı alanı ve erişilebilirlik ilişkisinde mahallenin sınırları.....	75
Şekil 5.5. Söyleşi soruları; Katılımcıların yaşları	96
Şekil 5.6. Söyleşi soruları; Katılımcıların mahallede ikamet ettikleri süre.....	96
Şekil 5.7. Söyleşi soruları; 'Burada yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	97
Şekil 5.8. Söyleşi soruları; 'Kurtuluş Mahallesi'nin geçmişi/tarihi hakkında bilginiz var mı?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	98
Şekil 5.9. Söyleşi soruları; 'Kurtuluş Mahalleli olmayı nasıl tanımlarsınız? Size göre ne anlam ifade ediyor' sorusuna verilen yanıtlar.....	100
Şekil 5.10. Söyleşi soruları; 'Kurtuluş Mahallesi'nde yaşıyor olmaktan memnun musunuz?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	101
Şekil 5.11. Söyleşi soruları; 'Bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	103
Şekil 5.12. Söyleşi soruları; 'Mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özellik sizce nedir?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	105
Şekil 5.13. Söyleşi soruları; 'Komşuluk ilişkilerini önemli buluyor musunuz?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	106
Şekil 5.14. Söyleşi soruları; 'Mahalledeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız?' sorusuna verilen yanıtlar.....	108
Şekil 5.15. Söyleşi soruları; 'Mahalleyi güvenli buluyor musunuz? Eğer güvenli ise sizce bu nasıl sağlanıyor?' sorusuna verilen yanıtlar.....	110
Şekil 5.16. Söyleşi soruları; 'Kurtuluş mahallesindeki sokaklar ve çıkmazlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız' sorusuna verilen yanıtlar.....	114

Şekil	Sayfa
Şekil 5.17. Söyleşi soruları; ‘Çıkılmaz sokakları farklı amaçlarla (komşularla sosyalleşme alanı, çocuk oyun alanı vb.) kullanıyor musunuz? Geçmişte kullanır mıydınız? Sizce bir değişim yaşandı mı?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	115
Şekil 5.18. Söyleşi soruları; ‘Çarşı bölgesiyle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? Günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçlarınızı karşılamak için bu bölgeyi kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	118
Şekil 5.19. Söyleşi soruları; ‘Çocuğunuz bu mahalledeki okula mı gidiyor/geçmişte gidiyor muydu? Siz çocukluğunuzda bu mahallede bulunan bir okula gitmiş miydiniz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	119
Şekil 5.20. Söyleşi soruları; ‘Mahalleyi yürünebilir (yaya ulaşımına uygun) buluyor musunuz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	120
Şekil 5.21. Söyleşi soruları; ‘İhtiyaçlarınız dışında mahallede yürür müsünüz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	122
Şekil 5.22. Söyleşi soruları; ‘Mahalledeki eski/tescilli Maraş evleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu evleri nasıl tanımlarsınız?’ sorusuna verilen yanıtlar.....	123
Şekil 5.23. Söyleşi soruları; ‘Mahalledeki servis imkanları (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli geliyor mu?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	126
Şekil 5.24. Söyleşi soruları; ‘Mahallenin büyük bir bölümünün koruma alanı/ kentsel sit alanı bölgesi olduğunu biliyor musunuz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	128
Şekil 5.25. Söyleşi soruları; ‘Yapılan bu çalışmalar gerçekleştirilmeden önce alınan kararlarla ilgili görüşleriniz alındı mı?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	132
Şekil 5.26. Söyleşi soruları; ‘Alınmadıysa, alınsın ister miydiniz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri.....	132

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Kahramanmaraş coğrafi konumu	26
Resim 4.2. Maraş'tan genel görünüm	34
Resim 4.3. Kaleden şehir görünümü (eski ve yeni halleri)	35
Resim 4.4. Günümüzde Kahramanmaraş Ulu camii ve minaresi.....	36
Resim 4.5. Kahramanmaraş Ulu Camii 1945 öncesi ve sonrasına ait görünümeler	37
Resim 4.6. Taş Medrese ve türbeye ait güncel ve 1979 öncesi görünümeler.....	37
Resim 4.7. Hatuniye Camii (Şems Hatun Camii) ve Külliyesi	38
Resim 4.8. Dedeoğlu Konağı / Kurtuluş Mahallesi.....	39
Resim 4.9. 1920 ve güncel haliyle çarşının görünümü.....	40
Resim 4.10. Belediye Çarşısının 1935 öncesi ve 1935 sonrasına ait görünümeleri.....	40
Resim 4.11. Belediye Çarşısı (mevcut hali).....	41
Resim 5.1. Kurtuluş Mahallesi sokaklarının oluşumunda topografyanın etkisi.....	50
Resim 5.2. 19. yüzyıl Maraş'ında ve güncel halinde mahalleden bir sokak görünümü..	51
Resim 5.3. Mahalle içerisindeki bina yükseklikleri ve geleneksel yapım tekniğiyle yapılan.....	59
Resim 5.4. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (Tematik Mutfak Müzesi).....	63
Resim 5.5. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (mahalle sınırında bulunan Zabun Konağı/ Kafe ve Restoran).....	63
Resim 5.6. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (Hışır Han Kafe)	63
Resim 5.7. Atatürk Bulvarı üzerindeki sürekli yeşil alan aksı/bandı	70
Resim 5.8. Kurtuluş Mahallesi'nin eski hava fotoğrafları üzerinden yeşil alanlarının görünümü	70
Resim 5.9. Konut bölgesindeki yeşil alanların varlığı	73
Resim 5.10. Ticaret bölgesindeki yeşil alanların varlığı.....	73
Resim 5.11. Mahalle sınırları üzerindeki yeşil alanların varlığı.....	73

Resim	Sayfa
Resim 5.12. Kurtuluş Mahallesi sokakları.....	81
Resim 5.13. Kurtuluş Mahallesi'ne ait görünüm (insan, bina ve sokak ilişkisi)	85
Resim 5.14. 1758 numaralı adanın Şekerli Caddesi üzerinden görünümü.....	87
Resim 5.15. Maraş gravürü (1879)	88
Resim 5.16. Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan kerpiç evler.....	89
Resim 5.17. Kurtuluş Mahallesi, seçilen alt bölgede bulunan Geleneksel Maraş evlerine ait örnekler	90
Resim 5.18. Bölgeye ait geleneksel dokuyu yansıtan mimari öğelerden bazıları (soldan sağa-binek taşı, kapı tokmağı, örtme)	91
Resim 5.19. Kurtuluş Mahallesi'nin özgün dokusundan farklı yapılaşmalar.....	92
Resim 5.20. Kurtuluş Mahallesi restorasyon çalışmaları tamamlanan bazı yapı örnekleri.....	92

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 4.1. Kahramanmaraş konum	25
Harita 4.2. Kahramanmaraş'ın Cumhuriyet Dönemi öncesine kadar olan gelişimi	29
Harita 4.3. Maraş şehri mahalleleri (1881 yılı).....	30
Harita 4.4. 1920 yılı Maraş'a ait bir kroki.....	31
Harita 4.5. Kahramanmaraş'ın Cumhuriyet öncesi dönemden 2004'e kadar olan gelişimi.....	33
Harita 4.6. Kahramanmaraş kent makroformu (2022).....	34
Harita 4.7. Maraş'ın 1920 tarihli kent haritası.....	43
Harita 5.1. Kurtuluş Mahallesi'nin konumu.....	46
Harita 5.2. Kurtuluş Mahallesi güncel sınırı, yapıları ve yolları.....	47
Harita 5.3. Yıllara göre yolların morfolojik değişimi.....	53
Harita 5.4. Yıllara göre adaların boyut, şekil ve sayılarındaki değişim	55
Harita 5.5. Bölgedeki dokusal değişimin olduğu yerler (2007 ve 2014 yıllarına ait planlar karşılaştırılarak elde edilmiştir)	56
Harita 5.6. Bölge kat sayısı analizi (2007)	57
Harita 5.7. Bölge kat sayısı analizi (1981 ve 2007/güncel durum)	58
Harita 5.8. Tarihi Maraş Çarşısı ve devamındaki ticaret aksı(sol 1957, sağ 2014/güncel)	60
Harita 5.9. Arazi kullanım durumu (1981 ve 2014/güncel durum).....	60
Harita 5.10. Arazi kullanım durumu (1981).....	61
Harita 5.11. Arazi kullanım durumu (2014/güncel)	62
Harita 5.12. Kurtuluş Mahallesi sınırları içerisindeki anıt eser, sivil mimarlık örnekleri ve korunması önerilen eserlere ait analiz paftası (2014 koruma amaçlı imar planı verilerine göre hazırlanmıştır)	66
Harita 5.13. Kurtuluş Mahallesi'ndeki yeşil alanlar.....	69
Harita 5.14. Kurtuluş Mahallesi'ndeki yeşil alanların kullanım durumuna göre gruplaması (mevcut durum)	72

Harita	Sayfa
Harita 5.15. Mahalle sakinlerinin günlük rutinlerinde kullandıkları yerler (donatı alanları), güzergahlar, mesafeler (mevcut durum)	76
Harita 5.16. Kurtuluş Mahallesi yaya yolları/yürünebilirlik (2014 koruma amaçlı imar planı verilerine göre hazırlanmıştır)	78
Harita 5.17. Seçilen alt bölgenin mahalle içerisindeki konumu	80
Harita 5.18. Yıllara göre seçilen alt bölgedeki adaların boyut, şekil ve sayılarındaki değişim	80
Harita 5.19. Alt bölgeye ait ada, parsel, yollar ve sokakların durumu (Mevcut parsel verileri ve 2014 koruma amaçlı imar planı verileri karşılaştırılarak hazırlanmıştır)	83
Harita 5.20. Çıkamaz sokaklar ve konutların etkileşimi.....	84
Harita 5.21. Kurtuluş Mahallesi 42016. Sokak en kesiti.....	86
Harita 5.22. Kurtuluş Mahallesi 42009.Sokak silüeti/görünüşü.....	87

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

h

hektar

m

metre

vb

ve benzeri

vs

vesaire

Kısaltmalar

Açıklamalar

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Kent kavramının geçmişte sahip olduğu birçok farklı anlamının olmasından dolayı kesin bir tanımı olmamakla birlikte kente ilişkin pek çok tanımsal ifadeler mevcuttur. Mumford'a göre (1938), "doğal mekanı dönüştürmek ve inşa etmek yaratılmış çevrenin ve sosyal formların katmanlarıdır; bunların tümü kentsel çevreyi oluşturur. Bu sebeple kent sosyal ve mekansal bir olgudur ve görülebilir zamansal bir boyuta sahiptir, zamanın bir ürünüdür" (Erdönmez, 2005: 75). "Kent, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtiği hayati süreci de kapsar; doğanın özellikle insan doğasının bir ürünüdür" (Aliagaoglu ve Uğur, 2016: 37). Uğurlu (2010) ise kenti, "tüm değişim ve dönüşümleri ile birlikte, içinden doğduğu çevrenin toplumsal, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullarının mekânsal yansımasıdır. Kentin bu yansı içinde birleşen her özelliği, neden sonuç ilişkisi ile bir diğerine tarih boyunca aktaran bir yapısı da bulunmaktadır. Bu nedenle kentin olgusal ve kültürel yapısının devingen ve iletken özelliklere" sahip olduğundan bahsetmektedir. Bu anlamda sahip oldukları bu özellikler ile kentler, tarihsel birikimi ve tecrübesiyle geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir ve kentlerin geçmişten günümüze toplumsal ve mekansal yapısındaki değişim ve dönüşümlere yönelik parametrelerin anlaşılması, geleceğin kentlerinin kurgulanmasında büyük önem taşımaktadır. Kentin temel bileşeni olan mahalleler bu noktada anlam kazanmakta, mahalle olgusundaki değişimin hem toplumsal hem mekânsal bakımdan anlaşılması ve çözümlenmesi konuya bütüncül yaklaşılması bakımından önemli bulunmaktadır.

Alada'ya (2008: 15) göre, "Mahalle, insanlığın bilinebilen yerleşim tarihinin başlangıcından bu yana karşılaşılan bir kavram ya da oluşumdur". Eren'e (2017: 88) göre mahalle olgusu, "İşlevsel olarak yönetsel amaçlarla biçimlenen, iktisadi boyutu olan toplumsal/kültürel öğelerle anlam kazanan, içinde yaşayanlar için ontolojik bir değer barındıran ve doğal olarak kent coğrafyasında yeri ile de tanımlı bir yapıdır. Ancak toplum, insan ve şehir yaşamındaki karşılığı ise çok daha derin bir ilişki, zihniyet ve anlam dünyasına dayanır". Mahallenin temeli ise, insan mekândan oluşmakta ve bu iki kavram bütünleşerek birbirinden ayrı düşünülemez kavramlar haline gelmektedir. Mahalle oluşumunda doğrudan insanın mekan üzerindeki etkisinden dolayı insan mahallenin temel taşıdır (Alver, 2010). Mahallenin sahip olduğu bu zengin nitelikler onun sadece belirli

sınırlara sahip fizik mekanı değil, sosyal yönü ile de önemli ve bütüncül özelliklere sahip yerleşimler olduğunu göstermektedir.

Bugün Dünya'nın karşılaştığı hızlı kentleşme, ekonomik gelişmeler, nüfus artışı, teknolojik gelişmeler, küreselleşme vb. faktörler sadece kentleri değil, en önemli alt bileşeni olan mahalle birimini de etkilemekte ve sahip olduğu zengin birikim gerek toplumsal gerekse fiziksel yapısının sürdürülebilirliğinin yitirilmesine sebep olmaktadır. Böylece “sosyal ve mekansal olarak aidiyetin tesis edilemeyeceği, insanların birbirlerine yabancılaşması ile güvenliğin yitirildiği, araç öncelikli, yaşam kalitesi düşük yerleşmelere dönüştüğü ve en önemlisi insan ölçeğinin yitirildiği” yerleşmeler meydana gelmektedir (Akın, 2017: 19). Mahallelerin kentleri, kentlerinde Dünya'yı şekillendirdiği düşünüldüğü zaman mahalle birimi olgusundaki her gelişmenin Dünya'yı ne kadar etkilediği ve önemli olduğu bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada geçmişte mahalleyi yaşanabilir kılan mekânsal ve sosyal parametrelerin çözümlenmesi önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, mahalle olgusundaki değişimi zengin tarihi birikiminden dolayı alan çalışmasının yapılacağı alan olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi (Kahramanmaraş) özelinde 1957'den günümüze sosyo-kültürel ve morfolojik bakımdan değişiminin incelenmesini amaçlamaktadır.

Araştırmanın amacı ve önemi

Mahalle olgusu, günümüzde gerçekleşmekte olan hızlı değişim ve dönüşümü neticesinde mahalleyi mahalle yapan niteliklerini gün geçtikçe kaybetmekte bu durum neticesinde ise yaşanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini yitirmektedir. “Hayatın ve kentin dönüşümünü kendi dünyasında yansıtan mahalle, böylece toplumsal ve kültürel dönüşümlerin okunmasında bir ayna olarak işlev görmektedir. Ayrıca mekân ile toplum ve kültür arasındaki ince ve narin ilişkinin analiz edilmesinde de vazgeçilmez bir öneme sahiptir” (Alver, 2010:37). Bu noktada, mahallenin geçmişte sürdürülebilir niteliklere sahip olmasını sağlayan toplumsal ve mekansal kodların/ilişkilerin analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu ilişkilerin çok yönlü olarak analiz edilmesi sadece tarihi dokuya sahip olan mahallelerin anlaşılmasını ve korunmasını değil, yeni planlanacak olan yerleşimler için de önemli bir veri sunacağı düşünülmektedir. Bu noktada tarihi kentlerin birçok anlamda sahip olduğu tarihsel birikim ve deneyimden dolayı, bu niteliklere sahip bölgedeki bir mahallenin analizinin yapılmasının bize mahalle olgusundaki değişim ve

dönüşüm hakkında daha detaylı veriler sunması beklenmektedir. Alan çalışması kapsamında antik çağlardan beri birçok yerleşime ev sahipliği yapmış olan Kahramanmaraş kentinin merkezinde bulunan Kurtuluş Mahallesi bu tez kapsamında çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Bu çalışmanın, konuyla ilgili bölgede yapılan çalışmaların yetersizliğinden dolayı bu alanın literatür olarak zenginleştirilmesi, konunun ve konumun farkındalığı açısından da mevcut çalışmalardan farklı olması planlanmaktadır.

Araştırmanın kapsamı

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, kapsamı ve materyal metodu açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak konuya üst ölçekte bakılarak kentlerin günümüzde sürdürülebilir olma durumundan ve mahalle olgusuna yansımalarından bahsedilmiştir. Daha sonra kentin en önemli alt bileşeni olan mahalle olgusundan bahsedilerek, mahallenin Türkiye özelinde geçirdiği değişim ve dönüşüm süreci üç döneme ayrılarak (geleneksel, modern ve modern sonrası mahalle) anlatılmaktadır.

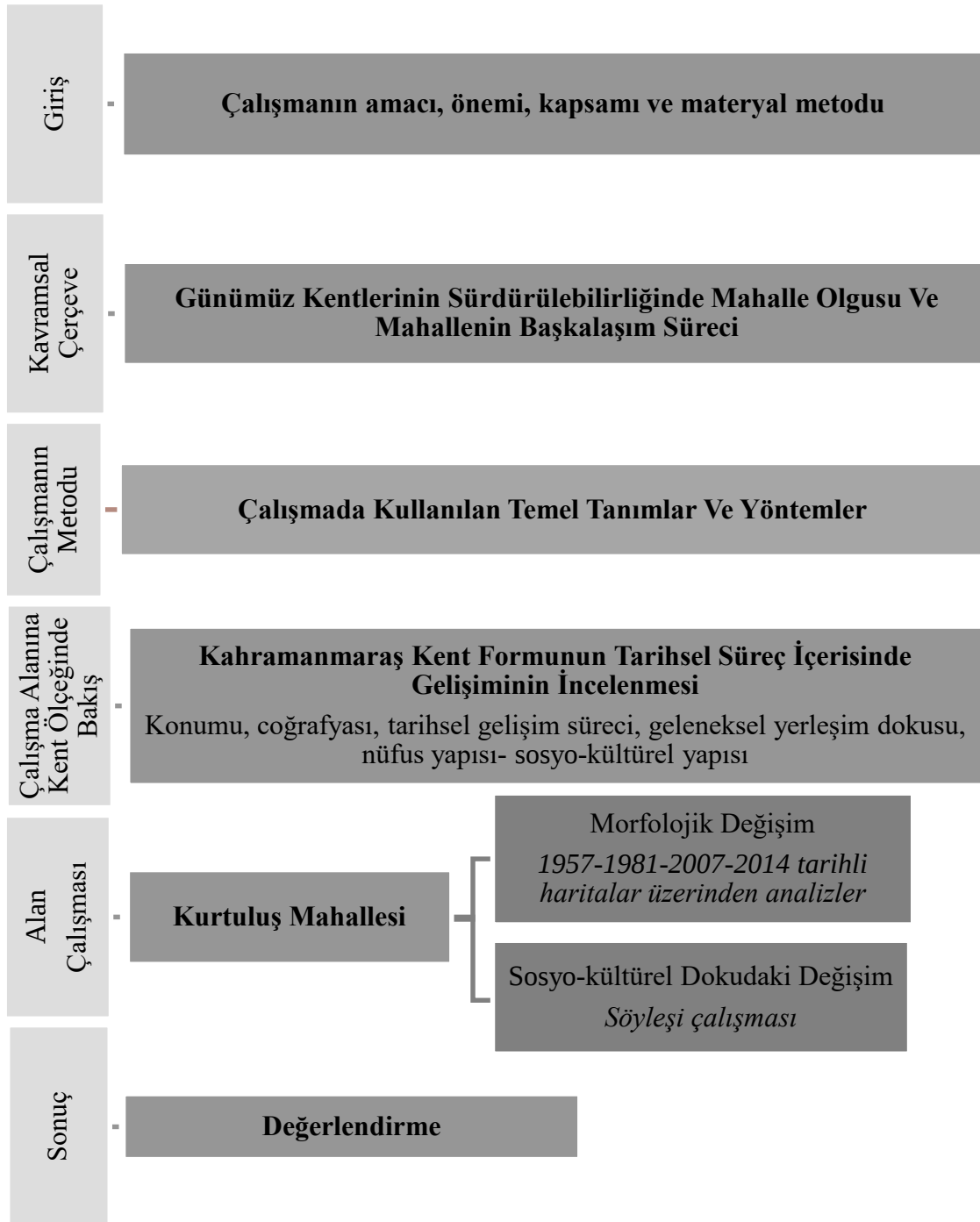
Çalışmanın üçüncü bölümünde ise alan çalışmasında kullanılan temel tanım ve yöntemlerden bahsedilmiş ve mahalle ölçeğinde uygulanmasına yönelik bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde çalışma alanının yer aldığı Kahramanmaraş kentinin konumu, coğrafyası, tarihsel gelişim süreci, geleneksel yerleşim dokusu, nüfus yapısı ve sosyo-kültürel yapısı irdelenerek, çalışma alanı olarak seçilen mahallenin daha iyi analiz edilebilmesi bakımından çalışmaya zemin oluşturulmuştur.

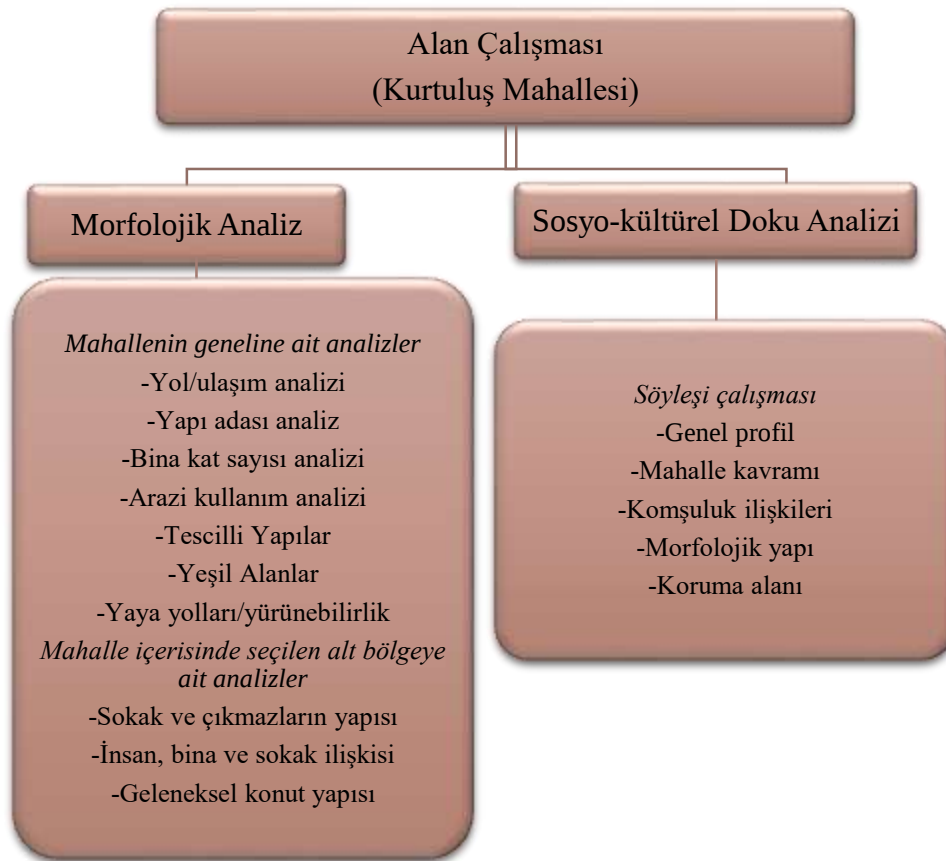
Çalışmanın beşinci bölümü ise alan çalışmasının yapıldığı yer olan Kurtuluş Mahallesi hakkında verilerden oluşmaktadır. İlk olarak mahallenin boyutu, sınırları, genel durum analizi yapılmış ve mahalle hakkında genel bilgiler verilmiştir. Sonrasında mahallenin

değişimi; morfolojik ve sosyo-kültürel dokudaki değişim başlıkları ile iki bölümde analiz edilmiştir. Alan çalışmasının ilk bölümünü oluşturan mahallenin geneline ait morfolojik değişimi; yol/ulaşım, yapı adası, bina kat, arazi kullanım, tescilli yapılar, yeşil alanlar, yaya yolları/yürünebilirlik olmak üzere yedi alt başlıkta incelenmiştir. Daha sonra mahalle içerisinde seçilen alt bölge ile mahalle daha yakın ölçekte irdelenmiştir. Bu bölüme ait başlıklar ise sokak ve çıkmazların yapısı, insan, bina ve sokak ilişkisi ve geleneksel konut dokusu olmak üzere üç alt başlıktan oluşmaktadır. Alan çalışmasının ikinci bölümünü oluşturan mahallenin sosyo-kültürel dokusundaki değişim ise mahalle sakinleriyle yapılan söyleşi çalışmasından oluşmaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise elde edilen veriler ışığında Kurtuluş Mahallesi'nin 1957'den günümüze morfolojik ve sosyo-kültürel bakımdan değişimi değerlendirilmiştir (Şekil 1.1., Şekil 1.2.)

Şekil 1.1. Tez akış şeması

Şekil 1.2. Alan çalışması akış şeması

Materyal Metot

Çalışmaya ait literatür taramasında bölgeye ait araştırılan kitap, makale ve çalışmalara ek olarak kişisel kütüphanelerden ve Kahramanmaraş Kültür Envanterleri ve dökümanlarından da faydalanılarak kaynaklar zenginleştirilmiştir.

Kurtuluş Mahallesi'nin değişim ve dönüşüm sürecini analiz etmek açısından bu zamana kadar bölgeye ait hazırlanmış olan haritalara ulaşmak araştırmanın alan çalışmasına dair ilk basamağını oluşturmakta ve değişimin olduğu dönemlerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Kahramanmaraş'a ait ilk imar planı olan 1957 tarihli haritadan başlayarak sırasıyla 1981, 2007, 2014, 2020 tarihli haritalarının da kullanıldığı süreci kapsamaktadır. Bu haritaları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1957 yılına ait 1/1000 ölçekli Kahramanmaraş İlk İmar Planı,
- 1981 yılına ait 1/1000 ölçekli Kahramanmaraş İmar Planı,

- 2007 yılına ait 1/1000 ölçekli Kahramanmaraş Halihazır Paftası,
- 2014 yılına ait 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı,
- 2020 yılına ait ortofoto haritası

Bu haritalar bölgeye ait analiz paftalarının hazırlanması, karşılaştırılması ve yorumlanmasında önemli bir katkı sağlamaktadır. 1957 ve 1981 yıllarına ait imar planları el çizimi olan eski haritalardır. Bu tarihlere ait veriler Autocad ve Photoshop programları aracılığıyla sayısallaştırılarak bütün paftaların ortak bir zeminde buluşturulması amaçlanmıştır.

Boz ve Kubat'a (2018:119) göre "Kentteki yerleşme biçimlerinin ve kentsel öğelerin birbirileri ile olan ilişkilerini inceleyen, kentin fiziksel ve yapısal formu üzerine katkı sunan bir araştırma alanı olarak tanımlanan" kent morfolojisi alanı kente ait farklı ölçeklerdeki çalışmaların hazırlanmasında önemli bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Mahalle ölçeğindeki yerleşmelerin analiz edilmesinde de önemli veriler sunan morfolojik analiz yöntemi, mahallenin fiziksel dokusundaki değişiminin analizi ve yorumlanması bakımından önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda tez kapsamında, Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik değişimi bu yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Sosyo-kültürel dokuya ait değişim ise nitel bir araştırma yöntemi olan söyleşi yöntemi kullanılarak, mahalle sakinleriyle yapılan ikili görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Sahada yapılan mahalleye ait fotoğraflamalar, gözlemler ve görüşmeler bu başlığa ait analizlerin gerçekleştirilmesi bakımından bir diğer önemli veri olarak görülmekte ve çalışmanın ikinci kısmını oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar

Çalışmanın alan sınırlılığını Kahramanmaraş şehrinin Dulkadiroğlu ilçesinde bulunan Kurtuluş Mahallesi oluşturmaktadır. Alan çalışmasının periyodu ise 1957'den günümüze kadar olan süreci kapsamakta ve başka bir sınırlılığı oluşturmaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen bu bölgeye ait geçmişe yönelik bazı sayısal verilere ulaşamaması, mevcut durumda ise bölgeye ait en güncel imar planının 2014 yılına ait olması çalışma için bir diğer sınırlılığı oluşturmaktadır.

2. GÜNÜMÜZ KENTLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE MAHALLE OLGUSU VE MAHALLENİN BAŞKALAŞIM SÜRECİ

Kent kültür aktarımı açısından önemi, dilden sonra gelen uygarlığın en değerli kolektif keşfidir (Mumford, 2007). Kent kavramının geçmişte sahip olduğu birçok farklı anlamının olması nedeniyle kente ilişkin pek çok tanımsal ifadeler mevcuttur. Mumford’a (1938) göre, “doğal mekanı dönüştürmek ve inşa etmek yaratılmış çevrenin ve sosyal formların katmanlarıdır; bunların tümü kentsel çevreyi oluştururlar. Bu sebeple kent sosyal ve mekansal bir olgudur ve görülebilir zamansal bir boyuta sahiptir, zamanın bir ürünüdür” (Erdönmez, 2005: 75). “Kent, yalnızca bir fiziki mekanizma ya da sonradan üretilmiş bir yapı değildir. Onu oluşturan insanların içinden geçtiği hayati süreci de kapsar; doğanın özellikle insan doğasının bir ürünüdür” (Aliagaoglu ve Uğur, 2016: 37). Uğurlu (2010:25) ise kenti, “tüm değişim ve dönüşümleri ile birlikte, içinden doğduğu çevrenin toplumsal, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullarının mekânsal yansımasıdır. Kentin bu yansı içinde birleşen her özelliği, neden sonuç ilişkisi ile bir diğerine tarih boyunca aktaran bir yapısı da bulunmaktadır. Bu nedenle kentin olgusal ve kültürel yapısının devingen ve iletken özelliklere” sahip olduğundan bahsetmektedir. Bu anlamda sahip oldukları bu özellikler ile kent, tarihsel birikimi ve tecrübesiyle geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi görmekte ve kentlerin geçmişten günümüze toplumsal ve mekansal yapısındaki değişim ve dönüşümlere yönelik çözümlemelerde önemli veriler sunmaktadır.

Kentleşme hareketleri temelde endüstri devrimi ile başlamış, yeni üretim biçimleri ortaya çıkmış ve bunun sonucunda yeni iş talepleri, tarımsal üretim biçimindeki değişimler kırdan kente doğru göçün başlamasına sebep olmuştur. Bu durum kentleri çekim merkezi haline getirmiş, fakat beraberinde birtakım sıkıntılara da sebep olmuştur. Fabrikalar işçiler için kışlalara dönüşmüş, konut sıkıntısı başlamış ve hava, su kirliliği gibi çevre problemleri de kentin önemli sorunları olarak karşımıza çıkmıştır (Niray, 2002).

Keleş’e (1995: 1) göre kentleşme, çoğu kez sanıldığı gibi tersine, köylerden kentlere nüfus akınlarını anlatan, salt bir nüfus devrimi değildir. Kentleşmeye sadece köyden kente göç ve bir nüfus devrimi olarak değil; ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları ile geniş bir değişim olarak bakmak gerekmektedir. Bu sebeple kentleşme kavramını, “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi

sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci olarak” tanımlamaktadır.

“Kent kavramının ortaya çıkışı, kentleşme ve sanayileşme, insanların bir arada daha iyi yaşam kalitesine ulaşma amacıyla ortaya çıkan olgulardır. Dahası sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve diğer birçok alana etki ettiği düşünüldüğünde toplumun yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkisi olduğu görülmektedir” (Çan, 2010: 10). “Bir mekanın tüm kullanıcılarına, sürdürülebilir bir yaşam kalitesi sağlaması, genellikle yaşanabilirlik olarak tanımlanmaktadır. Yaşanabilirlik, toplum ile yapılaşmış çevre arasındaki gerekli bağlantıyı tanımlamaktadır. Genel olarak, kent ve kırsal yerleşmelerdeki bir oda, konut, sokak, mahalle, köy, kasaba, şehir ve bölgeyi kapsamaktadır” (Ürküt, 1998: 24). Bu anlamda günümüzde kentleşmenin getirdiği toplumsal, mekânsal, çevresel, ekonomik gibi birçok konuda karşılaşılan olumsuz durumlar kentlerde yaşanabilir mekanlar ve sağlıklı yaşamlar kurmayı zorlaştırmaktadır. Bu durumun neticesinde ise kentler ve kente ait alt bileşenler sürdürülebilirliklerini yitirmektedirler.

Bu noktada, kentin en önemli bileşeni olan mahalle bütün bu değişimden etkilenmekte ve dönüşüm içerisine girmektedir. Bu süreç mahalleye yalnız mekânsal olarak değil toplumsal olarak da yansımaktadır. Nitekim bu durumun sonucunda mahalle olgusunu geçmişte yaşanabilir kılan niteliklerinin/parametrelerinin anlaşılması bakımından, mahallenin geçmişten günümüze geçirdiği değişimlerin/dönüşümlerin hem mekânsal hem de toplumsal olarak incelenmesini önemli kılmaktadır.

Mahalle olgusu ve mahallenin başkalaşım süreci

İnsanlığın bilinebilen yerleşim tarihinin başlangıcından bu zamana kadar karşılaşılan bir oluşum ya da kavram olan mahalle, “genellikle birçok dilde (mahalla, ahtat, harat, quartier, quarter...) sözlük ve ansiklopedik karşılıklarında şehir mekânının fiziki anlamda sınırları belirlenmiş bir alt birimi olarak gösterilmektedir” (Alada:2008: 15).

Mahalle tanımlamalarına bakıldığında Eren’e (2017: 88) göre mahalle, “İşlevsel olarak

yönetmel amaçlarla biçimlenen, iktisadi boyutu olan toplumsal/kültürel ögelerle anlam kazanan, içinde yaşayanlar için ontolojik bir değer barındıran ve doğal olarak kent coğrafyasında yeri ile de tanımlı bir yapıdır”. Alver (Alver, 2013) mahallenin kentin özü ve temeli olduğunu ve bu sebeple kent ilişkilerinin de oluşma zemini olduğunu ifade etmektedir. Mahallenin temeli ise, insan ve mekândan oluşmakta ve bu iki kavram bütünleşerek birbirinden ayrı düşünülemez kavramlar haline gelmektedir. Mahalle oluşumunda doğrudan insanın mekan üzerindeki etkisinden dolayı insan mahallenin temel taşı olarak kabul edilmektedir. Mahallenin sahip olduğu bu zengin nitelikler onun sadece belirli sınırlara sahip fizik mekanı değil, sosyal yönü ile de önemli ve bütüncül özelliklere sahip yerleşimler olduğunu göstermektedir.

“Tıpkı insan ve kent gibi mahalle de dünden bugüne değışim sürecinin muhatabıdır” (Alver, 2013: 13). Toplumsal plandaki bütün değışimleri kendi içerisinde de barındıran mahalle kavramı, insanla olan yakın etkileşiminden dolayı kentte var olan ekonomik, sosyal, fiziksel vb. bütün değışim ve dönüşümleri yansıtması bakımından kentin en önemli bileşenidir. Bu bağlamda mahallenin çözümleme çabaları mahalle olgusunun geleceğı konusunda büyük önem taşımaktadır.

Eren mahalle olgusundaki değışimi ve dönüşümü Türkiye özelinde anlattığı kitabında konuyu üç ayrı dönemde ele almıştır. Geleneksel mahalle olarak adlandırabilecek Osmanlı dönemi mahallesini, 19. yüzyıldan 1980’ lere dek olan modern mahalle dönemi ve 1980’lerden günümüze kadar gelen küreselleşmeyle başlayan modern sonrası dönemdir (Eren, 2017).

Eren’in bu olguyu dönemselleştirmesinden yola çıkarak oluşturulan tabloda (Çizelge 2.1, Çizelge 2.2 ve Çizelge 2.3) ise geleneksel mahalle yapısı fiziksel mekan, toplumsal yapı ve toplumsal mekan başlıkları üzerinden anlatılmıştır (Turan, 2021).

Çizelge 2.1. Geleneksel mahalle yapısı (Turan, 2021)

	GELENEKSEL MAHALLE
FİZİKSEL MEKAN	*Sosyal, yönetsel, algısal ve tarihsel bileşenlerle birlikte oluşan fiziksel mekân *Doğa ile uyumlu, ona hükmeden değil, onu içine alan organik doku *Tipik bir mahalle merkezi: cami, medrese, pazar *Morfolojik olarak konut alanları, ekonomik etkinlikler ve dini-kültürel etkinlikler olarak üçlü yapı *Konut alanlarında sınıf farkının mekâna yansımadağı, çoğunlukla millet esaslı yerleşim *Büyükölçü olarak yönetilebilirlik *Fiziksel sınır yerine sosyal olarak anlaşılan muğlak sınır -kent içinde coğrafi olarak bir arada yaşayan insanlara dair mahal bilgisi veren algısal ve bölgesel sınırlar *Mahalle sakinlerinin ortak değerlerinden kaynaklanan bir kamusal ve paylaşım mekânları *Batıdaki meydan anlayışından farklı olarak birkaç yolun birleşmesiyle oluşan, şişmelerle meydana gelen, amaçlanmamış meydan *Kimlik mekânlar -cami, çeşme, kahvehane-
TOPLUMSAL YAPI	*Yönetsel, ekonomik ve toplumsal bakımdan bir bütün -yaşamın bütün sorunların mahallelilerce birlikte çözüldüğü, yaşamın mahallede başlayıp mahallede bittiği- *İktisadi, mali, idari ve sosyal yönden dışa kapalı, içe açık yerleşim ve yaşam alanı -mahallenin kolektif bir yapıya sahip olmasından kaynaklanan içe dönük, cemaat tipi yapılaşma *Yerel kontrol mekanizmasının hâkim olduğu-toplumsal iletişimi, organizasyonu, kontrolü ve düzeni sağlamak amacıyla yönetim rolünün baskın olduğu yapılanma *Güçlü bir yönetim birimi: Yönetimin kadiya bağlı olan imamın elinde olduğu *Güçlü bir örgütlenme biçimi: Lonca teşkilatı ve ahilik sistemi *Hem mekâna karşı sorumlu olmasıyla hem de mekândan etkilenmesiyle diyalektik tavır içinde olan birey -vergi ödeyen, devlete-cemaate karşı sorumluluğu olan, cemaatle varlık bulan ve bir değer olan *Toplumda kodlanmış olan davranış ve algılama modelleri -ihtiyaçları, tutumları ve davranışlarıyla neredeyse prototip bir insan modeli *Ortak değerler *Kolektif hareket etme yatkınlığı *Cemaati ve kamu yararını gözetken anlayış *Vakıf sistemi -Kendi görevini sadece vatandaşın can ve mal güvenliğini tesis etmek olarak gören Osmanlı devletinin kamusal ilişkilerin tüm yatırımları halka bırakması, mahallelinin kendince ürettiği kamusal alanı sahiplenmesi ve mekânda aidiyet duygusu geliştirmesi- *Sivil mekân ile dini mekân arasında içe dönük geleneksel hayat tarzının dışa dönük bir kültürel yapılaşma sürecine girmesini sağlayan mahalle kahvehaneleri *Geleneksel katılım anlayışı -yaygın, belli mekânlarda erkek vb. kimi gruba daha açık olmasıyla sınırlı- *Güvenlik alternatifi olarak bekçiler *Anahtar roller: imam, esnaf, bekçi *Kurucu-öncü -mahalle oluşumunda kurucu, dini lider veya serveti-gücü sebebiyle saygı duyulan birey-

Çizelge 2.1. (Devam) Geleneksel mahalle yapısı (Turan, 2021)

	GELENEKSEL MAHALLE
TOPLUMSAL MEKAN	*Yaşantının, deneyimin ve belleğin mekânı *Bireyleri kendi haline bırakmayan ve yaşayanlara belli bir bilinç aşılayan öğrenen ve öğreten mahalle *Çoğulcu ve farklı kimliklerin kendini ifade edip korunmasına imkân veren, birlikteliğe açık fakat kimlik kargaşasına kapalı mekân *Yer kimliğinin oluşum ve gösterge alanı -insanların yaşadıkları mahallenin kültürünü içselleştirerek bireysel kimlik kazandığı ve her bireyin yaşadığı mahallenin kimliği ile anıldığı- *Mahallelerin özgün kimliklerine yer adlarının da şahitlik ettiği

Modernleşme sürecinin mekanda ve toplumda bıraktığı etkiler mahalle olgusunu da önemli ölçüde etkilemiştir. Aydınlanma süreci yönetim biçimlerinde, bilimde, sanatta ve diğer pek çok alanda etkiler bırakan geleneksel dünya algısından kopuşlara sebep olan yeni bir paradigmanın habercisi olarak nitelendirilmektedir (Eren, 2017). Bilim, sanat ve estetik alanların birbirinden ayrılmasına dayanan Aydınlanma Felsefesi (Tekeli, 2009) bilimsel bilgiye ve onun mutlak doğruluğuna dayanmaktadır (Eren, 2017). Bu felsefenin dayandığı akılcılık, bilimsel gelişmelerden aldığı destekle bireylere daha özgür alanlar sunmaktadır. Modernleşme sürecinin meydana getirdiği etkiler kentlerde ve toplumda yansıma bulmuş ve yeni sorgulamalar başlatmıştır. Batıdaki bu paradigma değişimi Anadolu’da Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. Mardin (2015) bu durumu batının genel bir model olarak kullanılması şeklinde ifade etmektedir.

Kentlerin ulaşım, yönetim ve mekânsal düzenlerinde gerçekleşen değişimler neticesinde toplumsal tabakalar değişmiş, yeni toplumsal sınıflar oluşmuş, konut alanlarındaki millet esaslı yerleşimin yerini sınıf esaslı yerleşim biçimi almaya başlamıştır; kent içi ulaşımındaki gelişmeler ve nüfus artışı, kentlerin çevreye yayılması ve banliyöleşmesine neden olmuştur (Alada, 1989; Eren, 2017; Mardin, 2015; Tekeli, 1998). Bu dönemle beraber kent mekanında ve toplumsal yapıda hukuki, kültürel, politik ve ekonomik bağlamda önemli değişimler gerçekleşir (Eren, 2017).

Geleneksel mahalle, bu dönemde geçirdiği çeşitli işlevsel ve anlamsal kırılmalara rağmen yapısını 1970’li yıllara gelene dek önemli ölçüde korumuştur. Dönemin toplumsal pratikleri mekan dili, paylaşım, komşuluk hukuku, kurumsal yapısı veya asayışı, enformasyon biçimi gibi ortak değerleri dönemin dünya görüşü ve algısına bağlı olarak bazı değişimler geçirmiştir. İnsanın modern bir birey olma durumu 1980’li yıllardan

itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda gerçekleşen tüm değişime rağmen insanın mahalleye yüklediği anlam önemli ölçüde süregelmiştir. Ancak bu yıllardan itibaren pek çok nedene ve etkene bağlı olarak mahalle olgusunda önemli değişimler meydana gelmiştir (Eren, 2017).

Çizelge 2.2. Modern mahalle oluşumu (Turan, 2021)

	MODERN MAHALLE (19. yüzyıldan 1980'lere)
FİZİKSEL MEKAN	*Sosyal, yönetsel, algısal, tarihsel ve mekânsal bileşenlerle bir bütün olan geleneksel mahallenin parçalanmaya başlaması *Batılma hareketleri ile “en az elli hane bir mahalle oluşturur” gibi ölçek belirleyici düzenlemeler *Kendiliğinden, doğal olarak oluşan mekânın tasarı mekâna doğru geçiş süreci *Tasarı mekâna geçiş süreciyle bireyin mekândan uzaklaşmaya başladığı, yerel kontrol mekanizmasının zayıflamaya başladığı süreç *Modern kent yaşamının getirdiği yeni işlevler yeni altyapılar -devlet daireleri, bankalar, oteller, sigorta şirketleri, iş hanları, yeni ulaşım yolları, demiryolları, limanlar, rıhtımlar, posta binaları vb.- *Yaşam şartlarının farklılaşması, modern yaşam biçiminin konut iç mekânında yarattığı yeni gereksinimlere bağlı olarak apartmanlaşma *Yayılan yerleşimler, daha katı sınırlar ve ayrımlar *Çıkma sokakların yok olması ile değişen sokak kavramı ve kullanımı *Güzel kent yaklaşımından hareketle yeni mahallelerin oluşması ve bu yapılanma ile kent mekânında gelenekselle modern olanın net ayrımı -mekânsal çeşitlilik, zıtlıklar- *Toplu konut, kooperatif gibi yeni konut tipleri, yeni mahalle karakterleri, gecekondü mahalleleri *Modern merkez oluşumu *Modernizmin gerektirdiği gelişen mahalle merkezi: cami, medrese ve “OKUL” *Konut alanlarında gözlenen sınıf esaslı yerleşim biçimi
TOPLUMSAL YAPI	*Mahallenin bir yaşam biçiminden bir barınma biçimine dönüşümü *Yeni bir yönetim birimi: İmamın değişen rolü, yönetimdeki boşluklar ve yeni bir model olarak muhtarlığın oluşturulması *Modernleşme ile değişen, farklılaşan ve özgürleşen birey. Bireyselleşmiş insan, bireyselleşmiş toplum ve değişen değerler sistemi -geleneksel mahalledeki insanları bir arada tutan iyi, güzel, doğru hakkında derin bir düşüncenin olmaması- *Toplumsal yapıda subayların, bürokratların, memurların ortaya çıkması, lonca düzeninin ve zanaatkarlar sınıfının çözülmesi ve onun yerine emekçiler sınıfının doğması *Toplumsal yapıda artan çeşitlilik ve ekonomik açıdan ikili sosyal yapının oluşması *Kırdan kente göçün yaygınlaşması ve komşuluk kavramının sekteye uğraması *Örgütlenme biçimi olarak sivil toplum kuruluşları
TOPLUMSAL MEKAN	*Mekân sosyolojisinin gelişmesi, yeni mekân anlayışı, değişen mekân algısı *Modernizmin yeni dili olarak sokak-mahalle isimlendirmeleri -sokak ve mahalle isimlerinin bellek mekândan kopuşu- *Mekân sosyolojisinin gelişmesi, yeni mekân anlayışı, değişen mekân algısı *Modernizmin yeni dili olarak sokak-mahalle isimlendirmeleri -sokak ve mahalle isimlerinin bellek mekândan kopuşu-

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de siyasi, kültürel, ekonomik gibi pek çok konuda değişim hız kazanmış ve bu durum yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Dünya ile olan etkileşimde gerek kültürel gerekse sanayi ve teknolojiadaki gelişmeler, hemen her yerde görüldüğü gibi Türk toplumsal yaşamında ve mekanında önemli değişimlere yol açmıştır (Eren, 2017).

“Kentler, zamana yayılmış planlı bir değişim veya gelişme yerine, kısa süreler içinde büyük değişimlerin ve kentsel düzenlemelerin yapıldığı bir süreç geçirir” (Eren, 2017). Bu süreç, kent mekanında süresizliklere mekânsal ve algısal kırılmalara sahne olmuştur. Nitekim bu durum bugün ‘dönüşüm’ kavramıyla ifade edilen ve irdelenen sürece neden olmuştur. Kentin bir bölümü küresel anlamda ekonomik, kültürel veya tüketim kalıpları ile beklenen bir süreç geçirirken, diğer bölümünde (gecekondu alanları vb.) ise süreç diğerinden kopuk bir şekilde ilerlemektedir. Bu bağlamda kentlerdeki dönüşüm süreçleri değerlendirilirken iki belirgin dönemden bahsedilmektedir. Buna göre 1980-2000 yılları arasında büyük kentler küreselleşmeden ve dışa açık liberal ekonomiden etkilenmiştir. Tarihi değeri olan alanlar ise korunmakta ancak kendinden ödün vererek soylulaşmaktadır. 2000’lerden bugüne uzanan süreçte ise özel sektörle yerel yönetimin iş birliğinin hız kazandığı ve ilk defa dönüşümün strateji olarak tanımlanarak bu durumun özellikle konut alanlarını etkilediği görülmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007; Eren, 2017).

Çizelge 2.3. Modern sonrası mahalle yaklaşımı (Turan, 2021)

	MODERN SONRASI MAHALLE (1980'lerden günümüze)
FİZİKSEL MEKAN	*Zaman, mekân, sınır gibi kavramlarının değişikliğe uğradığı *Küresel dünya düzenine bağlı olarak şekillenen fiziksel mekân *Yeni düzende oluşan mekânlar -Popülist mekânlar, yerin kimliğine göre değer oluşturan veya pazarlanabilirlik üzerinden bir değeri olan mekânlar- *Sanala taşınan mekânlar *Tüketim mekânları *Kent mekânının büyük ölçüde değişim değeri üzerinden yapılandığı *Zamana yayılmış planlı gelişmeler ve değişimler yerine kısa süreli parçalı büyük değişimler. Buna bağlı olarak kent mekânında algısal ve mekânsal kırımlar *Yeni koruma anlayışı: Tarihi değeri olanın soylulaşma ile korunduğu *Farklı dinamiklerin etkisiyle oluşan/şekil değiştiren mahalleler -kentsel dönüşüm sürecinde olan, kent çeperinde gelişen, soylulaşma süreci geçiren, sığınma mekânı haline gelen mahalleler- *Zamansız-mekânsız-sınırsız paylaşım mekânları -bilgi iletişim teknolojilerine bağlı olarak zaman ve mekân bakımından daha esnek karşılaşma, temas kurma ve katılım gerçekleştirme- *Farklı güvenlik anlayışı ve imaj göstergesi olarak kapalı siteler
TOPLUMSAL YAPI	*Değişen toplum: Post-endüstriyel toplum, tüketim toplumu, medya toplumu, enformasyon toplumu, elektronik toplum gibi sosyal genellemeler *Mekâna müdahalede bulunulabilen, söz sahibi olunabilen *Güçlü yerel ağlar -sosyal platformlar, alternatif etkileşim-katılım mekânları- *Devletin merkezîyetçi yaklaşımına rağmen yerel yönetimlerin ve diğer aktörlerin artan rolü, sivil toplum kuruluşlarının öneminin ve gerekliliğinin artması *Dönüşen ve potansiyeller taşıyan yeni katılım anlayışı -çok daha fazla gruba hitap eden, farklı amaçlar için gerçekleşen, farklı boyutlarda, yeni kanallarda gerçekleşen- *Farklı göç dalgaları *Küresel dünya *Tüketim mekânları *Mahalleye dönüş fikri -eski mahalleye özlem, nostalji-
TOPLUMSAL MEKAN	*İnsan deneyiminden ve sosyal pratiklerden uzak olan soyut mekâna evrilme, bireyin mekândan soyutlanması *Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile sosyal platformların mekân üzerinde artan etkisi *Farklı dayanışma pratikleri, farklı komşuluk pratikleri, “yeni mahalle-yeni komşuluk”

“Mahalle Türkiye'nin toplumsal gerçekliğini çözümleme ve anlamlandırma çabalarında, toplumsal tarihsel öze (ethosa) ilişkin bir anahtar konumundadır” (Alada, 2008). “Bugünün Dünya algısı içinde yaşanan yapısal değişimler ve bununla ilişkili toplumsal ve bireysel yaşam koşullarındaki dönüşümler ve bunların mahalledeki iz düşümleri” (Eren, 2017) birbirinden farklılık göstermektedir (kent merkezinde tarihi niteliği olan mahalleler, gecekondulu mahalleleri, alt kentlerdeki mahalleler, kapalı yerleşmeler/yeni kasabalar/ bahçe kentler veya toplu konutlar gibi). Fakat mahalle, tarihinde nesne olmamıştır. Bugün de

hakiki mekanlar üretmek isteniyorsa geleneksel mahalleyi hakiki yapanın neler olduğunun iyi analiz edilmesi, anlaşılması gerekmektedir (Eren, 2017). Bu bağlamda geleneksel mahallenin sahip olduğu gerek fiziksel gerekse toplumsal yapısının analiz edilmesi mahalleyi geçmişte yaşanabilir ve sürdürülebilir kılan parametrelerin anlaşılması bakımından önemli bulunmaktadır.

3. ÇALIŞMADA KULLANILAN TEMEL TANIMLAR VE YÖNTEMLER

Morfoloji kavramı sözlükte *yapı bilgisi, yapı bilimi* anlamlarında kullanılmaktadır (URL 1). Bu kavram ilk olarak Goethe tarafından kullanılmış ve botanikte biçim bilgisini ifade ederken kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra birçok alanda yaygın bir şekilde kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Kent tarihi yazımında toplumsal, kültürel ve ekonomik olguları kent mekânıyla ilişkilendiren çalışmalar farklı disiplinler içerisinde gelişmiştir. Kentlerin mekân boyutuyla çalışmaya başlanması 19. yüzyılda, ilk olarak coğrafya disiplini içerisinde gerçekleşmiş; aynı dönemde arkeolojinin de gelişmesi ve önemli arkeolojik buluntular sonucunda, tarih öncesinden başlayarak insan yerleşmeleri ve kentlerin tarih boyunca oluşum ve dönüşümleri mimarlık ve kent tarihi yazımının konusu olmuştur. Kentsel morfoloji araştırmalarının da ilk olarak mekânı odağına alan bu iki disiplinin, coğrafya ve mimarlık disiplinlerinin içerisinde gelişmiş ve bilgikuramsal (epistemolojik) temellerinin bu disiplinler içerisinde atılmış olduğu görülür. Bugün de kentsel morfoloji çalışmaları bu iki bilgikuramsal ve yöntembilimsel (metodolojik) temel üzerinden gelişimini sürdürmektedir (Bilsel, 2015: 60).

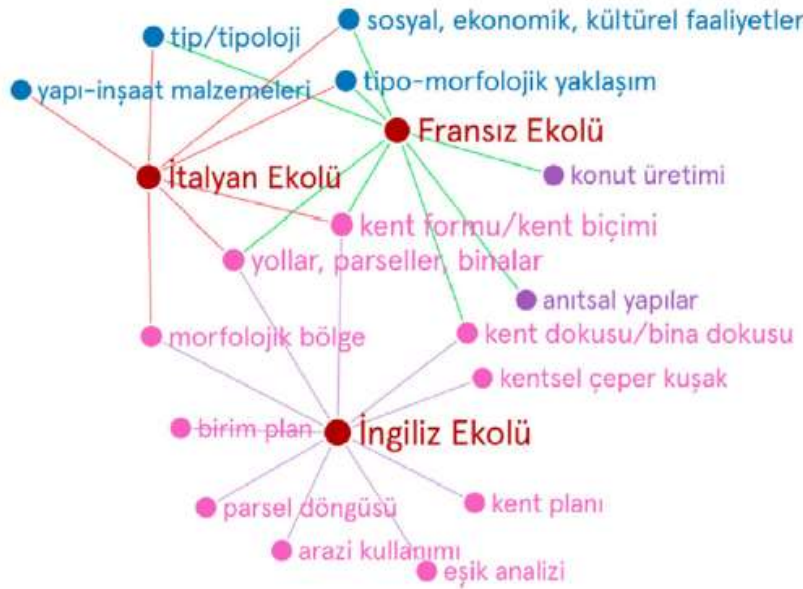
Kentsel morfoloji kavramı en geniş anlamda *kentsel biçim üzerine çalışma (the study on urban form)* olarak tanımlanmaktadır (Larkham ve Jones, 1991; Ünlü, 2018). Kent morfolojisinin konusu ise tarihsel süreç içerisinde yerleşmelerin geçirdiği değişimleri incelemektir. “Kentsel morfolojinin araştırma nesnesi kentsel örüntüdür ve kentsel örüntü mekânın farklı ölçeklerde, farklı aktörlerin, farklı amaçları, gereksinimleri ve motivasyonları ile biçimlendirilmesi sonucunda oluşur” (Ünlü, 2018: 62). Her dönemdeki ilişkiselliğin ifadesi olarak üretilen mekan, somut olarak varlık gösteren nesnelerin (binalar, duvarlar, sokaklar vb.) insanların bilinçli müdahaleleri sonucunda karşılıklı ilişkisi içinde biçimlenmektedir. Bu durum sonucunda ise mekan, süreç içerisinde farklı kullanıcıların, uzmanların ve karar vericilerin müdahaleleri ile yeniden biçimlendirilmektedir (Ünlü, 2018).

Kent morfolojisinin tanımına yönelik tartışmalar gün geçtikçe artmakta ve tanımlamalar çeşitlenmektedir. Kentsel morfoloji, kentsel büyümenin döngüsel doğasını, kentsel biçimlerin üretilmesinde uyum ve yeniden geliştirme süreçleri ve farklı aktörlerin etkilerini incelerken, gelecekte kentsel biçimin üretilmesine yönelik düşünceler üretilmesi için dayanak oluşturur (Ünlü, 2018; Whitehand, 2001a). Kubat ve Topçu'ya (2009:336) göre kent morfolojisi kavramı “insan yerleşmelerinin formunu, oluşum ve dönüşüm süreçlerini, mekânsal yapı ve karakterini tarihsel gelişim süreçleri ve yerleşmeleri oluşturan bileşen parçalarını analiz ederek anlamayı sağlayan bir yaklaşım olarak” açıklanmaktadır. Bu özelliği ile kent morfolojisi, kente ait dokuların değişim-dönüşüm süreçlerinin belirlenmesinde, mekânsal ve işlevsel yapılarının geçmişinin anlamlandırılmasında ve günümüze aktarılmasında önemli bir yöntem ya da değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Morfolojik analiz kavramı ise; “binalar, bahçeler, sokaklar, parklar ve anıtlar gibi yapısal karakteristikler yardımıyla fiziksel gelişim sürecinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir” (Kubat ve Topçu, 2009:336).

Moudon (1997) kentsel morfolojiyi, kentin insan habitatı olarak incelenmesi şeklinde tanımlamıştır. Binalar, bahçeler, sokaklar, parklar ve anıtlar morfolojik analizin ana unsurları arasındadır. Ancak bu elementler, sürekli kullanılan ve dolayısıyla zamanla dönüşen organizmalar olarak kabul edilirler. “Kentteki doluluklar boşlukları etkilediği gibi boşluklar da dolulukları şekillendirir. Bu karşılıklı dinamik ilişki kentin fiziksel yapısını belirlediği gibi aynı zamanda fiziksel formun da ne tür bir sosyal yapı ürettiğinin anlaşılmasını sağlar ve kentsel morfolojinin çalışma konularını oluşturur” (Sınmaz ve Özdemir, 2016: 84). Kentsel morfoloji tanımlamalarına bakıldığında bu kavrama dair çalışma yapan kişinin/araştırmacının çalışma alanına göre tanımlamalarda farklılıklar olsa da tarihsel bir süreç içerisinde bir kentin geçirdiği değişim ve dönüşümünün analizinin yapılması ve belirli bileşenlerle incelemeleri konusu ortaktır.

Kentsel morfoloji tanımlamalarındaki çeşitlilik gibi kentsel morfoloji yönteminin gelişim sürecine baktığımızda da bu konuya olan farklı bakış açıları/yaklaşımlar ve yöntem bileşenlerinin olduğu görülmektedir. Kentsel morfoloji çalışmalarında iki farklı grup bulunmaktadır. İlki kuruluşları bakımından mesleki kökenleriyle ifade edilen ‘mimarlık ve coğrafya kökenli yaklaşımlar’, diğeri ise yöntemsel yaklaşımları bakımından farklılık gösteren ülkelere yönelik ‘İngiliz, Fransız ve İtalyan ekolü’ gruplarıdır. Fransız ve İtalyan ekolleri daha çok mimarlık kökenli yaklaşımlara yakınken, İngiliz ekolü ise coğrafya

kökenli yaklaşımla örtüşmektedir. Bu yaklaşımlar günümüzde gelişmeye devam ederek farklı araçlar ve yöntemlerle ilerlese de temelde İngiliz, Fransız ve İtalyan ekolleri bu alanda yapılan çalışmalarda belirleyici olarak kabul edilmektedir (Tezer,2021). Şekil 3.1’ de bahsedilen ekollerin temel yöntem bileşenleri görülmektedir.

Şekil 3.1. İngiliz, Fransız ve İtalyan ekollerinin temel yöntem bileşenleri (Tezer,2021)

Kentsel morfolojide coğrafya kökenli yaklaşımlar ise Schlüter’in (Schlüter, 1899) çalışmalarıyla başlamış; yerleşim planı, kent coğrafyası ve Alman kentleri üzerine yaptığı monografik çalışmalarla gelişmiştir (Tezer, 2021). Bu alandaki önemli çalışmalardan biri olan M.R.G. Conzen’in (Conzen, 1960) kentin fiziksel değişimini kente ait eski haritalar üzerinden incelediği *Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis* adlı çalışması kent morfolojisini bütüncül bir şekilde anlama ve yorumlamada önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Conzen bu çalışmasında çeşitli ölçeklerde çalışmalar yapmıştır. Koruma belgelerinin çoğundan farklı olarak ürettiği haritalar; yalnızca tarihsel ve mimari açıdan önemli binaların veya koruma amaçlı özel alanların konumunu göstermekle ilgili değildir. Çalışma Alnwick kasabasının düzeninin nasıl ortaya çıktığını, zamanla nasıl değiştiğini ve bu düzenin çeşitli bileşenlerinin nasıl bir araya geldiğini göstermektedir (Whitehand, 2007). “Conzen çalışmalarında alt, orta ve üst ölçeklerde parsel, bina yapı adası ve sokağın birer kentsel form bileşeni olarak birbiriyle kurduğu ilişki sonucunda kentsel örüntünün belirginleştiğine işaret etmektedir” (Ünlü ve Baş: 2015: 16) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. M.R.G. Conzen'in terminolojisinde kentsel form bileşenleri (sokaklar, parseller ve bina yapı adası) (Kostof, 1991)

Bu yaklaşımın devamı niteliğindeki Whitehand'ın (Whitehand, 2001b) çalışmalarının da “Temel önermesi, kentsel büyümenin toplum ile birey, insan ile doğa arasındaki çelişkilere dayalı olarak gerçekleştiği ve bu süreçte farklı dönemlerdeki farklı sosyal ve ekonomik ilişkilere bağlı olarak farklı morfolojik gelişme dönemleri oluştuğudur” (Ünlü ve Baş: 2015: 16). Bu durumun sonucu olarak ise “her dönemde üretilen kentsel mekan, bina tipleri ve mekânsal özellikleri ile birlikte maddi olarak cisimleşen sosyal, kültürel ve ekonomik koşulların içinde doğmaktadır” (Ünlü ve Baş: 2015: 16).

Krier tarafından yapılan çalışmalarda ise, kent tarihi ve tarihsel kent parçalarının tipolojik ve morfolojik analizler yoluyla incelenmesi (Krier ve Rowe, 1979) kent formunun ve dokusunun oluşumunda psikolojik, sosyolojik ve kültürel nedenlerin araştırılması gündeme gelmiştir (Kubat ve Topçu, 2009; Rossi, 1966).

Lynch'e göre (1984) kent formu, sadece caddeler, binalar, tepeler, ağaçlar, nehirler gibi kalıcı fiziksel objelerle ilgili değildir. “Asıl problem formu oluşturan unsurlara karar vermektir. Bu unsurlar ise yaşayan organizmalar, insanların meşgul oldukları aktiviteler, sosyal yapı, ekonomik sistem, ekolojik sistem, mekan ve onun sahip olduğu anlamın korunması, mekandaki günlük ve mevsimsel ritimler, değişimlerdir” (Sınmaz ve Özdemir, 2016: 84). Bir kenti analiz ederken oluşumunun, gelişiminin ve geleceğinin anlaşılmasında yalnızca fiziksel unsurların değil, sosyal yapı ve yere özgü unsurlarının da irdelenmesinin kenti ve kentin bileşenlerinin analizinde tamamlayıcı unsurlar olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada, kentin en önemli bileşeni olan mahalle, çalışma ölçeği olarak seçilmiş ve Kurtuluş Mahallesi'nin fiziksel değişiminin incelenmesinde morfolojik analiz yöntemi kullanılmıştır. Alan çalışmasının ilk bölümünü oluşturan Kurtuluş Mahallesi'nin

morfolojik değişimi, iki alt başlığa ayrılarak önce mahallenin bütününe yönelik analizlerde bulunulmuş daha sonra ise seçilen bir alt bölge ile değişim daha yakın ölçekte irdelenmiştir. Mahallenin geneline ait analizler; *‘Yol/ulaşım analizi, yapı adası analizi, bina kat analizi, arazi kullanımı, tescilli yapılar, yeşil alanlar, yaya yolları/yürünebilirlik’* başlıklarından oluşmaktadır. Mahalle içerisinde seçilen alt bölgeye ait analizler ise; *‘Sokak ve çıkmazların yapısı, insan, bina ve sokak ilişkisi, geleneksel konut dokusu’* başlıklarından oluşmaktadır. Belirlenen bu başlıklarla Kurtuluş Mahallesi’nin tarihsel bir süreç içerisinde değişimi ve dönüşümü bu yöntem kullanılarak ele alınmıştır. Bununla beraber buradan elde edilen çıktılar bölgeye ait salt fiziksel değişimleri vermemiş sosyo-kültürel yapının değişimine yönelikte çıkarımlar yapmamıza sebep olmuştur. Çalışmanın devamında yapılan sosyo-kültürel yapıdaki değişimin anlaşılmasına yönelik mahalleliyle yapılan söyleşi ile çalışma desteklenerek çalışma alanının hem morfolojik hem de sosyo-kültürel bakımdan değişimi bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

4. KAHRAMANMARAŞ KENT FORMUNUN TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE GELİŞİMİNİN İNCELENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Kahramanmaraş kentinin konumu, coğrafyası, tarihsel gelişim süreci, geleneksel yerleşim dokusu, nüfus yapısı ve sosyo-kültürel yapısı irdelenmiştir.

4.1. Konumu, Coğrafyası ve Tarihsel Gelişim Süreci

Kahramanmaraş, Akdeniz Bölgesi'nde bulunan 1.171.298 nüfuslu (TÜİK 2021 verilerine göre) Türkiye'nin en büyük 18.vilayetidir. 37-38 kuzey paralelleri ile 36-37 doğu meridyenleri arasında yer alan kent, deniz seviyesinden 568 metre yükseklikte olup kuzey kesimleri oldukça dağlıktır. Yeryüzü şekilleri genellikle Güneydoğu Torosların uzantıları olan dağlarla bunlar arasında kalan çöküntü alanlarından oluşmaktadır. Hidrografik açıdan en önemli akarsuyu Ceyhan Nehri'dir. Kent; Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin birbirine en çok yaklaştığı alanda yer almakta ve Ahir Dağı'nın güney eteklerinde, şehirle aynı ismi taşıyan Maraş Ovası'nın kuzey kesiminde engebeli bir arazi üzerinde konumlanmaktadır (Resim 4.1). Kahramanmaraş'ın on bir ilçe ve belediyesi bulunmaktadır (Harita 4.1).

Harita 4.1. Kahramanmaraş konum, sol (URL 2) ve sağ (URL 3)

Kahramanmaraş, kurulduğu tarihten itibaren insanların sürekli yerleşimine açık olacak kadar stratejik bir coğrafyada bulunmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Hititlerden başlayarak, Asur, Pers (İran), Med, Makedonya, İranî, Grek, Roma, Selefki, Sasani, Bizans, Ermeni, Haçlı kontlukları, Selçuklu ve Osmanlı idaresinde kalmıştır. Roma

imparatorluğu Dönemi'nde gelişen Maraş, Güneydoğu Toroslar'ın üzerindeki geçitlerden biri üzerinde olması nedeniyle, önemli bir ticaret merkezi olmuştur (Koç, 2009, 2010).

Maraş, antikçağlardan günümüze değin birçok yerleşime ev sahipliği yapmış ve kalesiyle önemli bir ticaret yolunu kontrol altında tutmuştur. Orta çağlarda Bizans ile İslam dünyası arasında sınır bölgesinde bulunması nedeniyle sık sık tahribata uğramış ve her seferinde yeniden imar edilmiştir. 1114 yılındaki depremde tamamen harap olan Maraş, Dulkadiroğulları zamanında (1337-1522) günümüzdeki konumuna yerleşmiş ve giderek şehir formunda gelişim göstermiştir. O dönem inşa edilen yapılar kentin klasik şehir formunu belirlemiştir. Dulkadirli Süleyman Bey'in yaptırdığı Ulu Camii yerleşmenin ana çekirdeğini oluşturmuş, daha sonra Osmanlı idaresine geçen kent 16. yüzyılda büyümeye devam etmiştir (Gündüz, 2001).

Resim 4.1. Kahramanmaraş coğrafi konumu (google earth üzerinden düzenlenmiştir)

Hititlerden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'ne kadar geçen süreç içerisinde Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan bir kapı niteliği taşıyan Kahramanmaraş'ın stratejik konumu anayolların buradan geçmesini sağlamış bu durumda şehrin ekonomisini canlı tutmuştur. İklim özellikleri itibarıyla tarıma ve hayvancılığa elverişli olması kentin ekonomisini daha da canlandırmıştır (Koç, 2009). 1950'li yıllardan itibaren gelişen sanayileşme ve göç olgusundan önemli ölçüde etkilenen kent; nüfus ve kentsel yerleşim alanı bakımından hızlı bir büyüme eğilimine girmiştir. Kent; 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmasıyla, tarımın yanı sıra ticaret ve sanayi sektörleri de belirgin bir ilerleme göstermiştir (Sandal ve Karademir, 2013). Bu gelişmelerle şehrin

hızla artan nüfusu neticesinde ise yeni mahalleler kurulmuş, şehir tüm yönlerle doğru gelişim göstermiştir (Koç, 2009).

Salnamelere göre şehir, Dulkadirli beylerinden Alaüddevle Bey tarafından 16.yüzyılın başlarında şu an ki yerine taşındığı ve buna dair Maraş mahkeme-i şeriyye sicillerinde kayıt bulunduğu belirtilmiştir. Bu yüzden Şahin (Şahin, 2004), günümüz Kahramanmaraş kentinin gelişimini bu tarihten itibaren izlemiş ve üç döneme ayırmıştır: Dulkadirli beyliği Dönemi (1337-1522) , Osmanlı Dönemi (1522-1923) ve Cumhuriyet Dönemi (1923-2004) (Şahin, 2004). Bu dönemlere ait kentin gelişimini gösteren haritalar ise aşağıda gösterilmiştir.

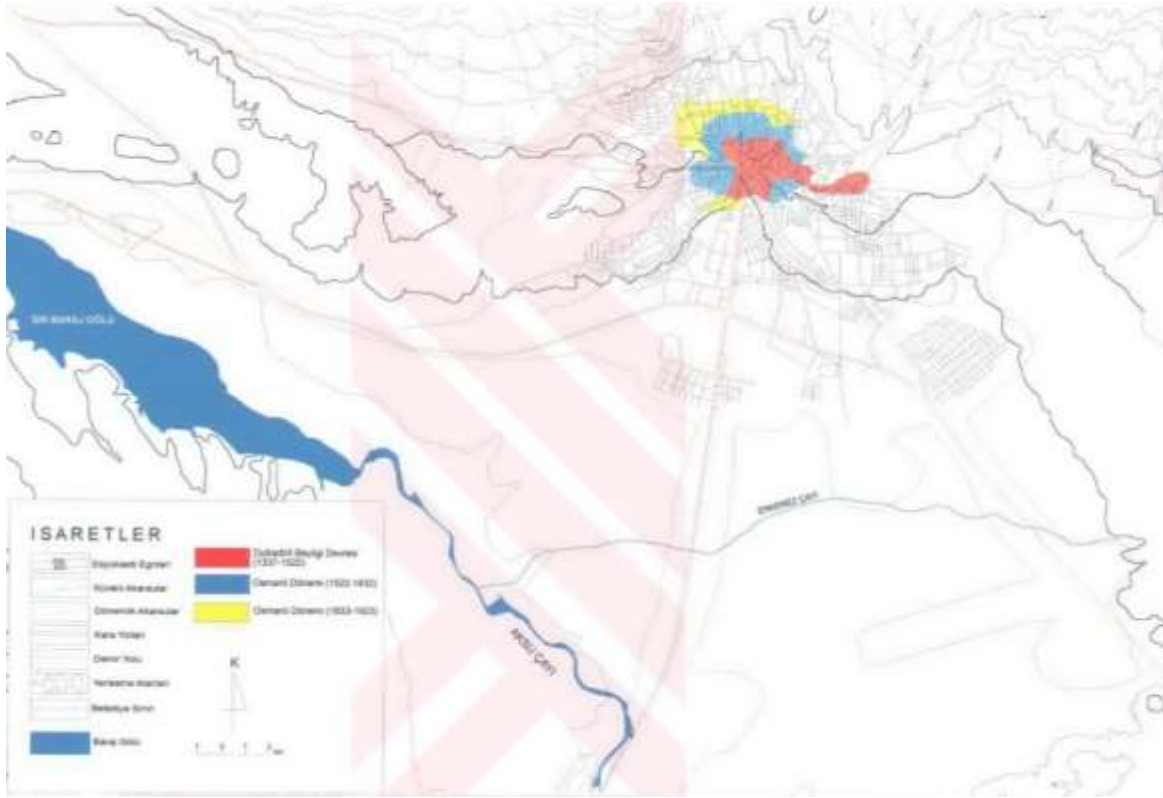
Dulkadirli beyliği Dönemi (1337-1522): Dulkadirli, Moğolların baskısı üzerine Anadolu'ya gelen büyük bir Türkmen aşireti olan Oğuzların, Bozok koluna mensuptur (Yinanç, 1989). Kahramanmaraş ve Elbistan bölgelerinde göçebe bir hayat süren Dulkadirli, kışı Maraş yazı Elbistan'da geçirmektedir. Bölge; Anadolu'nun yüksek yayla alanları ile Suriye'nin ılık platoları arasında yer değiştiren büyük Türkmen gruplarının geçiş ve konaklama güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Kahramanmaraş 1337 yılında Dulkadirli'nin hakimiyetine geçmiştir ancak beylik merkezi olarak Elbistan'ı seçmişlerdir. Şah İsmail'in Elbistan'ı tahrip etmesi sonucu Dulkadirli'nin merkezi Alaüddevle tarafından Maraş'a taşınmıştır (Şahin, 2004).

Refet Yinanç'ın (Yinanç, 1989) Dulkadir Beyliği isimli kitabının kültür müesseseleri bölümünde Kahramanmaraş hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Eserde bu dönemde, kentte 4 camii ve mescit, 5 medrese, 1 imaret, 7 zaviyenin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu eserlere vakfedilen gelirlerden kentte, Maraş ve Köşkerciler adında iki çarşının, Maraş ve Gelenduran adında iki Pazarın, Maraş Bezzazistanı, Kervansaray, han ve hamamın olduğu anlaşılmaktadır. Yine vakıflara ait, Bezzazistan'da 20, Maraş Çarşısı'nda 32, Köşkerciler Çarşısı'nda 14, Gelenduran Pazarı'nda 10, Maraş Pazarı'nda 14 olmak üzere toplam 90 dükkan olduğu anlaşılmaktadır. İfade edilen tüm bu yapılar düşünüldüğünde Maraş'ta şehirselleşme anlamında fonksiyonların oluştuğunu, ticaretin geliştiğini ve kentin kendisi dışında çevresine de hizmet verdiği anlaşılmaktadır (Şahin, 2004).

Maraş, bu dönemde özellikle Alaüddevle Bey tarafından vakıflar vasıtasıyla imar edilmiştir. O dönemde Ulu Camii, Nebeviye Medresesi ve batısında bulunan Taş

Medrese'nin bulunduğu bölge şehrin merkezi olmuş ve yerleşmeler bu merkez etrafında yer almıştır. Bu dönemdeki Maraş'ın bazı mahalleleri; Bektutiye (Fevzipaşa), İsadivalı (Divanlı), Hazinadarlı (Duraklı), Hatuniye (Kurtuluş), Hoca Durdu (Dumlupınar), Şaziye, Şeyh (Turan) mahalleleridir (Şahin, 2004).

Osmanlı Dönemi (1522-1923): Maraş, 1515 yılında Alaüddevle Bey'in öldürülmesiyle Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmiştir. Devletin resmi yıllığı olan ve hazırlandığı dönemin birçok istatistiki verileri ile yerleşme özelliklerini belirten salnamelerde Maraş'la ilgili bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Maraş' a ait ilk tahrir defteri 1525 yılına aittir fakat bu defter tahrip olduğundan okunamamaktır. 1563 yılına ait ikinci tahrir defterinde ise vergi türlerinden Maraş'ın şehir fonksiyonlarını taşıdığı görülmektedir. Deftere göre Maraş; 42 mahalleli, 3.050 vergi nüfusuna sahip çevresinin pazarı durumunda olan iş ve ticaretin yapıldığı merkez konumunda bir şehirdir. Bu tahrir defterinde boyahane, kırıhane, dabbağhane (deri işleme yeri), macunhane ve değirmen gibi çeşitli malların imal edildiği yerler ve bunların satıldığı dükkanlar, bedestenler kayıtlıdır. Yine deftere göre Maraş'ta 3 camii, 2 mescit, 2 medrese, 6 zaviye, 2 köşker, 72 dükkan, bezzazistan, hamam, kervansaray, boyahane, dabbağhane, kasaplar, masarat (pekmez yapılan yer), helvacı, şerbetçi, deve ve at pazarı asasiye (gece bekçisi) bulunmaktadır. Bu bilgilerden Maraş'ın bu yıllarda ekonomik ve sosyal yönden ileri düzeyde olduğu ve kentin yerleşim bakımından Dulkadirli Beyliği Dönemi'ne göre daha da büyüdüğünü (Harita 4.2) göstermektedir (Şahin, 2004).

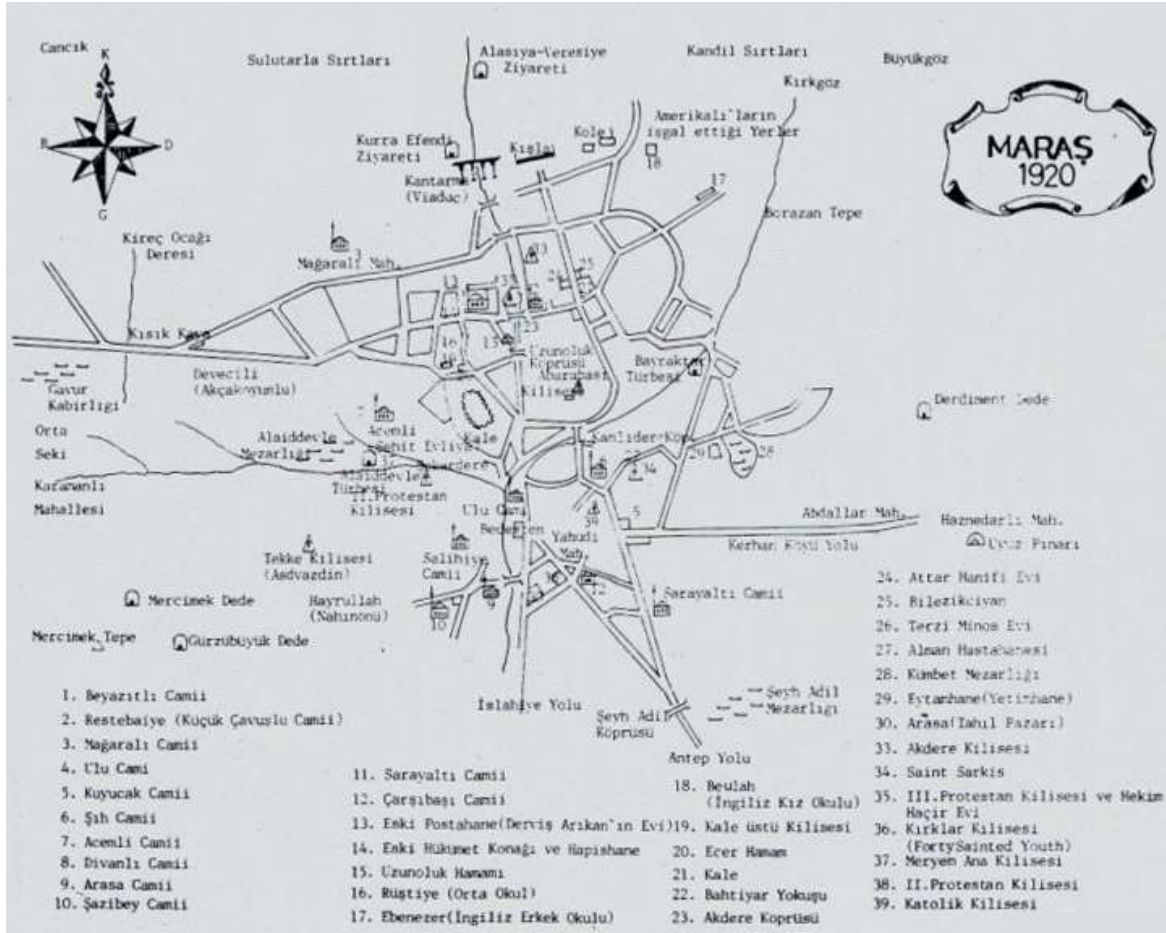

Harita 4.2. Kahramanmaraş'ın Cumhuriyet Dönemi öncesine kadar olan gelişimi (Şahin, 2004)

Maraş'ın 1832 yılında İbrahim Paşa tarafından işgal edilmesi ve bu işgalin 19 ay gibi uzun bir süre devam etmesi şehrin gelişmesini etkilemiş ve şehrin nüfusu önceki yıllara göre çok azalmıştır. İbrahim Paşa'nın şehrin fiziki yapısına ve halka pek dokunmamasına rağmen, bu olay her yönden Maraş'ı etkilemiştir (Şahin, 2004).

1871 tarihli Halep Vilayeti'ne bağlı olan Maraş Sancağı Salname kayıtlarına göre o dönemde şehrin planının bulunmadığı, şehir sokak ve caddelerinin dar ve düzensiz olduğu bilinmektedir. Ancak bu yıllarda belediye tarafından şehir içerisinde düzenli caddelerin yapılmaya başlandığı, bu caddelerin arabaların işleyebileceği şekilde düzenlendiği ve şehrin geceleri aydınlatılması için çeşitli yerlere fanuslar konulduğu belirtilmektedir (Paköz, 2013; Toroğlu, 2008). Yine bu kayıtlara göre Maraş 38 mahalleden oluşmaktadır. Maraş'ta 37 camii, 14 mescit, 8 medrese, 2 tekke, 2 kilise, 13 mektep ve 1925 dükkan olduğu ifade edilmektedir. Bu dükkanların varlığı ticaretin Maraş için önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca 1 bedesten, 7 han, 11 hamam, 28 değirmen, 11 fırın, 2 dabbağhane (bölgenin deri ihtiyacını karşılardı), 29 boyahane, 2 pekmez yapılan atölye (masara)

1920’de Kurtuluş Savaşı esnasında şehrin yarısı harap olmuş, Divanlı Mahallesi, Mağaralı Mahallesi ve Akdere tamamen olmak üzere şehirdeki evlerin üçte biri yanmıştır (Özalp, 2005) Bu dönemde pek çok mimari ve kültürel eser yok olmuştur. 1920 yılına ait olan bir krokide (Harita 4.4) şehirde o dönemde bulunan fakat bir kısmı günümüze ulaşmamış olan anıt eserler belirtilmektedir (Paköz, 2013).

Harita 4.4. 1920 yılı Maraş'a ait bir kroki (URL 4)

Cumhuriyet Dönemi (1923-2004): Kahramanmaraş ve çevresi, Osmanlı'nın son dönemlerinde azınlıkların ayaklanmalarına sahne olmuştur. Bu durumun yanı sıra şehir 1919 yılında önce İngilizler sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu savaşların olumsuz etkileri epeyce hissedilmiştir. Ayrıca bu süreçte çevre illerin daha fazla gelişmesi şehrin ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Örneğin, Halep'in sınırlarımız dışında kalmasından sonra bu bölgenin fonksiyonunu Gaziantep üstlenmiştir. Bu nedenle şehir 1923-1956 dönemini ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf geçirmiştir. 33 yıllık bu süre zarfında Kahramanmaraş'ta birkaç çırçır fabrikası ve gıda

ürünlerine yönelik endüstri tesisleri kurulmuştur. Bu yıllar arasında şehir nüfus artışına bağlı olarak kuzeye doğru gelişmiştir (Şahin, 2004).

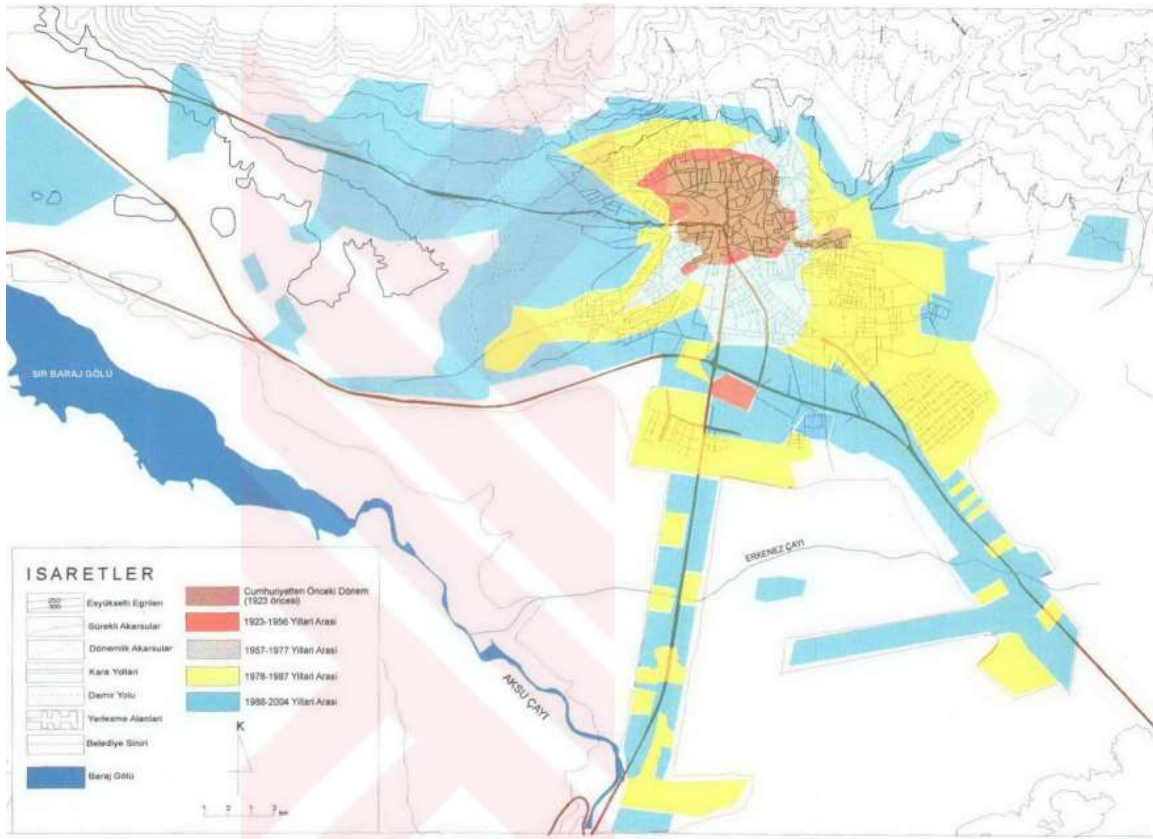
1950'li yıllardan itibaren köylerden Maraş'a yaşanan göçler dolayısıyla şehrin nüfusunda hızlı bir artış olmuştur. Bu durumun yanı sıra ekonomik gelişmeye paralel olarak şehrin doğu ve güneydoğu bölgelerinden de yoğun bir göç almıştır. Şehrin hızla artan nüfusu neticesinde ise yeni mahalleler kurulmuş, şehir tüm yönlere doğru gelişim göstermiştir (Koç, 2009).

1957 yılında hazırlanan Kahramanmaraş'a ait ilk imar planı ile şehrin güney tarafı yerleşmeye açılmıştır. Hayrullah, İsmet Paşa, Yenişehir, Menderes, Şeyh Adil mahallelerinde yerleşmeler oluşturulmuştur. Bu dönemde var olan bazı mahalleler de (İsa Divanlı, Sakarya, Duraklı, Kayabaşı, Gazipaşa, Karamanlı ve Dumlupınar mahalleleri) büyümüştür. Yine bu dönemde devlet yatırımı olan Sümerbank kurulmuş, bugünkü tekstil endüstrisinin alt yapısını oluşturmuştur (Şahin, 2004). 1968 yılında şehrin öncelikli iller arasına girmesiyle tarımın yanı sıra ticaret ve sanayi sektörlerinde de önemli ilerlemeler olmuştur (Sandal ve Karademir, 2013).

1978-1987 yılları arasında Kahramanmaraş'ta endüstri alanında büyük gelişmeler olmuş, özellikle tekstil sektörü büyük bir hız kazanmıştır. Şehrin doğusunda Küçük Sanayi Sitesi yapılmış, buna bağlı olarak şehir doğu yönünde gelişme göstermiştir. Gaziantep ve Adana karayolları üzerinde endüstri tesisleri kurulmuştur. Şehre ait imar çalışmaları ve Şeker Dere yolunun açılmasıyla şehir batıya doğru da gelişmeye başlamıştır. Şehirden kopuk olarak Gaziantep yolu üzerinde Erkenez Mahallesi, Adana yolu üzerinde Aksu Mahallesi kurulmuştur (Şahin, 2004).

1986 yılında yürürlüğe konulan ek imar planı kentin batıya doğru gelişmesine sebep olan en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Ayrıca şehrin batısında 1992 yılında çalışmaları başlatılan Organize Sanayi Bölgesi ve 1995 yılında temeli atılan Sütçü İmam Üniversitesi Avşar yerleşkesi kentsel gelişmenin batıya doğru yayılmasını hızlandıran önemli nedenler olarak görülmektedir. Kahramanmaraş ovasının da içinde yer aldığı güney kesimlerde ağırlıklı olarak sanayi kuruluşları yer almaktadır (Sandal ve Karademir, 2013).

1988-2004 yılları arasında ise şehrin batısının imara açılması ve alt yapının hızlanması sebebiyle şehir özellikle batı yönünde gelişmiştir. Öte yandan bu bölgeye yerleşimde topoğrafik olarak uygunluk, yükselti, manzara gibi başka faktörlerinde etkisi bulunmaktadır. Güneyde ise şehir Adana, Gaziantep, Kayseri kara yolu kavşağına kadar ilerlemiştir. Şehrin batı yönünde çok hızlı gelişmesi sonucu ise yerleşmeye uygun alanlar azalmış, belediye yaptığı toplu konut projeleriyle yerleşimleri doğu yönüne çekmek istemiştir (Şahin, 2004). Harita 4.5’de Kahramanmaraş’ın Cumhuriyet öncesi dönemden 2004’e kadar olan gelişimi gösterilmiştir.

Harita 4.5. Kahramanmaraş'ın Cumhuriyet öncesi dönemden 2004'e kadar olan gelişimi (Şahin, 2004)

Kahramanmaraş'ın mevcut durumda kent makroformu ise Harita 4.6'da uydu fotoğrafı ile gösterilmiştir.

Harita 4.6. Kahramanmaraş kent makroformu (2022)

Sonuç olarak, kent formunun oluşmasında çevresel (iklim, coğrafya, topoğrafya), sosyo-ekonomik (nüfus, tarih, işlev, gelenekler, yönetim, kültür) ve fiziksel faktörler (imar faaliyetleri) rol oynamaktadır (M. F. Özalp ve Arslan, 2020). Bu durum kentin her seferinde yeniden şekillenmesine sebep olmuştur (Resim 4.2).

Resim 4.2. Maraş'tan genel görünüm (Köker, 2005)

4.2. Geleneksel Yerleşim Dokusu

Kahramanmaraş'ın şehir merkezinin zamanla değiştiği anlaşılsa da 14. yüzyılda kale çevresine taşınan şehirde bu dönemden sonra merkez değişmemiş, Osmanlı Dönemi'nde ve Cumhuriyet Dönemi'nde şehir aynı merkez etrafında gelişmeye devam etmiştir (Resim 4.3). 1920'de Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanan olaylardan şehrin yarısı harap olmuş, evlerin üçte biri yanmış ve pek çok mimari ve kültürel eser yok olmuştur (Paköz, 2016). Bugün, günümüze ulaşabilen sivil ve dini eserlerin büyük bir bölümü Dulkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemine ait eserlerden oluşmaktadır.

Şehrin doğu, batı ve kuzeyinden gelen dere yataklarının bir araya gelerek birleştiği Kale önü ve Ulu Camii'yi merkez alan bölge, bir bakıma insanların da sosyal, kültürel ve iktisadi olarak bir araya geldiği bir bölge niteliğindedir. Böylece şehir, bölgenin toplumsal ve coğrafi özelliklerine uygun bir yapılaşma ile kimliğini kazanmıştır. Kente bakıldığında dağınık ve gelişigüzel bir yerleşim şekli görülse de, yerleşme biçimi şehrin işlevlerini en iyi karşılayacak şekilde planlandığı görülmektedir (Koç, 2009).

Resim 4.3. Kaleden şehir görünümü (eski ve yeni halleri)

Kent merkezini ve karakteristiğini oluşturan, aynı zamanda çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi'nin de önemli yapılarını içerisinde bulunduran bu merkez bölgedeki yapıların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

Maraş Ulu Camii (Cami-i Kebir); Ulu Camii, Kahramanmaraş Kalesi'nin güney eteklerinde kent meydanında bulunmaktadır (Resim 4.4). Vakfiyelere göre, Dulkadiroğlu Beyliği hükümdarı Süleyman Bey tarafından 1442-1454 yılları arasında yaptırılmıştır.

1501 yılında ise Süleyman Bey'in oğlu Alaüddevle tarafından yenilercesine tamir ettirilmiştir. Camii, şehrin tarihinde önemli olaylara tanıklık etmiştir. Ahşap tavanlı camiler grubuna girmektedir. Dıştan 22x40.90 metre ölçülerinde harim ile, 5.30x40.90 metre ölçülerinde son cemaat yeri ve tek şerefeli minareden oluşmaktadır. Camiinin ahşap hatıllı cephe duvarlarında kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır. Yapı; Beylikler Dönemi ve erken dönem Anadolu Selçuklu mimarisinin özelliklerini taşımaktadır (Özkarcı, 2007).

Resim 4.4. Günümüzde Kahramanmaraş Ulu camii ve minaresi (sol URL 5 ve sağ URL 6)

Kültür Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 06 Aralık 1985 tarihinde tescillenen Ulu Camii, çarşıda çıkan bir yangın neticesinde 1780 yılında onarılmış, daha sonra 1853-54, 1858-59, 1897, 1986, 1989, 1992, 1995-1996 ve 2006 yılları olmak üzere birçok kez onarılmıştır. 1945 yılında yapılan bir onarım çalışması sonucunda daha önce caminin (1858-59 yıllarında yapılan) bir parçası olan muvakkithâne yıkılmıştır (Çobanoğlu, 2012; Özkarcı, 2007). Bu durum Resim 2.5’de görülebilmektedir. Tarihi kent dokusunun, özellikle de mahallenin önemli eserlerinden biri olan Ulu Camii’nin çok defa geçirdiği ve yenilenircesine yapılan onarımlar neticesinde özgün dokusunda kayıpların olduğu görülmektedir.

Resim 4.5. Kahramanmaraş Ulu Camii 1945 öncesi ve sonrasına ait görünüm (sol URL 7 ve sağ URL 8)

Taş Medrese ve Türbe; Dulkadiroğlu Beyliği Hükümdarı Alaüddevle Bey tarafından 15. yüzyıl sonunda inşa edilmiştir (Resim 4.6). Günümüzde mescit ve depo olarak kullanılan yapı, Kurtuluş Mahallesi'nde Ulu Camii yanında bulunmakta medrese, mescit ve türbeden oluşan küçük bir külliye şeklindedir. Çeşitli onarımlar geçirerek günümüze kadar gelen yapı, orijinal dokusunu önemli ölçüde korumaktadır. Medrese 1920'li yıllara kadar fonksiyonunu sürdürmüştür. 1901 tarihli maarif salnamesinde 25 öğrencinin öğrenim gördüğü kayıtlıdır. Yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1991-1992 yıllarında restore edilmiştir (Özkarcı, 2007).

Resim 4.6. Taş Medrese ve türbeye ait güncel ve 1979 öncesi görünüm (sol URL 9 ve sağ URL 10)

Hatuniye Camii (Şems Hatun Camii) ve Külliyesi; Yavuz Sultan Selim'in anneannesi olan Şems Hatun adına Eşi Alaüddevle Bey tarafından 1500-1509 yılları arasında inşa ettirilmiştir (Resim 4.7). Camii, medrese, hamam, türbe ve çeşmeden oluşan bu yapının camiye bitişik olarak yapılan çeşmesi günümüze ulaşamamıştır. Kesme taştan inşa edilmiş

minaresi ile dönemin Anadolu Selçuklu geleneğine uygun özellikler taşımaktadır (Koç, 2010). Yapının içerisindeki türbe Şems Hatun'a aittir. Yapı günümüzde, geçirdiği onarımlardan dolayı orjinal halini kısmen yitirmiştir.

Resim 4.7. Hatuniye Camii (Şems Hatun Camii) ve Külliyesi

Geleneksel Maraş Evleri; Korunma ve barınma ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan konut mimarisinin şekillenmesinde, birçok faktör etkili olmuştur. Konutların incelenmesi sınıflandırılmasında etkili olan bu faktörlerin başında kültürel değerler, iklim şartları ve konutların inşasında kullanılan inşa malzemesinin temin edilebilirliği etkili olmuştur. Yapılar inşa edilirken; malzemeye kolay ulaşılabilirlik, kullanışlılık ve çevre koşullarına uyum sağlama gibi faktörler planlamada etkili olmuştur. Konutlardaki detaylar kullanıcının yaşama biçimi ve günlük aktivitelerine göre tasarlanmıştır (Adanır, 2014). “Konutlar; avlu, avluya açılan ve zeminden yüksekçe yapılmış sofa ya da taşlık bölümü, bunun gerisinde ahır ya da depo ve kiler, üst katlar ise; sofa, sofaya açılan eyvan ve odalardan meydana gelmektedir” (Adanır, 2014: 229).

Konutlar genellikle arazi yapısının uygun olduğu yerlerde, güneşe yönelik ve yamaçlara yaslanmış bir biçimde inşa edilmiştir. Konutların bu şekilde yerleşim sergilemesinde güneşten daha fazla yararlanma ve kuzeyden esen soğuk rüzgârlardan korunma düşüncesi olduğu düşünülmektedir. Yapılar genellikle bitişik nizamda inşa edilmiş yapı grupları şeklindedir. Yapılar zemin katında ahır, kileri, tuvaleti, havuz veya çeşmesi ve bahçesi ile form kazanırken, üst katlarında yaşam birimlerinden oluşan mekanlarıyla mimari formunu oluşturmuştur (Adanır, 2014).

Şehrin geleneksel konut dokusunu yansıtan yapılardan biri olan Dedeoğlu Konağı (Resim 4.8), Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan önemli sivil mimarlık örneklerinden biridir. Yapının inşa tarihine dair kesin bir bilgi olmamakla beraber mimari özellikleri, yapı malzemesi ve tekniğinden inşasının 1900' lü yıllarda olduğu anlaşılmaktadır. 3 katlı olan bu yapının iki sokağa ve avluya cephesi bulunmaktadır. Karma yapım tekniği ile yapılan bu yapının zemin ve birinci katın sokağa cephesi olan kısımları kaba yonu taş duvar ile inşa edilmiştir (URL 11).

Resim 4.8. Dedeoğlu Konağı / Kurtuluş Mahallesi (sol URL 12, sağ URL 13)

Maraş Çarşısı; Ulu Cami'nin çevresinde konumlanan çarşı kompleksi Kapalı Çarşı (Kavaflar, Bezirgânlar, Köşkerler), Alacacılar, Bedesten, Belediye Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı, Taş Han, Saraçlar, Semerciler, Demirciler, Mazmanlar ve Kazzazlar çarşılarından oluşan kompleks Anadolu'nun en eski ve en büyük çarşılarından biridir. Kentin kurulduğu günden bu yana şehrin ekonomisine önemli katkısı olan tarihi ticaret bölgesi (Resim 4.9) günümüze gelene kadar birçok onarım geçirse de çarşı kompleksi bugün hala önemini korumakta ve işlevini devam ettirmektedir (Anonim, 2012b).

Resim 4.9. 1920 ve güncel haliyle çarşının görünümü, sol (Anonim, 2012b), sağ (URL 14)

Ulu Camii'nin doğusunda bulunan ve kuzey-güney doğrultuda 240 metre uzanan Belediye Çarşısı ya da Maraş Çarşısı (Suk-i Maraş) olarak adlandırılan çarşı, 6,60 metre genişlikte olup; 147 dükkan karşılıklı olarak sıralanmaktadır. Çarşının inşa edildiği tarihe yönelik herhangi bir kitabe bulunmamakta, ancak 1500 tarihli bir vakfiyeye göre 1500'lü yıllarda Alaüddevle Bey tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Çarşı, Beylik Dönemi'nde inşa edilmiş olan en büyük çarşılardan biridir (Anonim, 2012b).

Resim 4.10. Belediye Çarşısının 1935 öncesi ve 1935 sonrasına ait görünüşleri (Anonim, 2012a)

Resim 4.10'da çarşının aynı konumundan farklı yıllara ait fotoğrafları bulunmaktadır. Çarşı üzerindeki beşik tonoz yapı 1935 öncesine ait fotoğrafta varlığını korurken 1935 sonrasında yıkıldığı ve açık olarak kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ise (Resim 4.11) çarşı üzeri yeniden yapılarak kapalı olarak kullanılsa da çarşının çatı kısmı özgünlüğünü yitirmiştir.

Resim 4.11. Belediye Çarşısı (mevcut hali)

4.3. Nüfus Yapısı

Ülkemizde modern anlamda ilk nüfus sayımı 1927 yılında başladığı için daha önceki dönemlerdeki nüfus bilgilerine, ancak tarihi vesikalar üzerinden ulaşılabilmektedir (M. Gürbüz, 2001). Maraş'ın nüfusu ile ilgili ilk bilgiye Osmanlı Dönemi'nde 1526 tarihli tahrir defterinde rastlanmaktadır. Bu defterde Maraş ve nahiyeleri hakkında geniş bilgi verilmektedir. Tahrire göre Maraş'ta 51 mahallede 473 hane yaşamakta buda yaklaşık 6304 kişinin yaşadığını göstermektedir. Maraş'a ait 1563 tarihli kinci tahrirde 42 mahalleye düştüğünü ancak nüfusun artış kaydederek yaklaşık 15.000 nüfusa ulaştığı ifade edilmektedir. Maraş şehir merkezindeki yaklaşık %60'lık artışın en önemli sebebi olarak, Dulkadir Beyliği'nden Osmanlı hâkimiyetine geçiş sırasında yaşanan istikrarsızlığın ortadan kaldırılması ve çok sayıda Türkmen grubun şehir dışından şehir merkezine yerleştirilmesi gösterilmektedir (A. Gürbüz, 2009).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, Maraş'ta 42 mahalle ve 11.000 hanenin bulunduğunu belirtmektedir. 17. yüzyılda Maraş şehir nüfusunun 55.000-60.000 aralığında olduğu tahmin edilmektedir (Maraş İl Yıllığı, 1967).

1671 yılından sonra uzun dönem Maraş nüfusuna ait bir kaynak bulunamamaktadır. 1831 yılında Osmanlı Devleti döneminde yapılan ilk nüfus sayımında da Maraş ile ilgili bilgilere ulaşılamamıştır (M. Gürbüz, 2001). Fakat Osmanlı Dönemi'nde modern anlamda yapılan

ilk nüfus sayımı olan 1906/1907 sayımına göre sancağın toplam nüfusu 165.202'dir (Köker, 2010).

1927 yılındaki ilk resmi nüfus sayımından günümüze kadar Kahramanmaraş'a ait nüfus bilgileri Çizelge 4.1'de verilmiştir. Bu tabloya göre 1927 yılından günümüze kadar şehrin nüfusunda devamlı artış görülmektedir.

Çizelge 4.1. 1927-2021 yılları arasında Kahramanmaraş toplam nüfusu (TÜİK ve 1967 Maraş İl Yıllığı verilerine göre hazırlanmıştır)

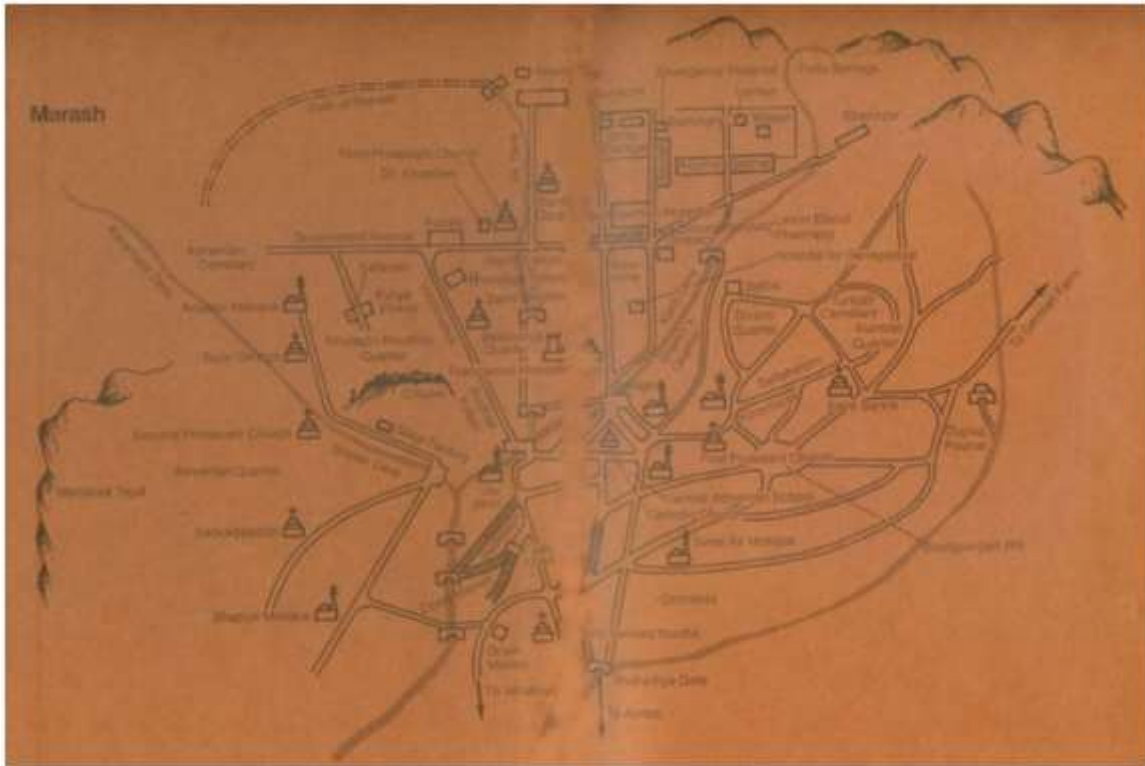
Yıl	Toplam Nüfus
1927	184 958
1935	188 877
1940	202 073
1945	261 550
1950	288 843
1955	336 797
1960	389 857
1965	438 423
1970	528 982
1975	641 480
1980	738 032
1985	840 472
1990	892 952
2000	1 002 384
2014	1 089 038
2021	1 171 298

4.4. Sosyo-Kültürel Yapı

Maraş şehri, Harun Reşid ve oğulları Dönemi'nde (8.yüzyıl) tamamen İslamlaşmış ve Müslüman halkın ihtiyaçlarını karşılamak için şehirde camiiler ve mescitler inşa edilmiştir. Bölgeye bu dönemde Horasan ve Türkistan'dan çok sayıda Türk askeri getirilmiş ve şehir böylece çok sayıda Türk Memlûk'ün yaşadığı bir bölge haline gelmiştir. Bu durum daha sonraki yıllarda tersine dönmüş bölge, Bizans'ın Ermeni'nin ve Moğol'un eline geçerek Maraş'ta Müslüman nüfus kalmamıştır. Ancak Selçuklu ile yeniden başlayan Türkleşme Dulkadiroğlu Beyliği ile yoğunluk kazanmış ve gayrimüslim nüfus azınlığa dönüşmüştür (Koç, 2010).

19. yüzyıldan itibaren şehre gelmeye başlayan Ermeniler, şehirde gayrimüslim olarak çoğunluğu oluşturuyorlardı. Maraş halkı, gayrimüslimlerle ilişkilerini kanunlar ve dini değerleri çerçevesinde yürütüyorlardı. Gayrimüslimler kendi ibadetlerini kolayca yapabiliyor, çocuklarını kendi okullarında okutabiliyorlardı. Bu amaçla şehirde birçok okul ve kilise inşa etmişlerdir. 1860'lı yıllardan itibaren başlayan Ermeni isyanlarının etkisiyle Müslümanlarla Ermeniler arasındaki gergin durum, İngiliz ve Fransız işgallerinden sonra daha da kötü bir hal almıştır. Ermeniler, Maraş muharebesinde aldıkları yenilgi ile Fransız askerleriyle beraber şehri 12 Şubat 1920'de terk etmek durumunda kalmışlardır (Koç, 2010). Milli direnişin bir simgesi haline gelen Maraş şehrinin ismi, 7 Şubat 1973'de 'Kahramanlık' ünvanı verilerek Kahramanmaraş olarak değiştirilmiştir.

Harita 4.7'de kente ait 1920 tarihli haritada işaretlenen kiliseler Milli Mücadele dönemine kadar kentte yaşayan Ermenilerin varlığının bir göstergesidir (Paköz, 2013).

Harita 4.7. Maraş'ın 1920 tarihli kent haritası (Paköz, 2013)

5. KURTULUŞ MAHALLESİ'NİN MORFOLOJİK VE SOSYO KÜLTÜREL DOKUSUNDAKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK ANALİZLER

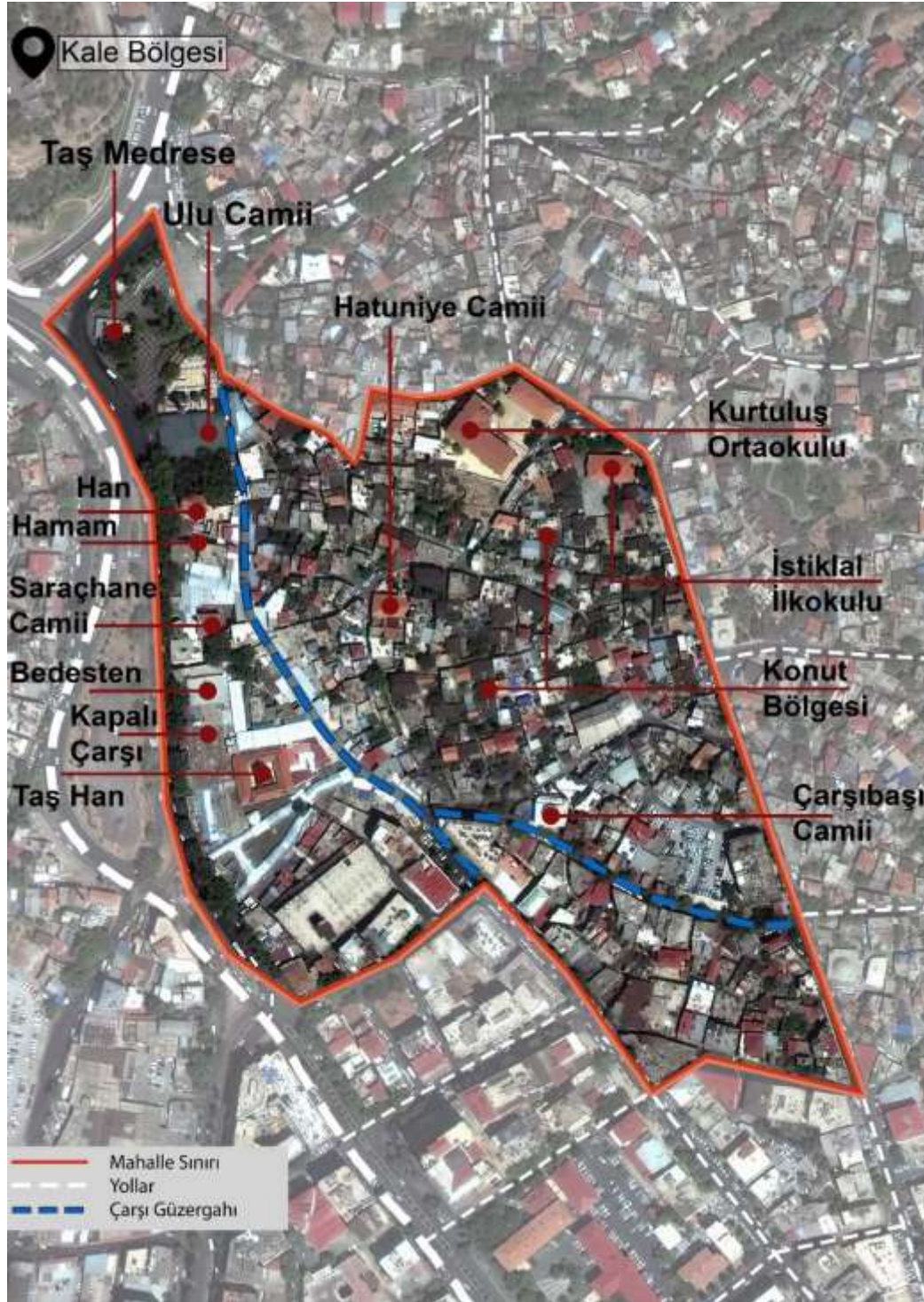
Çalışmanın bu bölümünde çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi'nin analizlerine yer verilmiştir. İlk olarak mahallenin boyutu, sınırları ve genel durumuna yönelik bilgilere yer verilmiş sonrasında ise mahallenin hem morfolojik hem de sosyo-kültürel açıdan değişimlerine yönelik analizlere ve değerlendirilmelere yer verilmiştir.

5.1. Kurtuluş Mahallesi Boyutu, Sınırları ve Genel Durum Analizi

Kurtuluş Mahallesi, Kahramanmaraş'ın Dulkadiroğlu İlçesinde bulunmaktadır. Mahalle; 940 kişilik nüfusa (TÜİK 2020 verilerine göre) ve 15 hektarlık alana sahiptir. Kent merkezinde bulunan bu mahallenin ağırlıklı bölümünü kentsel sit alanı bölgesi oluşturmaktadır. Kentsel sit alanı bölgesinde yer alan yapılar Dulkadir Beyliği ve akabinde gelen Osmanlı Dönemi'ne ait eserlerden oluşmaktadır. Kahramanmaraş kalesine yakın bir noktada konumlanan bu mahallenin sınırlarını batıda Atatürk Bulvarı doğuda ise Şekerli Caddesi oluşturmaktadır (Harita 5.1). Bu sınırlar içerisinde kalan bölge; Tarihi Kapalı Çarşı, Ulu Camii, Taş Medrese, geleneksel dokudaki evleri gibi birçok önemli yapıdan oluşmaktadır. Bu durum araştırma alanı olarak seçilen bu mahallenin mekânsal açıdan zengin bir birikime sahip olduğunu göstermekte ve önemli veriler elde etmek için imkan sunmaktadır.

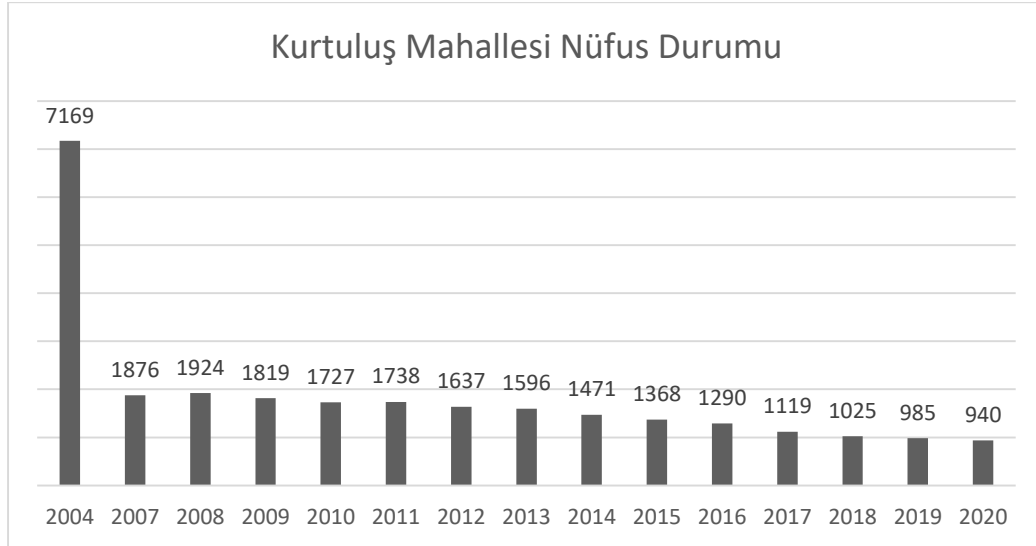
Ulu Camii'nin doğusundaki yamaca yaslanmış olarak kurulan Kurtuluş Mahallesi'nin eski adı Hatuniye Mahallesi'dir. Adını Alaüddevle Bey'in karısı olan Şems Hatun'dan aldığı düşünülmektedir. Bu ismi 1920' deki Maraş Milli Mücadelesinden sonra değiştirilerek Kurtuluş olmuştur (Koç, 2010). Zaman içerisinde birçok tarihi olaya tanıklık eden bu mahallenin sahip olduğu özgün kimliği ve sosyo-kültürel bakımdan zengin nitelikleri bu mahallenin çalışma alanı olarak seçilmesindeki bir diğer önemli nedendir.

bölgesi ise konutlardan oluşmaktadır. Bu yapılar arasında da çeşitli camii, hamam gibi önemli yapı grupları bulunmaktadır.

Harita 5.2. Kurtuluş Mahallesi güncel sınırı, yapıları ve yolları

Kurtuluş Mahallesi'nin nüfus durumuna baktığımızda (Şekil 5.1) 2004'den bugüne sürekli azalan bir tablo sergilediği gözlemlenmektedir. Bu rakamların azalmasında bölgenin koruma altına alınmasıyla genel durumundaki değişim, değişen demografik yapı gibi birçok farklı etkenin bulunduğu düşünülmektedir. Bu duruma sebep olan farklı etkenlerin detaylı değerlendirmesi çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınmıştır.

Şekil 5.1. Yıllara göre Kurtuluş Mahallesi nüfus durumu (TÜİK ve (Şahin, 2004) verilerine göre hazırlanmıştır)

5.2. Kurtuluş Mahallesi'nin Morfolojik Değişimi

Bu başlık altında çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik açıdan değişimi incelenmiştir. 1957, 1981, 2007 ve 2014 (*Araştırma periyodu*) yıllarına ait halihazır ve imar paftaları verileri üzerinden analiz paftaları oluşturulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise bu bölge içerisinde seçilen 1758 ada numaralı bir alt bölge ile mahallenin fiziksel açıdan değişim süreci daha yakından irdelenmiştir. Mahallenin morfolojik değişimine ait hazırlanan analizler alt bölgeyle beraber toplamda on başlıkta incelenmiştir.

Mahalleye ait analizler; ‘Yol/ulaşım analizi, yapı adası analizi, bina kat analizi, arazi kullanımı, tescilli yapılar, yeşil alanlar, yaya yolları/yürünebilirlik’ başlıklarından oluşmaktadır.

Mahalle içerisinde seçilen alt bölgeye ait analizler; ‘Sokak ve çıkmazların yapısı, insan, bina ve sokak ilişkisi, geleneksel konut dokusu’ başlıklarından oluşmaktadır.

Mahallenin geneline ait analizler

Kurtuluş Mahallesi’nin morfolojik değişimine ait genel analizler yedi başlık altında incelenmiştir.

5.2.1. Yol/Ulaşım analizi

Yollar içinde insanların zaman zaman farklı sebeplerle, alışkanlıklarla hareket ettiği, yürüdüğü kanallar olarak açıklanabilir. “Kent ulaşım sisteminin dolaşım sistemidir yani damarlarıdır. Bu düzeni anlamlandıran en önemli etkenler yaya ve taşıt trafiğidir. Kavramsal olarak iki noktayı ya da mekanı bağlayan doğrusal bir özellik gösterirler” (Tezer, 2002:42).

Kent morfolojisinin önemli bileşenlerinden biri sokak ve cadde sistemidir. Bu iki bileşen, kısaca yol sistemi olarak adlandırdığımız bu sistemin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkisi bulunmaktadır. “Bu faktörleri eski mahalle sistemi (organik yapı), topografya, iklim, şehir eski çekirdeğine ulaşan yollar, demir yolu istasyonunun şehre göre konumu ve planlamanın rolü şeklinde sıralamak mümkündür” (Aliağaoğlu, 2003:66).

“Kentsel morfolojinin en önemli etkenlerinden birinin topografya olduğu savından yola çıkılarak tüm kentsel dokunun birey ve toplumun etnografik değişkenleri bağlamında doğanın yönlendirmesi ile oluştuğu bir gerçektir” (Ünver, 2016: 142). Bu bağlamda sokak ve caddelerden oluşan yol sisteminin topografyaya uyumlu bir sisteme göre oluşmuş olması Kurtuluş Mahallesi sokaklarında da görülmektedir (Resim 5.1).

Resim 5.1. Kurtuluş Mahallesi sokaklarının oluşumunda topografyanın etkisi

“Eski Türk kentlerinde yol dokularının, kendi kendine, zaman içinde oluşan ve gereksinmelerin doğurduğu serbest biçimlerde olduğu bilinmektedir. Bu tür kent dokuları, bütün İslam kentlerinde karşımıza çıkmakta, batı kentlerinin planlı geometrik doku biçimlerine karşın, plansız organik formlardadır” (Arû, 1998: 177). Maraş’ın en eski mahallelerinden olan Kurtuluş Mahallesi de yol dokusu itibarıyla organik bir form sergilemektedir (Resim 5.2).

Aru (1998) Türk Kenti isimli kitabında kent dokusunu anlatırken Maraş’a ait analizlerini şu şekilde ifade etmektedir. “Mahalle merkezlerinden çevresine dağılan salkımlar biçiminde yol sistemleri. Bunlara ııınsal hizmet patlamaları da diyebiliriz. Mahallenin doğal sınırları, merkezdeki camii veya mescidden okunacak ezanın erişebildiğı 170-200 metredir. Küçükölü büyükölü bu salkım dokuların, doğal içgüdü ile oluştuğunu kabul edebiliriz” (Arû, 1998). Aru doku biçimlerini anlattığı bölümde ise Maraş’ın doku tipini şu şekilde özetlemektedir. “Yamaçlarda kurulmuş bu kentlerde, eğime paralel yollar; sık dokular, yol genişliğı sınırlı; motorlu araçlara kapalı yollar; dokunun ana özelliğı, daha ziyade yayalara yönelik; kentsel mekanlar gelişmemiş; hizmet fonksiyonları sık dokular içinde gelişmemiş” şeklinde ifade etmektedir (Arû, 1998: 218).

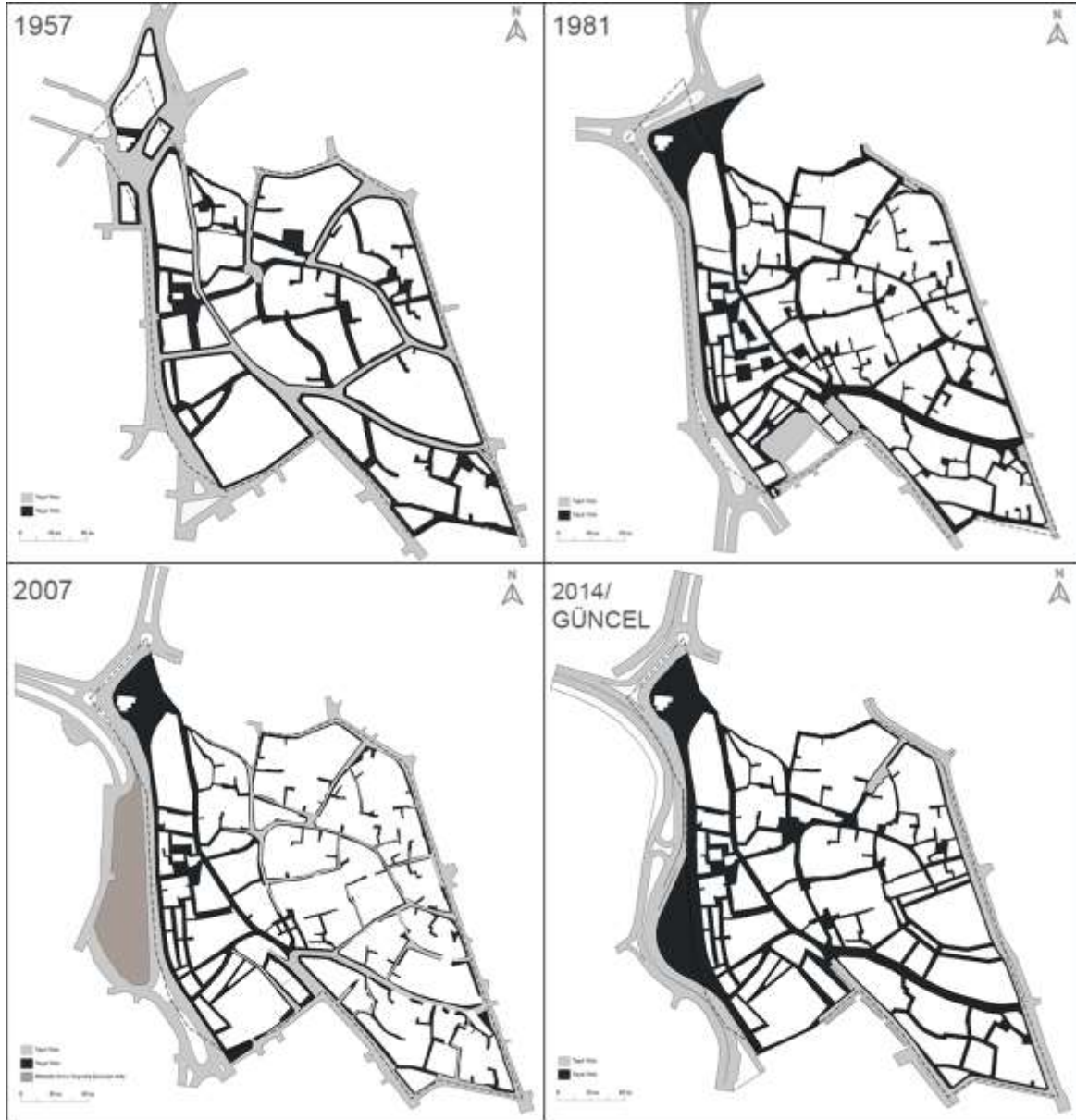
Resim 5.2. 19. yüzyıl Maraş'ında (Köker, 2005) ve güncel halinde mahalleden bir sokak görünümü

Maraş'ta 1910'lu yıllara kadar sokak ve yol yapısı genellikle dardı; büyük ve geniş caddeler yok denecek kadar azdı. Şehir içinde açılan ilk ana yol ve aynı zamanda 1930'lu yıllarda şehirde araçların geçebileceği bir genişliğe sahip iki yoldan birisi olan Kemaliye Caddesi, şehrin güneyinden gelip, Belediye Çarşısı'ndan geçerek Ulu Camii ve Uzunoluk'a geçmekteydi (Koç, 2010). Geçmişte Kurtuluş Mahallesi içerisinde geçmekte olan bu yol güzergahı araç trafiğine açıkken, bugün ise sadece yaya olarak kullanılmaktadır.

Mahalleye ait analizlerden ilkinin, yıllara göre yolların morfolojik değişimini gösteren 'yol analizi' paftası (Harita 5.3) oluşturmaktadır. Farklı yıllara ait (1957,1981,2007 ve 2014) haritalar üzerinden hazırlanan bu pafta taşıt yolu ve yaya yolu olmak üzere iki lejand kullanılarak hazırlanmıştır. 1957 tarihli bölgeye ait ilk imar haritasına bakıldığında mahalle içerisindeki taşıt yollarının mahallenin sınırlarının da çoğunlukla üzerinde bulunan ana arterlerle sık bir araya gelerek bağlandığı görülmektedir. Bu tarihte Belediye Caddesi'nin araç trafiğine açık olduğu görülmektedir. Öte yandan bu yıllarda kullanılan araç sayısı düşünüldüğü zaman mahallenin ara yollarında aktif kullanımın olmadığı, buradaki taşıt yolu kavramının biraz daha farklı düşünülerek (hayvan taşımacılığı gibi) değerlendirilmesi

gerekmektedir. 1981 yılına ait imar paftasında ise taşıt yollarının genellikle mahallenin dış çeperinde kalacak şekilde, mahalle içerisinde ise ulaşımın ağırlıklı yaya yolu üzerinden planlandığı görülmektedir. Fakat 2007 yılı hali hazır paftasında yaya yolu olarak görülen çoğu sokağın taşıt yolu olarak da gösterildiği görülmektedir. Şu anki mevcut durumda da mahalle içerisindeki bu sokaklar 2007 yılına ait pafta ile hemen hemen aynı şekilde kullanılarak taşıtların sokakların imkan verdiği ölçüde girebildiği görülmektedir. Son durumda, güncel haritaya (2014 yılı koruma imar planı) bakıldığında taşıt yollarının 1981 tarihli imar paftasına benzer şekilde tekrar düzenlendiği fakat mevcut halinde planlanan yol yapım/genişletme çalışmalarının halen devam etmesinden dolayı neticenin nasıl olacağı net olarak bilinmemektedir. Ayrıca, 2007 tarihli imar paftasında mahallenin batı sınırında bulunan ada, güncel durumda mahalleye entegre yeni bir meydan oluşturacak şekilde planlanarak (Bkz. Harita 5.1) batı sınırdaki (Atatürk Bulvarı) yol ve çarşı hattı arasına yapılmıştır.

Mahallenin dış çeperindeki yolların/ana caddelerin morfolojik bakımdan değişimine bakıldığında sık ve büyük değişimler geçirdiği gözlemlenmiştir. Bu durumun 1957'den günümüze kadar olan süreçte farklı planlama politikalarından kaynaklandığı ve bölgeye yönelik kısa vadeli planlamaların yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Harita 5.3. Yıllara göre yolların morfolojik değişimi

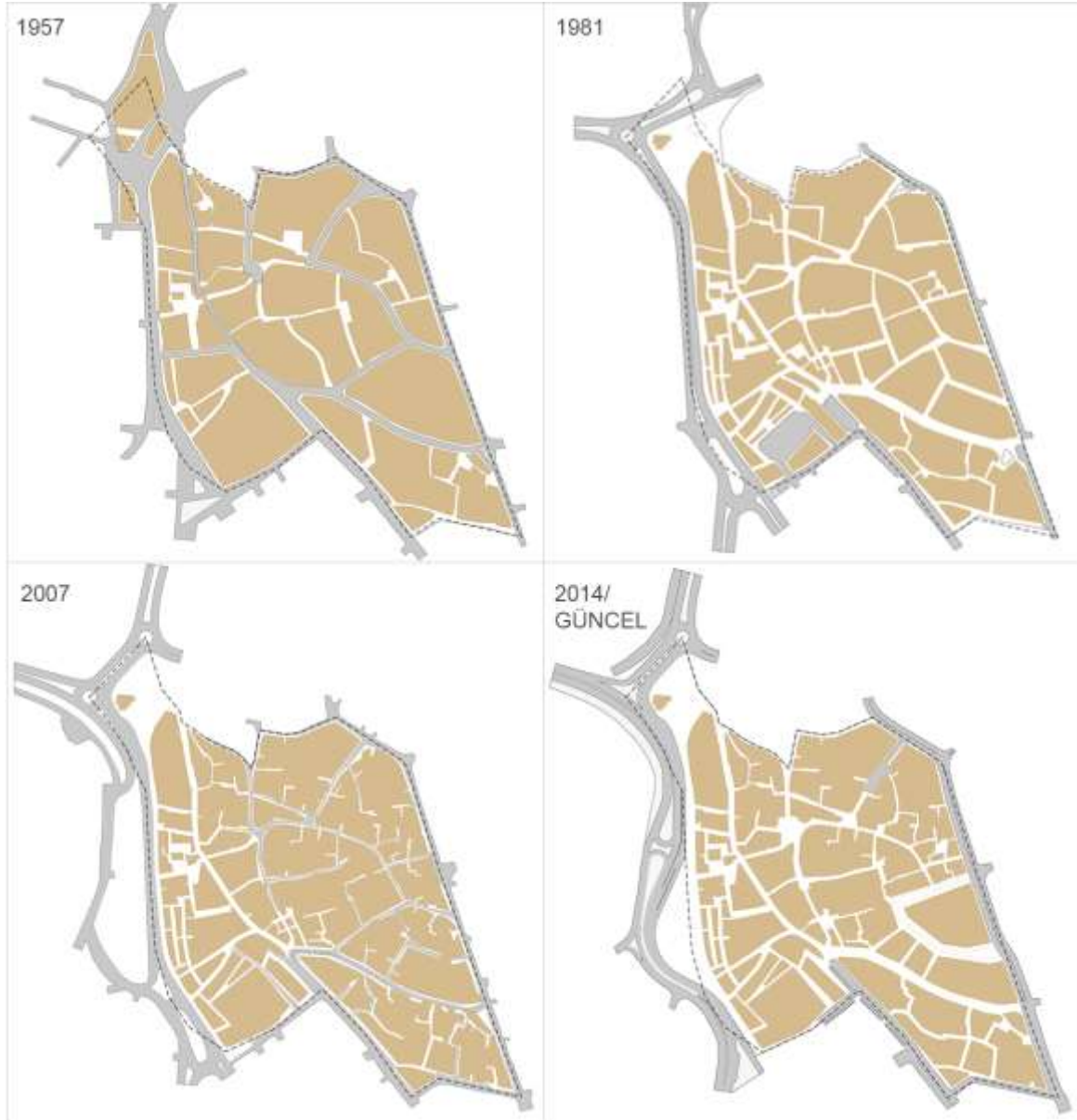
Kurtuluş Mahallesi'nin karakteristik özelliklerinden biri konut yerleşimlerinin olduğu bölgelerde rastlanan çıkmaz sokaklarının olmasıdır. Mevcut durumda var olan çıkmaz sokakların bir kısmı halen özgünlüğünü korumaya çalışırken, bir kısmı ise sokağa dönüşerek veya özgünlüğünü yitirerek günümüze ulaşmıştır. 1957 yılına ait imar planına bakıldığında çıkmazların, 1981 yılına göre daha az olduğu görülmektedir. Fakat 1957 imar planının Kahramanmaraş'a ait ilk imar planı olduğu ve halen mevcut durumda bile varlığını koruyan, imar planı öncesinde yapılmış yapıların bile bu tarihteki haritada görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple 1957 yılındaki çıkmaz sokakların harita görünümündeki yeri ve sayısından daha fazla olabileceği düşünülmektedir. 2007 yılına ve

güncel durumdaki sokaklara bakıldığında iç kısımlarda varlıklarını çoğunlukla koruduğu görülmektedir. Fakat 2014 (güncel) tarihli koruma amaçlı imar paftasında mahallenin doğu bölgesinde planlanan turizm-ticaret alanından dolayı bu bölgenin sokak dokusunun tamamen değişeceği ve bazı çıkmazların yok olacağı görülmektedir. Mevcut durumda planlanan bu çalışma henüz tamamlanmamıştır.

Şehrin organik yapıya sahip geleneksel mahallelerinden biri olan Kurtuluş Mahallesi'nin yol sistemini şu şekilde özetleyebiliriz. Sokakları dardır, genişlikleri ise geçmişte daha çok yayalara ve yük taşıyan hayvanlara göre yapılmıştır. “Kısa veya uzun, başka kolları olan veya olmayan, genişlikleri birbiri ardınca değişen” (Aliagaoglu, 2003: 66) çıkmaz sokaklarda bölgenin yol yapısının karakteristik özelliklerindendir. Fakat mevcut durumda bu geleneksel dokunun tam olarak korunamadığı ve özgünlüğünü yitirmekte olduğu bir süreçte olduğu düşünülmektedir.

5.2.2. Yapı adası analizi

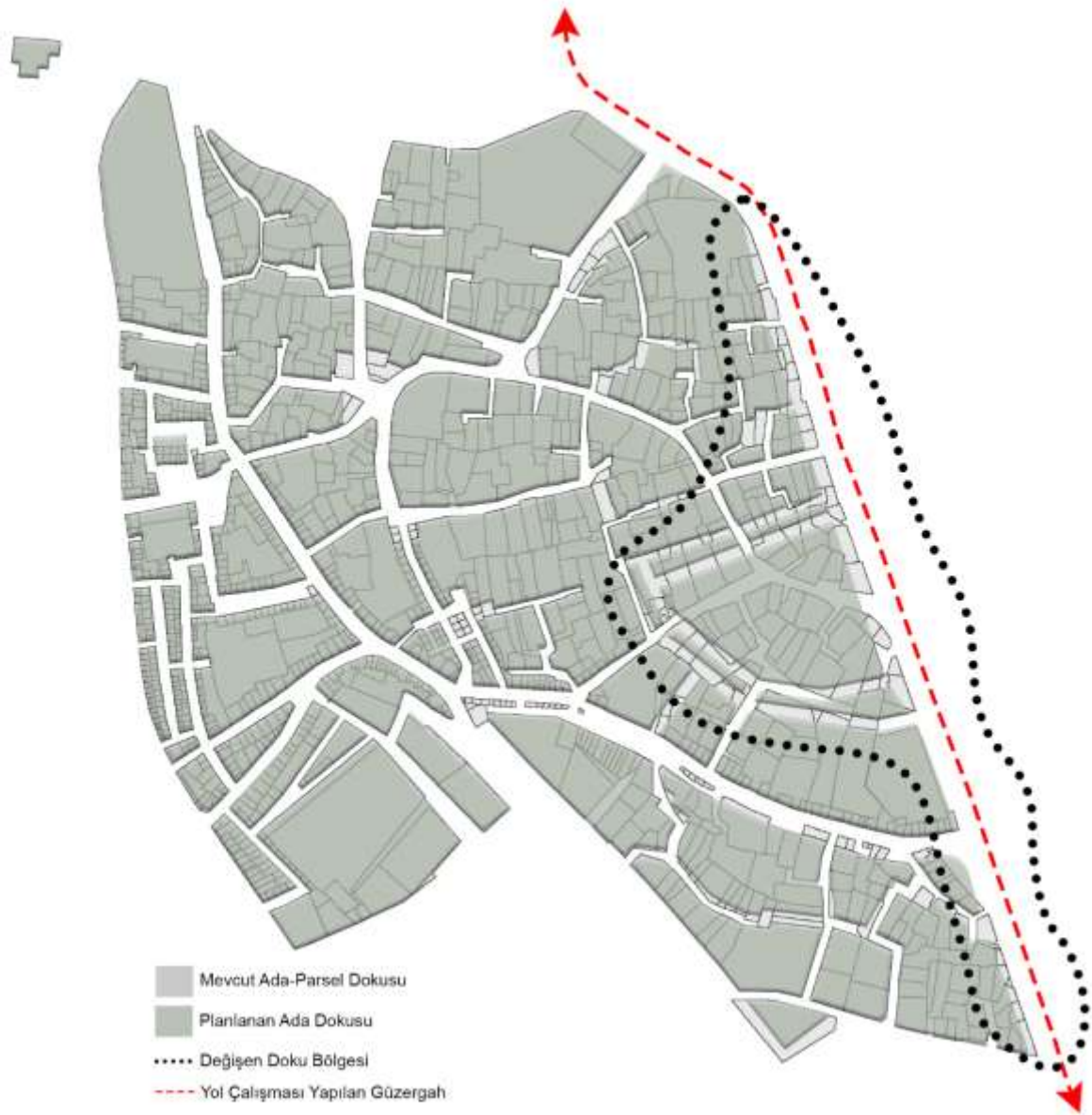
Mahalleye ait analizlerin ikincisi, adaların 1957 yılından günümüze kadar ki süreçte boyut, şekil ve sayılarındaki morfolojik değişimini gösteren analiz paftasıdır (Harita 5.4). Adalar ve yollar birbirinden bağımsız olarak düşünülemeyen kavramlardır. Yol dokusundaki herhangi bir değişim adaları da şekillendirmektedir. Bu sebeple karşılaştırma paftalarında yol dokusu ile adalara beraber yer verilmiştir. Adaların sayısındaki değişim 1957 yılından günümüze gelen süreçte önce artış göstermiş, daha sonra azalma ve artma süreçlerini tekrar geçirerek son halini almıştır. Planlar incelendiğinde en belirgin ada dokusundaki değişimin ise güncel tarihli haritada Şekerli Caddesi ile Demirci Sokak arasında olduğu görülmektedir. Dokusal değişimin belirgin olarak görüldüğü bu ada, turizm-ticaret alanı olarak planlanmış, fakat henüz uygulanmamıştır. Bu durum yalnız adayı değil, çeperindeki adaları da etkilemektedir. Yapılan bu planlamanın mahallenin organik dokusunu bozduğu ve daha lineer yeni bir oluşum sergilediği gözlemlenmektedir. Nitekim çalışma tamamlandığında, bölgenin bütüncül bir doku oluşturmayacağı bu değişimlerdeki temel etkenin ise kentsel planlama politikaları neticesinde oluştuğu düşünülmektedir.

Harita 5.4. Yıllara göre adaların boyut, şekil ve sayılarındaki değişim

Bölgenin mevcut durumunun 2007 yılı ile karşılaştırıldığında değişimlerin nispeten daha iyi anlaşılabilceği analiz paftası, 2014 yılına ait koruma imar planı ile karşılaştırılarak Harita 5.5’ de bu durum ifade edilmiştir. Burada mahallenin doğu sınırını da içine almakta olan kuzeyde Kanlıdere caddesi üzerinden başlayarak güneye doğru Sarayaltı Caddesi üzerinde devam etmekte olan Sarayaltı-Kanlıdere bağlantı yolu yol yapım çalışmaları çerçevesinde mahallenin doğu sınırındaki parseller üzerinde bulunan yapıların yıkımı ve kamusallaştırılması ile yollar genişletilmektedir. 18 metre genişliğinde planlanan cadde mevcut durumda 8 metre genişliğinde kullanılmaktadır. Mahalle içerisindeki bir başka dokusal değişim de turizm-ticaret alanı (yer altı katlı otoparkı) olarak planlanan adada

oluşmaktadır. Burada da yine parseller üzerinde bulunan yapıların yıkılması ve kamusallaştırılması ile yeni planlamalar yapılmaktadır. Bu yolun genişletilmesiyle birlikte turist güzergahının yeniden kurgulanarak değişen bu ada önünde yapılacak olan Turist Otobüs Noktası ile şehre gelen misafirlerin burada karşılanması planlanmaktadır. Sonuç olarak çalışmalar tamamlandığında mahallenin morfolojik yapısında önemli değişimlere sebep olacağı düşünülmektedir.

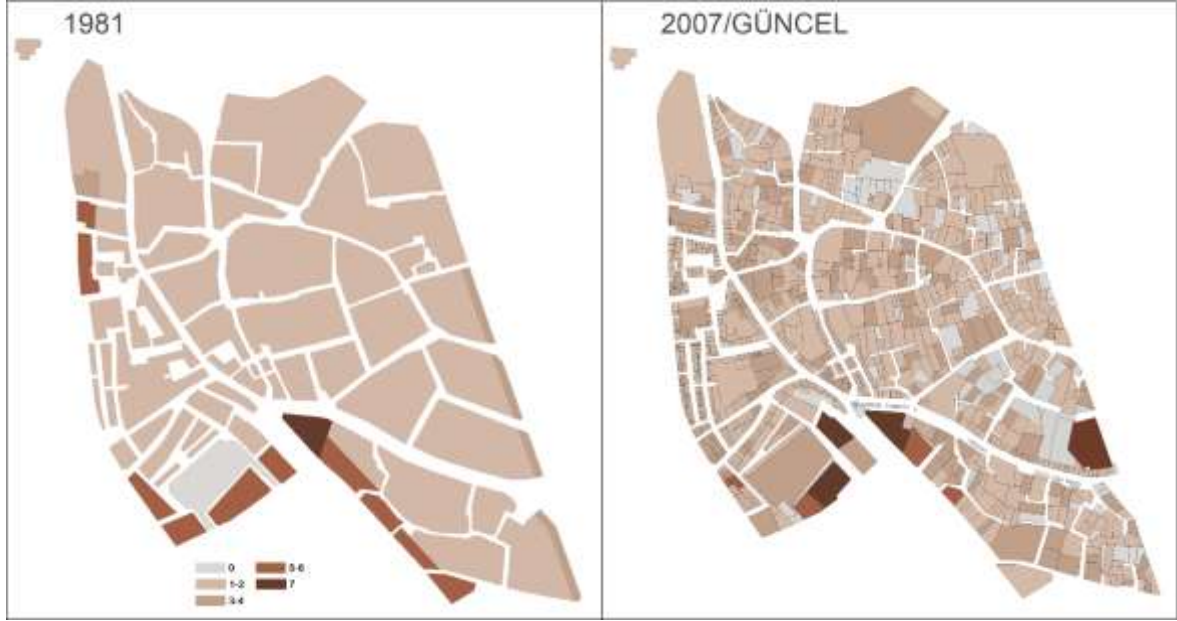
Harita 5.5. Bölgedeki dokusal değişimin olduğu yerler (2007 ve 2014 yıllarına ait planlar karşılaştırılarak elde edilmiştir)

5.2.3. Bina kat sayısı analizi

Mahalleye ait analizler içerisinde önemli veriler sunan diğer bir paftada bina kat sayısı analizi paftasıdır. Harita 5.6' ya bakıldığında bu bölgenin ağırlıklı olarak 1-2 ve 3-4 katlı bina gruplarından oluştuğu görülmektedir. Maksimum 7 katlı yapılardan oluşan bu tarihi bölgede 5-7 kat arası binalar son dönemlerde apartmanlaşma ile yapılan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahallenin geleneksel yapısına göre yüksek katlı yapılar olarak niteleyebileceğimiz bu yapılar (mahallenin doğusundaki 7 kata sahip olan tek yapı hariç), mahallenin güney kısmında kalmakta ve bu bölge kentsel sit alanı içerisinde yer almamaktadır. 2007 yılı halihazır paftasına göre hazırlanmış olan Harita 5.6'da kat sayısı analizi yapmamızı sağlayan veriler, sayısallaştırılabilen en güncel veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut durumda da kat sayıları 2007 yılına ait analiz paftası ile büyük ölçüde aynıdır.

Harita 5.6. Bölge kat sayısı analizi (2007)

Harita 5.7. Bölge kat sayısı analizi (1981 ve 2007/güncel durum)

Mahallenin kat analizinde ulaşabileceğimiz en eski tarihli harita ise 1981 yılına ait imar paftasıdır. 1951 yılına ait ilk imar paftasında kat yüksekliklerine ait bir veri bulunmamaktadır. 1981 ve 2007 bina kat sayısı analizleri karşılaştırıldığında (Harita 5.7); 1981 yılında mahallenin büyük bir bölümünün 1-2 kat aralığındaki yapılardan oluştuğu, 2007 yılına gelindiğinde yeni yapım malzemeleri ve teknolojilerinin de gelişmesiyle kat yüksekliklerinde 3-4 kat aralığında önemli bir artışın olduğu ve betonarme yapıların geleneksel doku içerisinde yaygınlaştığı görülmektedir. Fakat mevcut durumda büyük bir kısmı koruma altında olan bu bölgenin bu tarihten (koruma altına alınması ile) itibaren kat yüksekliklerinde önemli bir artışın olmadığı gözlenmektedir.

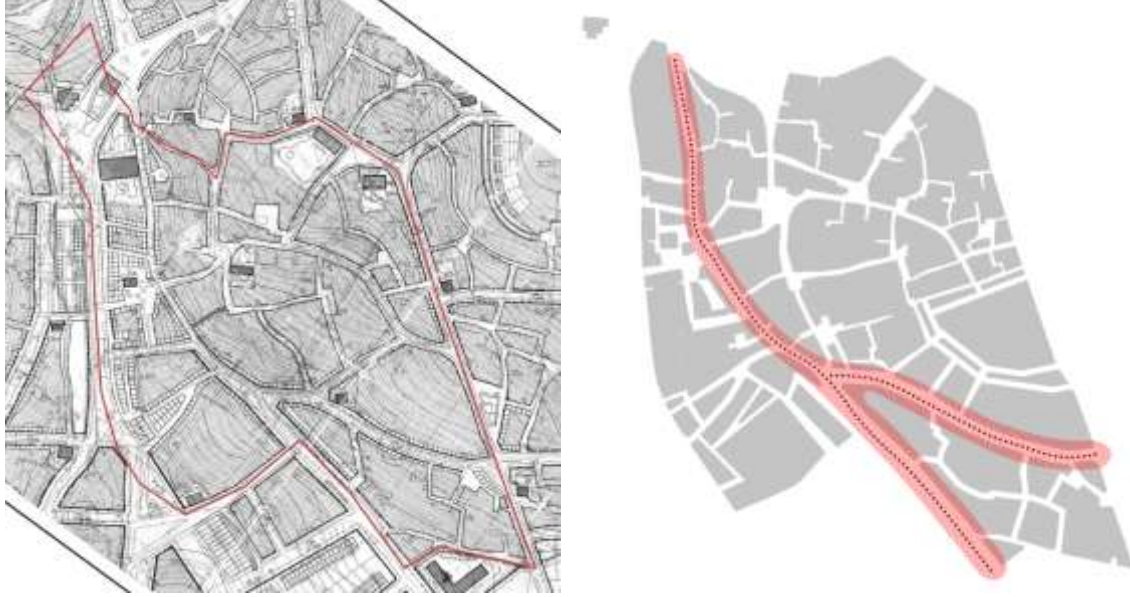
Resim 5.3. Mahalle içerisindeki bina yükseklikleri ve geleneksel yapımla yapılan yapıların betonarme binalarla biraradalığı

5.2.4. Arazi kullanım analizi

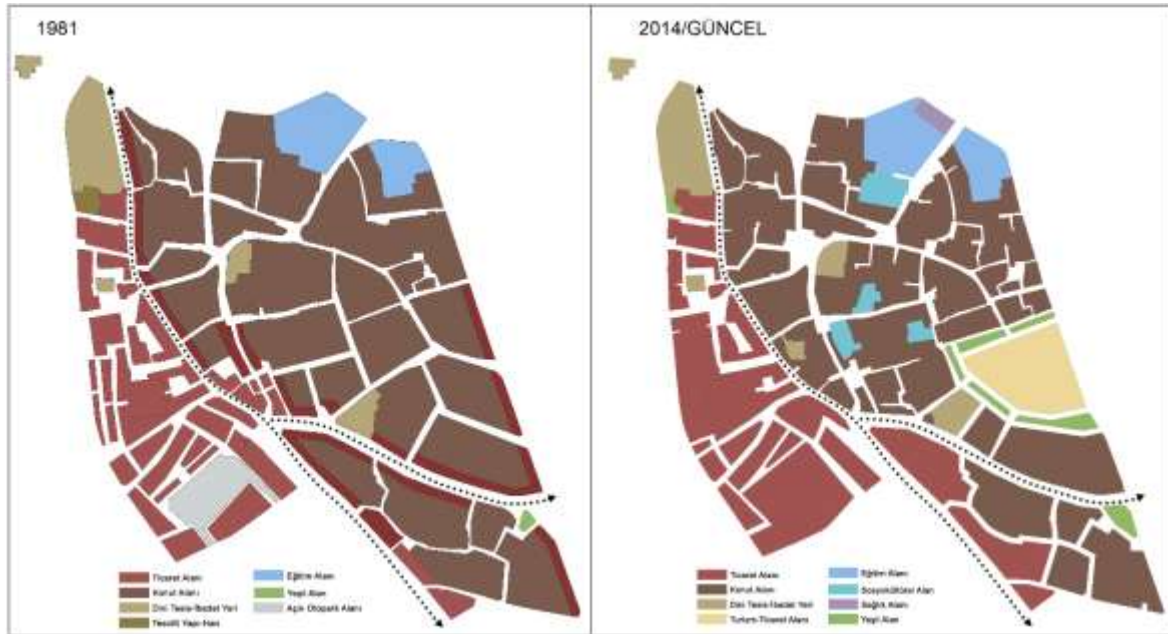
Morfolojik analizlerde arazi kullanımlarının bir süreç içerisinde değerlendirilmesinde, değişimin yalnızca mekânsal boyutunun analizi değil sosyo-kültürel bakımdan değişiminin de değerlendirilebilmesi önemli görülmektedir. Bu bakımdan arazi kullanım analiz paftalarının hazırlanmasının bütünü bir parçası olması bakımından faydalı olduğu düşünülmektedir.

Mahalleye ait bir diğer analiz ise bölgenin arazi kullanımına yönelik bilgiler veren analiz paftalarıdır. 1957 yılına ait imar planında arazi kullanım durumuna yönelik detaylı bilgilere ulaşılamasa da bazı gösterim ve işaretlemeler üzerinden çıkarımlarda bulunulabilmektedir (Harita 5.8). Tarihi Maraş Çarşı'nın, devamındaki ticaret aksının ve Atatürk bulvarı üzerinde cephe hattı boyunca devam eden dükkanların günümüzde de aynı işlev ve konumda devam ettiği görülmektedir. Camii, okul, kamu binaları gibi dönemin önemli ve tarihi yapılarının da yine harita üzerinde taralı olarak ifade edildiği görülmekte ve arazi kullanımına yönelik bilgiler sunmaktadır. Fakat bununla beraber mevcut durumda da hemen hemen aynı yapılaşmayı gösteren mahallenin konut bölgesinin (doğuda) varlığı mevcut tescilli binalar ve bölgeye ait belgeler üzerinden bilinmekte fakat bu durum 1957

tarihli haritada görülememektedir. Bu yüzden karşılaştırma yapılacak olan imar paftaları arazi kullanım verilerini daha net görebileceğimiz 1981 ve 2014/güncel imar planları üzerinden hazırlanmıştır (Harita 5.9).

Harita 5.8. Tarihi Maraş Çarşısı ve devamındaki ticaret aksı (sol 1957, sağ 2014/güncel)

Harita 5.9. Arazi kullanım durumu (1981 ve 2014/güncel durum)

1981 yılına ait arazi kullanım durumuna baktığımızda (Harita 5.10) ticaret ve konut alanlarının mahalle de ağırlıkta olduğu; ibadet yerleri, eğitim alanı gibi alanlarında

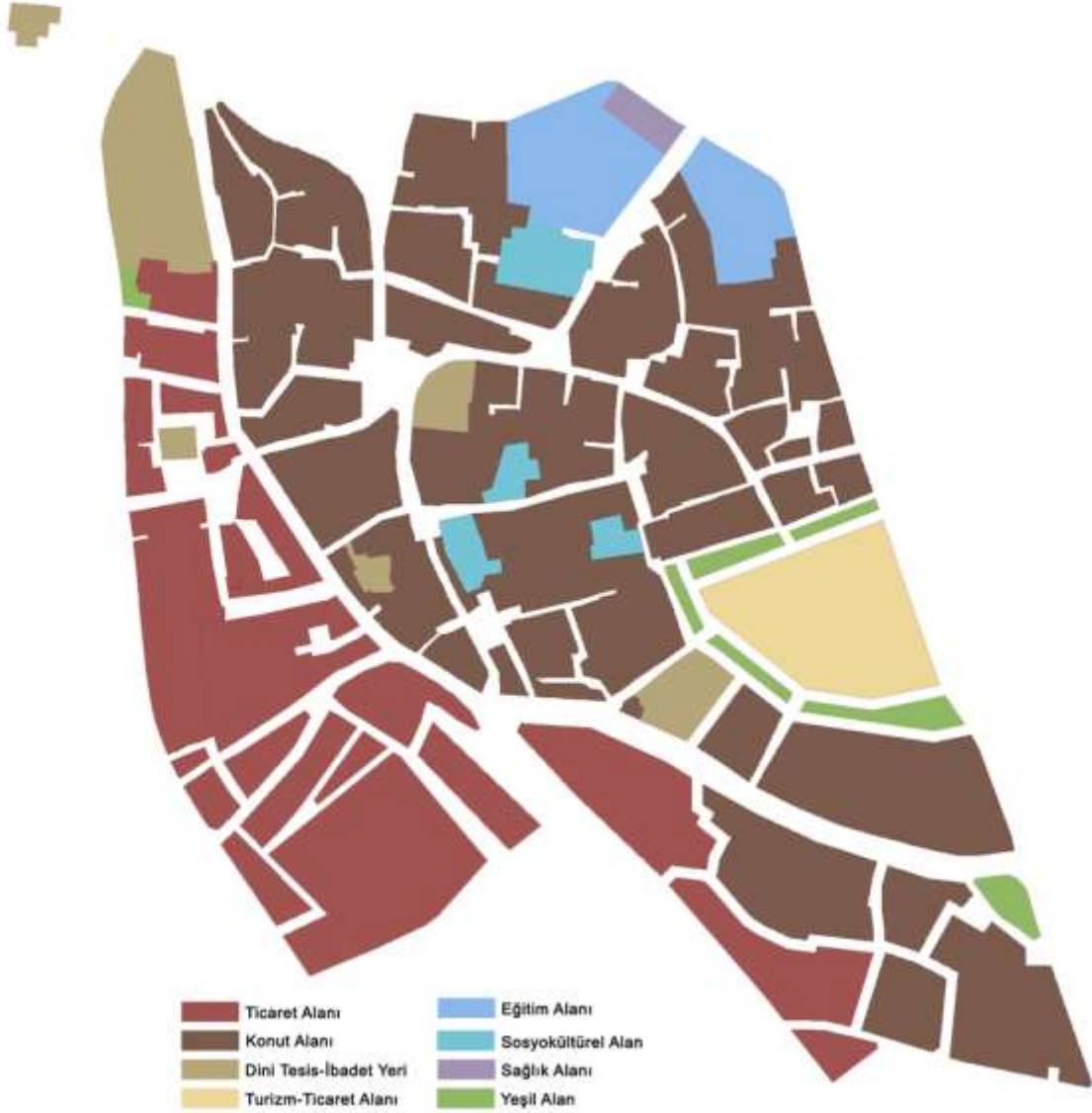
mahallenin diğer kullanım şekilleri olduğu görülmektedir. Tarihi Maraş çarşısı ve devamındaki ticari aksın kullanım şeklini koruduğu görülmektedir. 1957 tarihli haritada bölgenin kuzeyinde bulunan Belediye Binası, 1981 tarihli haritada görülememektedir. Yol çalışmaları sebebiyle yıkılan bu tarihi binanın izleri, bugün meydan olarak kullanılan bölgede görülebilmektedir.

Harita 5.10. Arazi kullanım durumu (1981)

2014/Güncel tarihli imar planına göre hazırlanmış olan paftada ise (Harita 5.11), ticaret ve konut alanlarının mahallede ağırlıkta olduğu; ibadet yerleri, eğitim alanı, sosyo-kültürel alan ve sağlık alanının da mahallenin diğer kullanım şekilleri olduğu görülmektedir. Belediye Caddesi üzerinde bulunan Tarihi Maraş Çarşısı karşılıklı dükkanlardan oluşmakta bu çarşı güzergahı devamında ise ikiye ayrılarak Demirci Caddesi ve Şeyh Adil Caddesi

üzerinden açık alanda devam etmektedir. Bu sebeple aslında bu caddeler üzerindeki adalar sadece konuttan değil ticaret + konut şeklinde bir kullanım biçimi sergilemektedir.

Harita 5.11. Arazi kullanım durumu (2014/güncel)

Güncel tarihli paftada kullanım alanlarının çeşitlenmesinde, tescilli yapıların sayısındaki artışın büyük oranda etkilediği görülmektedir. Bu yapıların restorasyonu sonucu yapılara verilen yeni işlevlerle fonksiyonları değişmiş ve turizm odaklı (kafe, restoran, müze vb.) mekanlar bölgede çoğalmıştır (Resim 5.4, Resim 5.5 ve Resim 5.6). Ayrıca öncesinde ağırlıklı konut bölgesi olarak kullanılan alanın turizm-ticaret alanı olarak planlaması ile burada da hem dokusal hem de kullanım biçimi anlamında önemli bir değişimin söz

konusu olacağı düşünülmektedir. Bu durumun özellikle konut bölgesini etkileyeceği ve mahallenin sosyal yapısında önemli değişikliklere sebep olacağı söylenebilir.

Resim 5.4. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (Tematik Mutfak Müzesi)

Resim 5.5. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (mahalle sınırında bulunan Zabun Konağı/ Kafe ve Restoran)

Resim 5.6. Bina kullanım biçimlerinin değişimi (Hışır Han Kafe)

Sonuç olarak; çalışma alanındaki arazi kullanım biçimleri 65 yıl içerisinde önemli bir değişime uğramıştır. Geçmişte ağırlıklı bir bölümü konut olarak kullanılan bu tescilli yapılar mevcut durumda mekansal olarak korunmaya çalışılsa da, yapılar turizm odaklı mekanlara dönüşmektedir. Bu durum özellikle konut bölgesini etkilemekte ve mahallenin sosyal yapısında önemli değişimlere sebep olmaktadır.

5.2.5. Tescilli yapılar

Kahramanmaraş, Anadolu'da kurulan en eski kentlerden biri olması ve coğrafi konumundan dolayı önemli bir geçiş bölgesi niteliğindedir. Bu sebepten dolayı kent, günümüze kadarki süreçte birçok uygarlığın etkisi altında kalmıştır (Anonim, 2012a). Bu zengin kültür geçmişinin fiziki yansımaları yapılarda kendini göstermekte ve günümüze de bazı eserleri ulaşmaktadır.

Yapıların fiziksel bakımdan kendine özgü niteliklere ve tarihi bir geçmişe sahip olmaları görsel bir zenginlik sunmaktadır (Jacobs, 1961). Kurtuluş Mahallesi'nde de farklı dönemlerde yapılan birçok mimari eserin bölgeye bu bağlamda çeşitlilik sağladığı ve bununla beraber bölgedeki mahalle yaşamının ve değerlerin anlaşılmasında önemli bir veri olduğu düşünülmektedir. Kentin tarihi merkezinde ve büyük bir kısmı kentsel sit alanı/yenileme alanı içerisinde bulunan Kurtuluş Mahallesi'nin de önemli bir bölümü tescilli yapılardan oluşmaktadır.

Kentin bütününe yönelik bu zamana kadar koruma amaçlı imar planları da dahil olmak üzere farklı plan çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kurtuluş Mahallesi'ni kapsayan plan çalışmaları ise; 1957 yılına ait ilk imar planı, kentin bütününe yönelik olarak yapılan 1981 yılı imar planı, 1993 yılında 34 dönümlük sit alanı ilan edilen ve 1996 yılında hazırlanan Tarihi ticaret bölgesine yönelik koruma amaçlı imar planı, 2005 yılında ise bu alan genişleyerek 360 dönüme çıkarılarak Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar planı hazırlanmış, 2007' de ise bu alanın 100 dönümü Bakanlar Kurulu Kararı ile Yenileme Alanı ilan edilmiştir (Anonim, 2012a). Son olarak, bölgeye ait düzenlenen son plan çalışması 2014 yılına ait koruma amaçlı imar planıdır.

Yenileme alanına yönelik hedefler ise; “bozulmuş dokuda müdahale ve yeni fonksiyonlar, plan bütünlüğü açısından farklı müdahalelere yer vermemek amacıyla planın etaplar halinde uygulanmasını sağlamak, projelerin kurumca hazırlanıp bölge sakinlerine, kent turizmine ve fonksiyonel bütünlüğe katkısı” şeklinde sıralanmaktadır (Anonim, 2012a: 23). Buradaki hedefler arasında önceliğin kent turizmine katkısına odaklı verildiği düşünülmektedir.

Kentte taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına, belgelenmesine yönelik dönem dönem tescil işlemleri yapılmıştır. Bu işlemlere bakıldığında; 1980 yılında imar planının hazırlanması sürecinde 120’ye yakın yapının tescil işlemleri yapılmış, tescil fişlerinin hazırlanması ise ilk olarak Kahramanmaraş Müze Müdürlüğü tarafından 1985 yılında, çarşılar ise 1996 yılında yapılmıştır. 2004 yılında ise Kültür Bakanlığı Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tarama yapılarak 2005 yılında tarihi bölge (kale, çarşı ve konutlar) kentsel sit alanı ilan edilmiştir. En eski tarihli tescil fişi ise 1966 yılında Kapalı Çarşı için hazırlanmıştır (Anonim, 2012a).

Mahalleye ait analiz paftalarından bir diğeri de bölgedeki anıt eserleri, sivil mimarlık örneklerini ve korunması önerilen sivil mimarlık yapılarını gösteren paftadır. Analiz paftasında; kategorilendirilen bu eserlerle beraber sınırlara dair bilgilerde verilmektedir. Mahallenin güneyinde ve sit alanı dışında kalan ‘anıt eser işaretli kalan alan’ ise daha öncesinde Tuz Han olduğu bilinen tescilli bir yapının varlığından dolayı anıt eser işaretli kalmış fakat yapı yıkılarak günümüze ulaşamamıştır.

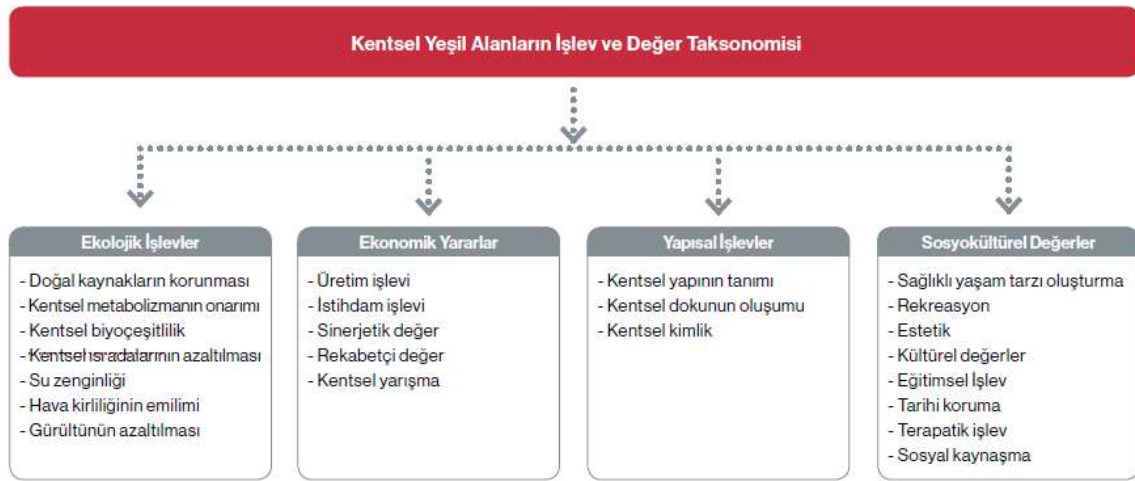
Harita 5.12. Kurtuluş Mahallesi sınırları içerisindeki anıt eser, sivil mimarlık örnekleri ve korunması önerilen eserlere ait analiz paftası (2014 koruma amaçlı imar planı verilerine göre hazırlanmıştır)

5.2.6. Yeşil alanlar

Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'nde yeşil alanlar; 'toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamı olarak tanımlanmaktadır. Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvanat bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır' şeklinde tanımlanmaktadır.

Açık ve yeşil alan kavramları, farklı kişiler tarafından yorumlanan benzer tanımlara sahiptir. Açık alan kavramı, kent dokusunun önemli temel elemanlarından birisi olup,

mimari yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak tanımlanmaktadır. Yeşil alan kavramı ise mevcut açık alanların bitkisel elemanlar ile kaplanmasıyla oluşan yüzey alanları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre her yeşil alan bir açık alan niteliğindedir. Ancak her açık alan yeşil alan olmayabilmektedir (Atilla ve Küçük, 2001: 29). Yeşil alanların ekolojik, ekonomik, yapısal ve sosyo-kültürel bakımdan birçok faydası bulunmaktadır (Anonim, 2017) (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. Kentsel yeşil alanların işlevleri

Bu bağlamda bu başlık altında incelenen mahalle ölçeğindeki yeşil alan dokusunun analizi, bölgenin fiziki dokusunu ortaya koyması, biçimlendirmesi, sosyo-kültürel değerlerini yansıtmaları bakımından önemli bir bileşen olarak görülmektedir.

Kent içindeki açık-yeşil alanlar, hizmet ettikleri kente bağlı olarak işlev ve etkinlikleri bakımından *konut ölçeğinde*, *komşuluk ünitesi ölçeğinde*, *mahalle-semt ölçeğinde* ve *kent ölçeğinde* olmak üzere dört ölçekte sınıflandırabilmektedir (Atilla ve Küçük, 2001).

Konut Ölçeğinde Yeşil Alanlar: Yeşil alanların en küçük birimini oluşturur. Tek veya çok katlı konutların bahçeleri, teras ve çatı bahçeleri, balkon düzenlemeleri bu birim içinde değerlendirilir. Bu düzeyde bina ile bahçe bütünlük arz eder. Bahçeler genellikle ön, yan ve arka bahçe olarak tanımlanır. Büyüklükleri, işlevleri ve estetik etkinlikleri, konut sahiplerinin kültür ve ekonomik durumu ile orantılı olduğu kadar kentin fiziksel ve toplumsal özellikleri de önemli bir rol oynar.

Komşuluk Ünitesi Ölçeğinde Yeşil Alanlar: Yaklaşık olarak 6-400 konutu içeren ve 30-5000 nüfusu barındırabilen kent birimidir. Alan olarak en fazla 15 hektarlık bir alanı kaplayabilmektedir. Bu düzeydeki yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, spor ve oyun alanları ve toplu konut bahçelerinden oluşurlar.

Mahalle-Semt Ölçeğinde Yeşil Alanlar: Üç komşuluk ünitesi kapasitesi kadar nüfusu en az 15.000 olan ve 15 hektarlık alanı kapsamaktadır. Mahalle parkları, spor alanları, çocuk bahçeleri, oyun alanları ve okul bahçelerinden oluşur.

Kent Ölçeğinde Yeşil Alanlar: Kent düzeyindeki yeşil alanların etki alanı, bütün bir kent halkına hizmet edecek büyüklük ve işleve sahiptirler. Yerleşim yerlerinin, nüfus ve yapı yoğunluğu arttıkça yeşil alan gereksinimi de büyümeye başlar. Bu nedenle mahalle düzeyindeki yeşil alanların en az 3 katı olacak şekilde 45 bin nüfusa, en az 135 ha'lık bir alana ve hektar başına en az 350 kişilik bir kapasiteye sahip olmalıdır. Kent düzeyindeki yeşil alanlar, kent parkları, spor kompleksleri, rekreasyonel alanlar, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, kent içi yol-bulvar ve refüjler, yaya yolları, kent ormanları, koruluklar, yeşil kuşak ve mezarlıklar sayılabilir (Atila ve Küçük, 2001).

Kurtuluş Mahallesi alan bakımından 15 hektarlık bir alan kaplamasına rağmen her geçen yıl azalmakta olan bir nüfus tablosu sergilemektedir. Bu bakımdan yukarıdaki sınıflandırmada mahallenin, konut ölçeği ve komşuluk ünitesi ölçeğinde yeşil alanlara ağırlıklı olarak sahip olduğu görülmektedir.

Yeşil alanlar bazen belli planlar neticesinde bazen de plansız olarak kendiliğinden oluşabilmektedir. Her iki durumda da bu alanlar, kentin topoğrafyası, jeomorfolojisi, iklimi, kentin politik ve mimari yapısı, en önemlisi de kent insanının sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı bu alanların oluşumundaki en temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeşil doku sistemi genel olarak iki başlıkta incelenebilmektedir (Atila ve Küçük, 2001).

Dağınık Yeşil Alanlar: Kent içinde lekeler halinde ayrı ayrı büyük veya küçük birimler halinde yer alır. Dağınık yeşil alanlar sistemi daha çok arazi politikasından yoksun ve plansız gelişen kentlerde yaygındır.

Yeşil Bandlar Sistemi: Bu sistem kentin bölgelerini veya belli kısımları birleştiren bandlar şeklinde bütünlük arz eden ve organik bir yeşil dokudur. Yeşil band, kentin morfolojik, iklimatik, jeomorfolojik, kent karakteri gibi pek çok etkenlere bağlı olarak zincirleme eksen, yıldız veya kama şeklinde olabilmektedir (Atila ve Küçük, 2001).

Kurtuluş Mahallesi'nin mevcut durumundaki yeşil alan dokusuna bakıldığında (Harita 5.13, Resim 5.7) bölgenin batı sınırındaki yeşil alanlarının band şeklinde ve planlanmış olarak yerleştirilen bir dokuya sahip olduğunu, iç kısımdaki yeşil dokunun ise genel olarak organik bir doku sergilediği görülmektedir.

Harita 5.13. Kurtuluş Mahallesi'ndeki yeşil alanlar

Resim 5.7. Atatürk Bulvarı üzerindeki sürekli yeşil alan aksı/bandı

Mahalledeki yeşil alanların varlığını geçmişe ait fotoğraflar ve kaynaklar üzerinden incelediğimizde Atatürk bulvarı üzerindeki yeşil alanların varlığını koruduğunu, farklı dönemlerde yapılan yol yapım çalışmalarından dolayı Ulu Camii'nin bulunduğu meydanda farklı düzenlemelere gidildiği görülmektedir (Resim 5.8). Bu durumun yanı sıra mahallenin konut bölgesinde bulunan organik dokudaki yeşil alanların varlığı da aşağıdaki fotoğraflardan görülebilmektedir. Kuban (1968: 70) Anadolu şehirlerindeki yeşil alanları, “Cami avluları veya çeşme meydanları dışında, şehir sokaklarında ağaç bulunmaz. Şehrin yeşili evlerin bahçelerinde toplanmıştır.” şeklinde ifade etmektedir. Ağaçların bu yerleşim şekli Kurtuluş Mahallesi için de geçerli olmakta, mahallenin iç kısmındaki yeşil alanlar ağırlıklı olarak konutların bahçelerindeki alanlardan oluşmaktadır.

Resim 5.8. Kurtuluş Mahallesi'nin eski hava fotoğrafları üzerinden yeşil alanlarının görünümü

Kullanım durumuna göre kentsel açık-yeşil alanlar; *Kamusal (genel)*, *yarı özel* ve *özel açık yeşil alanlar* olmak üzere üç grupta toplanabilmektedir (Atila ve Küçük, 2001).

Kamusal (Genel) Açık-Yeşil Alanlar; toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları gibi yerler sayılabilir.

Yarı-Özel Açık-Yeşil Alanlar; çoğunlukla toplumun tümüyle yararlanamadığı sadece kurum ve kuruluşların çalışanları, ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda kullanımına açık alanlardır. Okullar, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşlar, fabrika bahçeleri gibi.

Özel Açık-Yeşil Alanlar; ise sadece özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi (Atila ve Küçük, 2001).

Kurtuluş Mahallesi'ndeki yeşil alanların kullanım durumu, yukarıda da ifade edilen kategorilendirme üzerinden 'kamusal, yarı-özel ve özel' olmak üzere üç grupta toplanarak güncel harita üzerinden bir analiz paftası hazırlanmıştır (Harita 5.14). Bu paftaya göre; kamusal yeşil alanların genel olarak mahallenin çeperlerinde bulunduğu görülmekte, buralardaki yeşil alanlar yol, bulvar, refüjler ve meydanlar üzerindeki yeşil alanlardan oluşmaktadır. Mahallenin iç kısmında bulunan kamusal yeşil alanlar; camii bahçeleri, çarşı bölgesi ve önceden özel mülkiyetli olan (tarihi) binaların restorasyon çalışmaları ile halkın hizmetine sunulan müze, restoran gibi sosyo-kültürel amaçlarla kullanılan alanlardaki yeşil alanlardan oluşmaktadır. Yarı-özel yeşil alanlar ise, okul bahçelerinde kullanılan yeşil alanları ifade ederken, özel yeşil alanlar; özel mülkiyetli alanları ifade etmektedir. Özel yeşil alanlar ağırlıklı olarak konutların bahçelerinde veya avlularında bulunan yalnız sahipleri tarafından kullanılan alanlardan oluşmaktadır.

Harita 5.14. Kurtuluş Mahallesi'ndeki yeşil alanların kullanım durumuna göre gruplaması (mevcut durum)

Harita 5.14' de pafta üzerinde kesikli çizgilerle gösterilen alanın güncel planlamaya göre yapılması durumunda belirtilen bölgenin kamusal yeşil alan olarak kullanılacağı ve mahallenin genel olarak sahip olduğu dağınık yeşil alan yapısına göre daha farklı lineer bir forma sahip olacağı görülmektedir.

Maraş'ın geleneksel dokusunu oluşturan bölgelerde “en çok dut, çam, asma, zeytin, nar ve incir ağacına rastlanmaktadır” (Paköz, 2016: 112). Bu durum Kurtuluş Mahallesi içinde geçerli olmakta ve bu ağaçların varlığı günümüzde de görülebilmektedir (Resim 5.9, 5.10 ve 5.11).

Resim 5.9. Konut bölgesindeki yeşil alanların varlığı

Resim 5.10. Ticaret bölgesindeki yeşil alanların varlığı

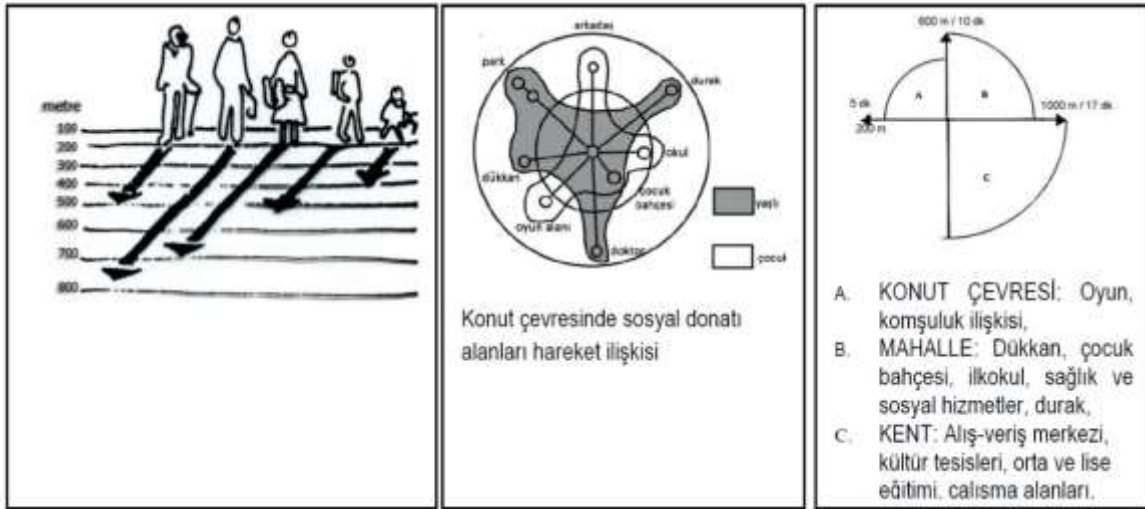
Resim 5.11. Mahalle sınırları üzerindeki yeşil alanların varlığı

5.3.7. Yaya yolları/yürünebilirlik

“Günümüzde yürünebilirlik, toplumlarda kaybolmuş bir ögedir. Ancak, yaşanabilir toplumların yaratılabilmesi için sokaklarda dostça ve güvenli bir biçimde yürünebilirliğin sağlanması gerekmektedir” (Anonim, 2017: 347). Bugünün kentlerinde önemini yitirmiş

olan yürünebilirlik kavramı, geçmişte geleneksel dokuya sahip olan mahallelerin morfolojik yapısını oluşturan en önemli kavramlardan biriydi. Bu bağlamda bu kavramı analiz edebilmek için, mahalleyi yürünebilir kılan oluşumlar ve bu oluşumların geçirdiği değişim süreci önemli bulunmaktadır (Resim 5.3, Resim 5.4).

Mahallenin alansal büyüklüğünü belirleyen iki temel gösterge vardır. Birincisi bir yayanın yorulmadan yürüyebildiği ‘mesafe/alan’, ikincisi ise yüzyüze ilişki kurulabilecek kişi sayısı yani ‘nüfus’ olarak tanımlanmaktadır. Mahalleyi mahalle yapan unsurların içinde tanış olma, yüzyüze ilişki kurabilme ve örgütlenme gibi etmenlerin yer alması, sınırlandırılmış bir nüfus büyüklüğünün önemini işaret etmektedir. Dolayısı ile bir yetişkinin yorulmadan yürüyebildiği mesafe, mahallenin büyüklüğünü / sınırlarını tarif etmektedir. Yetişkin bir insan topoğrafyanın zorlayıcı olmadığı durumda, ortalama 800 m. yorulmadan yürüyebilir. Bu demektir ki mahalleli alışveriş, sağlık, eğitim, kent merkezine gitmek ve durağa erişim gibi günlük gereksinimlerini karşılarken, en fazla 800 m. yürümelidir. Bu değerden yola çıkarak alansal olarak mahalle büyüklüğünün 20-50 Ha olabileceği tespit edilmiştir. Büyüklük kısıtı aynı zamanda donatı alanlarına yürüme mesafesinde erişme kolaylığını da beraberinde getirmektedir (Akın, 2017: 13).

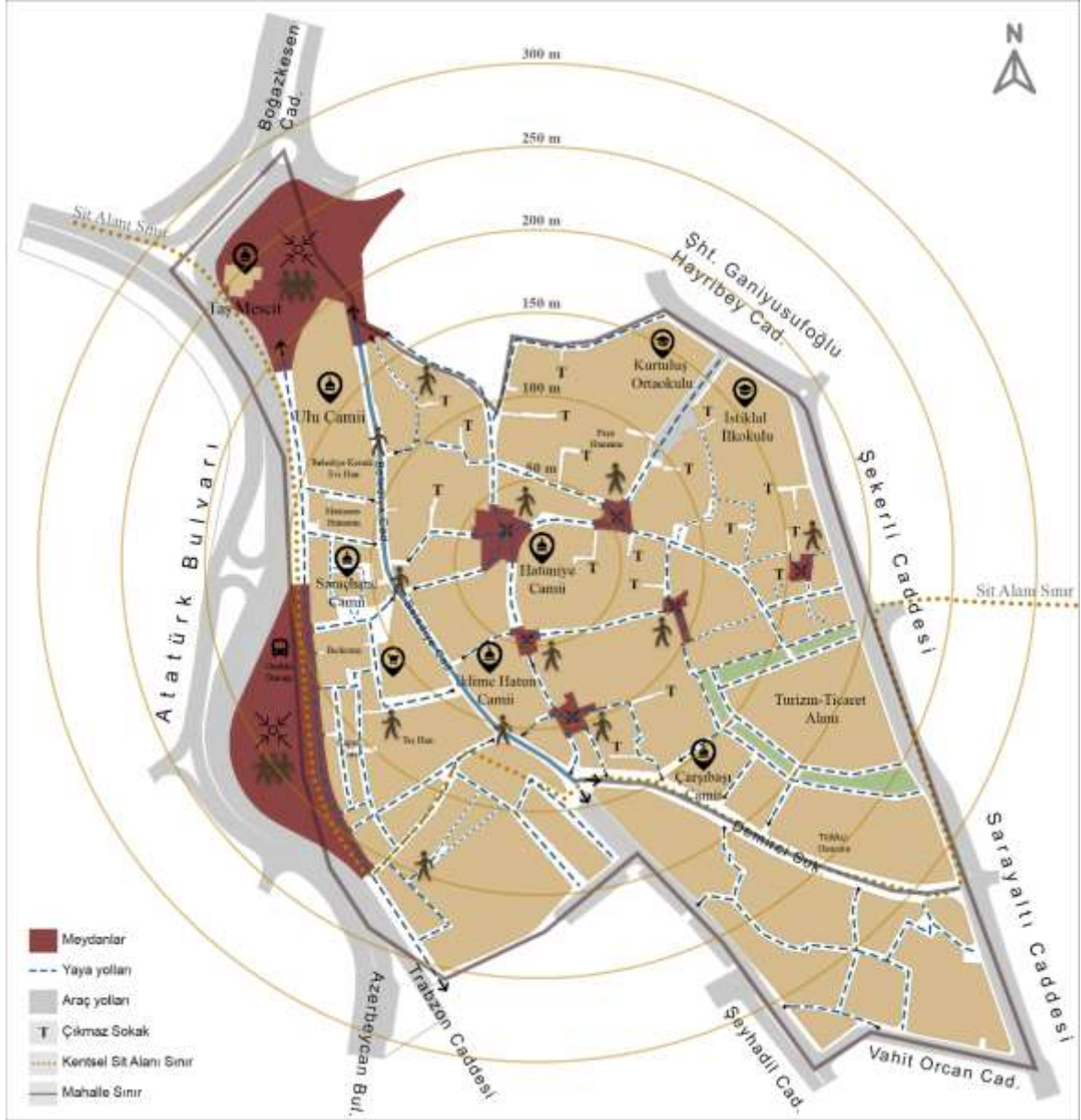
Şekil 5.3. Yaş grupları ve donatı alanlarına göre erişme mesafeleri (Akın, 2017; Bakan ve Konuk, 1987)

Konut birimi baz alınarak belirlenen bu yürünebilirlik koşullarında 200 metrelik mesafe; komşuluk ilişkilerinin sağlandığı, çocukların anne kontrolünde oyun alanlarına 5 dakikalık yürüme mesafesi ile erişebildiği bir birim olarak görülmektedir. Yaklaşık 600 metreye karşılık gelen 10-15 dakikalık yürüme mesafesi; günlük alış-veriş, daha büyük yaş grubu çocuklar için oyun alanları, eğitim, sağlık ve kültürel tesislere erişim mesafesi olarak tanımlanmaktadır. 1 km'lik erişim mesafesi ise mahalle sınırının ötesine taşınan semt ve kent merkezi ile kurulan ilişkileri açıklamak üzere belirlenen bir sınırdır. Bu bağlamda mahallenin sınırı yaklaşık 600-800 metrelik yürüme mesafesi içinde tanımlanmaktadır (Akın, 2017: 14).

kullandıkları yerlere bakıldığında ise; en çok sağlık ocağı, camii, çarşı, market etrafında yoğun kullanımın olduğu, okul, çayhane, hamam, eczane gibi alanların ise bu mekanları takip ettiği gözlemlenmiştir.

Akın'a göre geleneksel mahallede, "Yaya erişim kurgusunun temel belirleyici olduğu mahalle içinde; merkez ve donatı alanları ile konut alanları arasında hareket eden yol kurgusunun, topoğrafyaya uygun olarak oluşturulduğu" düşünülmektedir (Akın, 2017: 18). Kentin geçirdiği tarihsel süreçlerde değişen mekânsal anlayışlar ve topoğrafik yapı sonucu oluşan bu yaya yolları Kurtuluş Mahallesi'nin omurgası niteliğindeki önemli bağlantılarıdır.

Mahallenin yaya yolu kurgusunda önemli bir yeri olan donatı alanlarına bakıldığında; geleneksel ve karakteristik yapısını yansıtan yapıların en önemlileri; camiileri, çarşı bölgesi, okulları ve hamamları olarak sıralanabilmektedir. Bu yapıların büyük bir bölümü (hamamlar hariç) büyük ölçüde fonksiyonlarını koruyarak günümüzde de aktif bir şekilde kullanılmakta ve mahallenin önemli donatı alanlarını oluşturmaktadır. Harita 5.16'da bu yerler işaretlenmiş olarak görülmektedir. Bununla beraber restorasyon çalışmaları sonucu yeniden işlevlendirilen (müze, restoran vb.) sosyo-kültürel alanlar geçmişte ağırlıklı olarak konut alanları olarak kullanıldığından dolayı haritada gösterilmemiş, geleneksel dokunun anlaşılmasını sağlayacak anıtsal nitelikteki yapılar işaretlenmiştir.

Harita 5.16. Kurtuluş Mahallesi yaya yolları/yürünebilirlik (2014 koruma amaçlı imar planı verilerine göre hazırlanmıştır)

Mahalledeki yaya yolları genellikle kesişen noktalarda genişleyerek küçük meydanları oluşturmaktadır. Mahallenin batısında bulunan Demokrasi Meydanı yakın zamanda planlanmış otobüs duraklarının da burada bulunduğu bir meydanken, Ulu Camii önündeki büyük meydanın ise 1957 yılındaki imar planında görülmediği, 1981 yılına ait imar paftasında meydan olarak planlandığı görülmektedir.

Organik bir yaya yolu dokusuna sahip olan Kurtuluş Mahallesi'nde, mevcut durumda araçların aktif bir şekilde kullanılmasıyla sokak genişliklerinin giriş çıkışlara müsaade ettiği yerlere kadar araçların girdiğini ve sokaklarda tamamen araçsız bir kullanımın

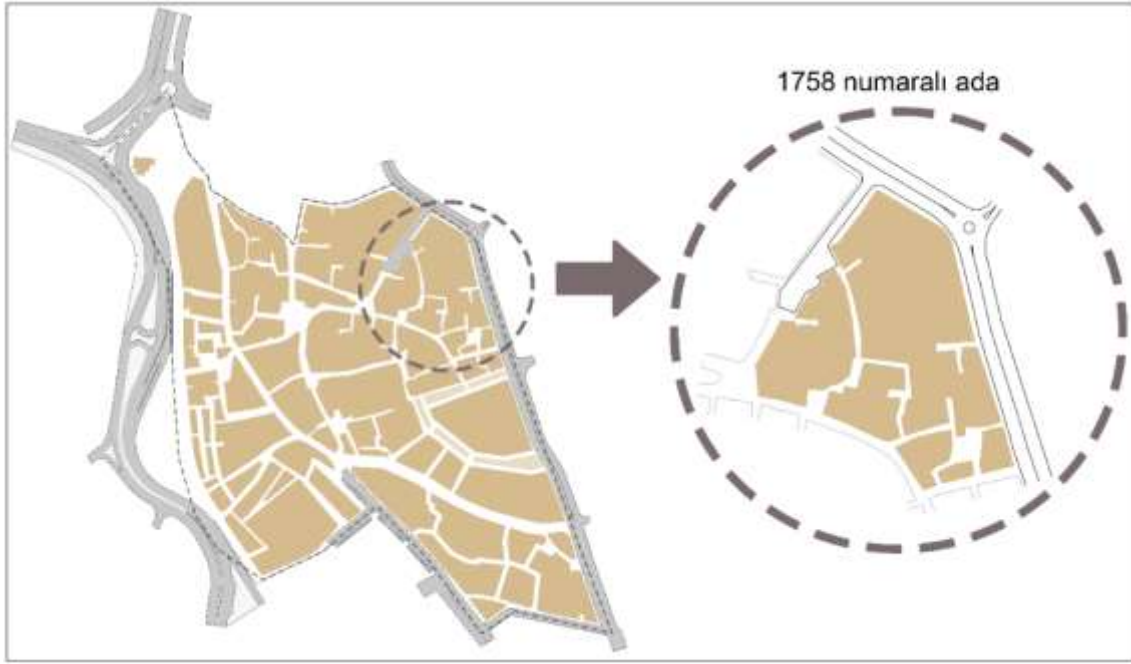
olmadığı gözlemlenmiştir. Geçmişte yaya odaklı planlanan mahalle yapısı, bugünün ihtiyaçları doğrultusunda kullanım şekli bakımından yeniden şekillenmektedir. Nitekim mahallenin doğusunda planlanan Turizm Ticaret Alanı (Yeraltı katlı otoparkı) çalışmaları tamamlandığında da organik dokunun ve yaya yollarının yeniden şekilleneceği ve değişeceği düşünülmektedir.

Mahallenin omurgası niteliğindeki bu bağlantılar, aynı zamanda insanların içerisinde hareket ederken gözlem yapabilmelerine olanak sağlamak ve bu gözlemlerde kenti tanımlayan bileşenlerle ilişki kurarak anlaşılmasını sağlamaktadırlar (Lynch, 1984). Bu bağlamda mahallenin sahip olduğu gerek fiziksel gerekse sosyal anlamda barındırdığı zengin birikiminden dolayı, günümüzde ölçeğini kaybeden yerleşmelerin yeniden planlanmasında önemli bilgilere sahip olduğu düşünülmektedir.

Alt bölgeye ait analizler

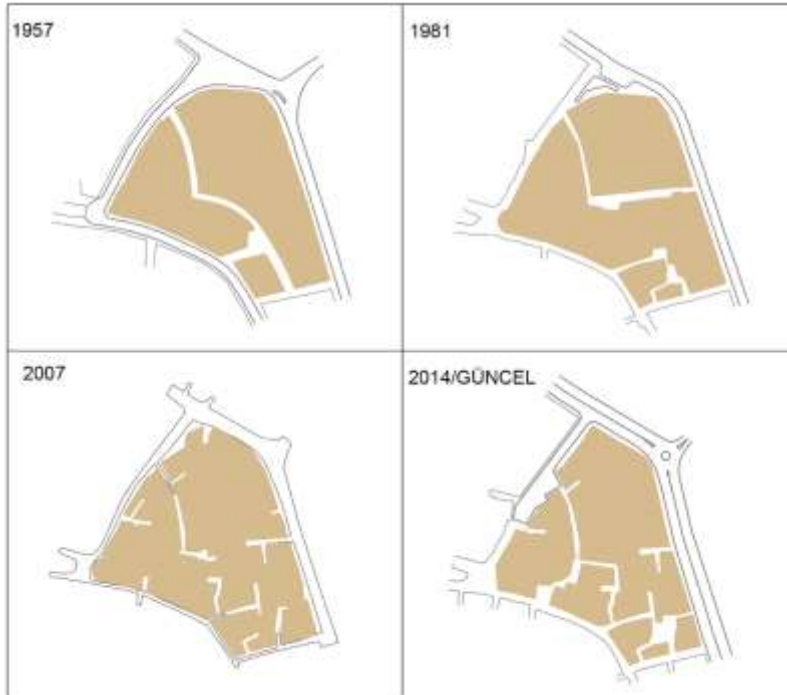
Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik değişimine ait analizler bu bölümde devam etmekte ve seçilen bir alt bölge (Harita 5.17) ile mahallenin geleneksel yapısı ve fiziksel açıdan değişim süreci daha yakın ölçekte incelenmiştir. Bu bölgenin seçilme sebebi ise mahallenin konutları, sokak yapısı, çıkmazları gibi geleneksel dokuyu yansıtan fiziksel unsurlarının bölgede özgünlüğünü koruyabilmiş (diğer bölgelere göre) olmasıdır. Öte yandan adanın caddeyle (Şekerli Caddesi) olan ilişkisinde, mahallenin geçirmekte olduğu (yenileme çalışmaları/yol yapım) değişiminin yansımalarının da görülebildiği bir alan olmasından dolayı bu bölge alt bölge analizlerinde çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen 1758 numaralı ada güncel imar planı üzerinde altı adaya dönüşmüştür. Fakat belediyeden ulaşılabilen en güncel parsel ve ada bilgilerinde bölgenin yeni oluşan durumda ada/parsel bilgilerine çalışmaların tamamlanmamış olmasından dolayı ulaşılamamıştır. Bu sebeple analizlerde anlatım, en güncel veride karşımıza çıkan 1758 ada numarası üzerinden ele alınmıştır.

Harita 5.17. Seçilen alt bölgenin mahalle içerisindeki konumu

Yapı adalarının boyut, şekil ve sayılarındaki değişim mahallenin geneline ait olan yapı adası analizinde de olduğu gibi farklı değişimler geçirmiştir. 1957’de üç adadan oluşan bu bölge, mevcut durumda altı adadan oluşmaktadır (Harita 5.18).

Harita 5.18. Yıllara göre seçilen alt bölgedeki adaların boyut, şekil ve sayılarındaki değişim

5.2.8. Sokak ve çıkmazların yapısı

Organik ve dağınık bir dokuya sahip olan eski kentler ritmik bir düzen içerisindedir. Bu durumu rastlantı olarak görmemek gerekmektedir. Bu durum, iç dokudan gelen geometrik olmayan formların yüzeye vurması sonucu oluşmaktadır. Eski kentlerde oluşan bu temel biçimler, burada yaşayanların ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmıştır (Arû, 1998). Nitekim bu durum tarihi kentlerden biri olan Kahramanmaraş içinde geçerlidir. İç dokudaki düzenin anlaşılması bakımından sokakların analizi en önemli unsurlardan biri olarak düşünülmektedir.

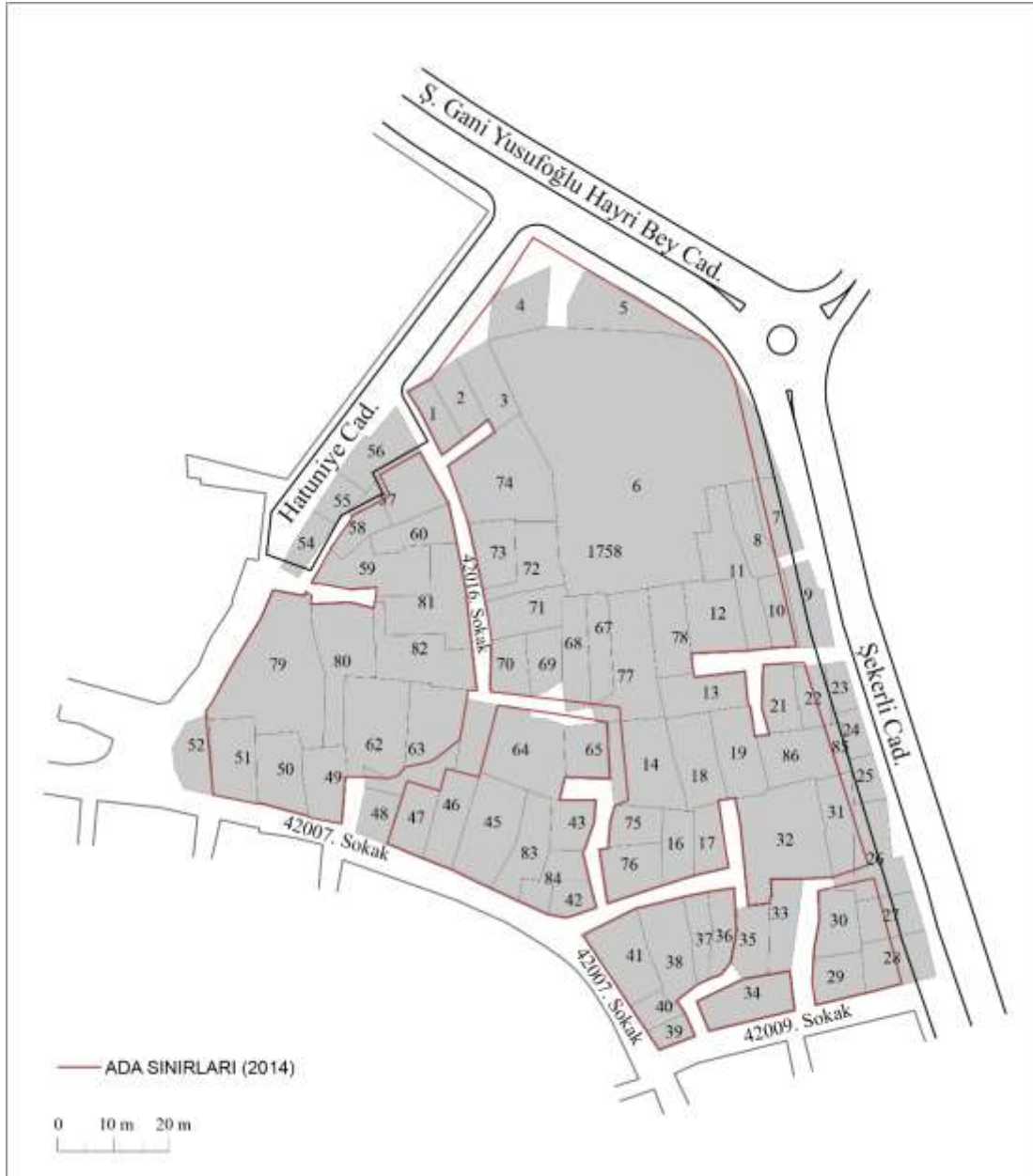
Kurtuluş Mahallesi'nin sokak dokusuna bakıldığında, mahallenin yamaç üzerinde kurulmuş olmasından kaynaklı eğime dik olarak planlanmış sokakların; dar, kıvrımlı ve çıkmaz sokaklara sahip olması bu bölgenin geleneksel sokak dokusunun karakteristik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sokak cephelerini bazen konutların cepheleri bazen de yüksek bahçe duvarları oluşturmaktadır. Ayrıca sokak cephelerinin sahip olduğu farklı renk, doku ve mimari öğelerin var oluşu sokakları kendi içlerinde özgün kılmaktadır. Fakat bu durum mevcut durumda bütün sokaklar için geçerli olamamakta, özgünlüğünü koruyabilmiş sokaklarda söz konusu olabilmektedir.

Resim 5.12. Kurtuluş Mahallesi sokakları

Lynch'e (1984) göre, "baglantılar gözlemcinin genellikle, bazen ya da potansiyel olarak hareket ettikleri kanallardır. Bunlar, sokaklar, yürüyüş yolları, transit yollar, kanallar, demiryolları olabilir. İnsanlar yaşadıkları çevreyi içinde hareket ederlerken gözlemler ve diğer çevresel elemanlar bu bağlantılar boyunca düzenlenirler" (Ağsakallı, 2007: 22). Bu bağlamda insanların hareketleri sırasındaki gözlemleri ve yaşadıkları deneyimler mekanla kurdukları ilişki ve aidiyet hissi bakımından da çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum mahallenin fiziki dokusu ile sosyo-kültürel dokusu arasındaki ilişki bağlamında önemli veriler sağlamaktadır.

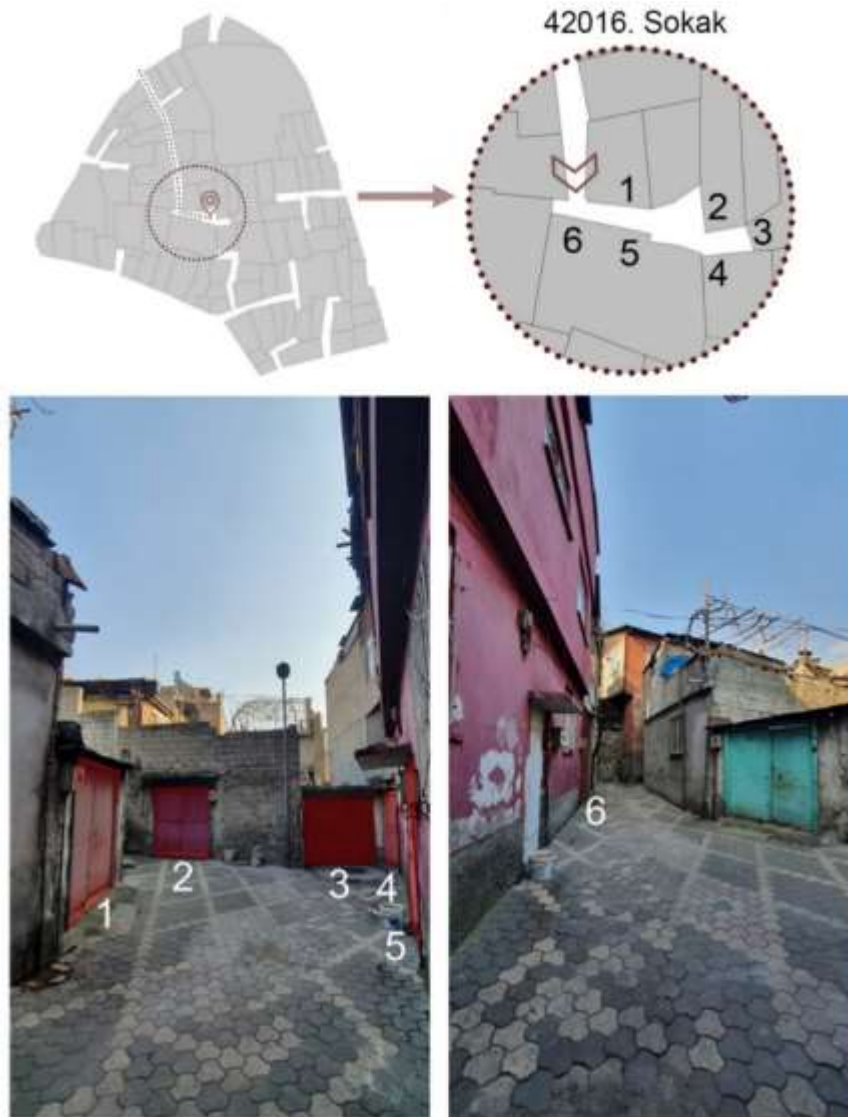
Harita 5.19'da alt bölgeye ait güncel imar paftası üzerinden hazırlanan ada sınırları, parsel bilgileri yollar ve sokakların konumuna ait bilgilerin olduğu bir pafta bulunmaktadır. Burada parsel bilgilerinin ve düzenlemelerinin son hali güncel haritada belirtilmediğinden dolayı bu paftada da belirtilememiş ve belediyeden ulaşılabilen en güncel parsel verileri üzerinden düzenlenmiştir. Bu durumun bölgede devam etmekte olan çalışmaların henüz tamamlanmamış olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Harita 5.19. Alt bölgeye ait ada, parsel, yollar ve sokakların durumu (Mevcut parsel verileri ve 2014 koruma amaçlı imar planı verileri karşılaştırılarak hazırlanmıştır)

1957'den günümüze sokakların ve çıkmazların durumuna baktığımızda ilk olarak yol çalışmaları nedeniyle boşaltılan parseller, genişleyen yollar ve yok olan bazı çıkmaz sokaklar en belirgin değişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgenin karakteristik yapısını belirleyen bölgeye ait çıkmaz sokakların, çalışmalar tamamlandığında anlamını ve kimliğini kaybetmiş sokaklar olarak değişime uğrayacağı düşünülmektedir.

“Sokak, eve benzer şekilde ‘insancıl, entim ve korunmuş mekân niteliğinde olup’, ‘iç mekana’ dönüşmüştür. Yaşama alanları, ev, bahçe, avlu duvarları ve bunlara bitişik sokaklarla bir bütünlük arz etmektedir” (Alada, 2008:148). Sosyal ve fiziki yapısıyla bir bütün olan çıkmaz sokaklar, komşuluk ilişkisinin dışarıya yansıdığı önemli bir mekânı temsil etmektedir. Harita 5.20’de geçmişten günümüze varlığını koruyabilmiş bir çıkmaz sokak görülmektedir. Bölgedeki komşuluk ilişkileri bugün önemli ölçüde zayıflamış olsa da burada geçmişin izleri görülebilmektedir. Ele alınan 42016. Sokaktaki çıkmazda konutların kapıları ortak bir mekana açılmaktadır. Bu çıkmaz sokak bir kamusal toplanma alanı tanımlamakta, yüz yüze ilişkilerin kurulabildiği, etkileşimin sağlandığı dolayısıyla komşuluk ilişkilerinin de güçlü olmasına olanak sağlayan bir ortam hazırlamaktadır.

Harita 5.20. Çıkmaz sokaklar ve konutların etkileşimi

5.2.9. İnsan, bina ve sokak ilişkisi

“Mahalle, mekân olduğu kadar insandır da. Mahallenin hayat birimi oluşu ancak insanın varlığıyla mümkündür. Mekâna hayat veren toplumsal aktör insandır; mekân ancak insan ilişkileriyle hayat bulabilir, hayata dahil olabilir. İnsanın olmadığı mekânsal birim, kendi kendine yok olacak, bir harabeye dönecektir” (Alver, 2010: 122). Mahallenin yapı taşı olan insan, bu olgunun fiziki ve sosyal dokusunun birleştiği ara kesitte en önemli bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 5.13).

Resim 5.13. Kurtuluş Mahallesi’ne ait görünüm (insan, bina ve sokak ilişkisi)

Mahallenin en önemli birimlerinden biri olan sokak, şehrin ve mahallenin temel dokusudur. Mahalleyi oluşturan binaları ve insanları bir bütün haline getiren şey sokaktır (Alver, 2010). “Sokak, sadece fiziki bir birim değil aynı zamanda toplumsal birimdir de. Bu yalın gerçek, tüm insanların deneyimlerinde karşılık bulur. Sokakta insan bir fiziki birimle yüzleşirken, bir mekânla hemhal olurken aynı zamanda bir sosyal boyutu doya doya teneffüs eder” (Alver, 2010: 121).

“Mahalle ve komşuluk ilişkileri her ne kadar sosyal bir ağ üzerinden inşa ediliyor olsa da, içinde şekillendiği mekânsal bağlam, bu örüntüleri etkilemektedir. Örneğin yüz yüze ilişkileri etkileyen ve karşılaşma olanağını zayıflatan mesafeler ya da konut-sokak-insan ilişkisinde etkili olan bina yüksekliklerinden bahsedilebilir” (Eren, 2017: 162). Bu

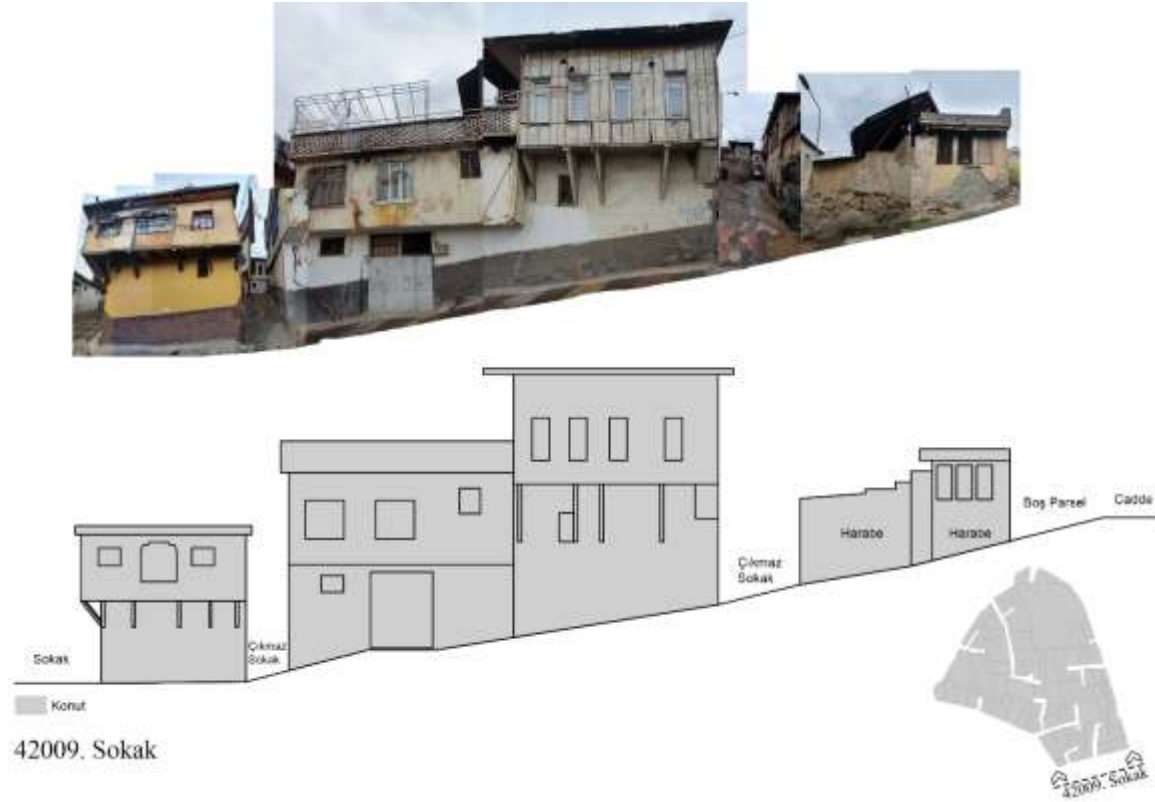
bağlamda fiziki bakımdan insan, bina ve sokak ilişkisin daha iyi anlaşılabilmesi için mahallede geleneksel dokusunu koruyabilmiş bir sokak olan 42016. Sokağın girişi üzerinden bir sokak en kesiti alınmıştır (Harita 5.21). Burada sokak genişliğinin insanların birbirleriyle olan iletişimini olumsuz etkileyecek bir mesafe olmadığını, aksine komşuluk ilişkileri (yukarıda da bahsedilen karşılaşma, selamlaşma vs. gibi) bakımından güçlü bir mekânsal doku örneği sergilediği düşünülmektedir.

Harita 5.21. Kurtuluş Mahallesi 42016. Sokak en kesiti

Bölgedeki kat yükseklerine baktığımızda var olan yapıların genelde iki ya da üç katlı konut yapılarından oluştuğunu ve bu yüksekliklerin insan ölçeği bakımından insanı ezen bir yüksekliğe sahip olmadığı görülmektedir. Mahallenin geneline ait olan kat analizine bakıldığında bu durum daha yakından görülebilmektedir.

42009. Sokak üzerinden alınan görünüşte (Harita 5.22) ise harabeye dönüşen ya da geleneksel konutlara eklemlenen kısımlara rağmen Maraş'ın geleneksel dokusunu yansıtan evlerinin; yerleşimi, kat yükseklikleri, sokaklarla olan bağlantısı görülebilmektedir. Bu adadaki evlerin bir bölümü tescillenmiş fakat henüz restorasyonu gerçekleştirilmemiş yapılardan oluşmaktadır. Mahallenin cadde tarafı (Şekerli Caddesi) ise harabe ya da boş parsellerden oluşmaktadır (Resim 5.14).

Harita 5.22. Kurtuluş Mahallesi 42009.Sokak silüeti/görünüşü

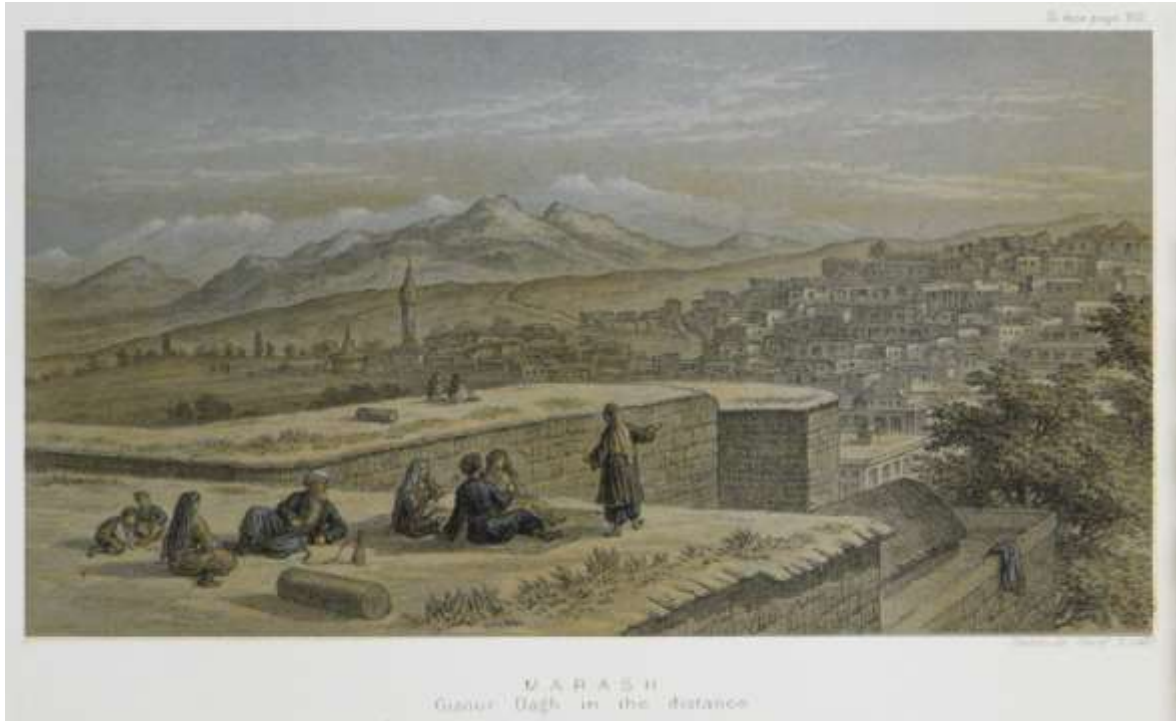
Resim 5.14. 1758 numaralı adanın Şekerli Caddesi üzerinden görünümü

Sonuç olarak mahalle analizlerine insan, bina ve sokak ilişkisi bağlamında bakıldığında, geleneksel yapıya sahip olan Kurtuluş Mahallesi'nde bu kavramların birbirleriyle bir bütün ve denge halinde bir araya geldiği görülmektedir. Bu durum neticesinde ise kimlikli, insan ölçeğinde, güvenli ve yaşayan mekanlar oluşmaktadır. Fakat mevcut durumda bölge

bahsedilen ölçek, mesafe, doku gibi morfolojik özellikler bakımından korunuyor gözükse de konuya bütüncül yaklaşıldığında, mahalleye hayat veren insanın mahallede varlığını koruyamamasıyla (azalan mahalle nüfusu) beraber insan, bina ve sokak ilişkisi bağlamının zayıfladığı gözlemlenmektedir.

5.2.10. Geleneksel konut yapısı

Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik yapısını belirleyen ve geçmişten günümüze önemli veriler sunan konutlar, mahallenin karakteristik yapısını oluşturmakta ve en önemli bileşenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hayat tarzı, statü, kültürel yapı, değerler gibi kavramlarla beraber ele alınan ev; bu kavramlara yönelik bir gösterge olarak mahalle içinde var olur. İhtiyaçların karşılanmasından öte toplumsal bir gösterge olan ev yer aldığı mahallede bir kültürel sembol konumundadır” (Baday, 2011: 33). Hem mekansal hem de sosyal anlamda önemli birikime sahip olan konutlar Kurtuluş Mahallesi'nin de ağırlıklı yapı gruplarını oluşturmaktadır (Resim 5.15).

Resim 5.15. Maraş gravürü (1879)

1920’ de Kurtuluş Savaşı esnasında yaşanan olaylardan dolayı şehrin büyük bir kısmı harap olmuş, evlerin üçte biri yanmış ve birçok mimari eser günümüze ulaşamamıştır.

Bugün günümüze ulaşabilen ve şehrin geleneksel sivil mimarisini oluşturan karma sistem (yarı kâgir yarı ahşap) ile yapılan evlere bakıldığında, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlanan evler olduğu görülmektedir. Bu dönemden önce, yapılışının ucuz ve kolay olması, zahire yapımı için de olanak vermesinden dolayı düz toprak damlı kerpiç evler inşa edilmiştir (Resim 5.16). Bugün varlığını koruyabilmiş geleneksel Maraş evleri çoğunlukla Geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait mimari eserler olarak karşımıza çıkmaktadır (Paköz, 2016).

Resim 5.16. Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan kerpiç evler

Paköz (2016: 212) Geleneksel Maraş evlerinin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır.

- Maraş evlerinin yönelmesinde topografya etkindir. Şehir, Ahır Dağı'nın güney yamacında kurulmuş olduğundan evler genellikle güneye yönlendirilmiştir. Ayrıca şehrin dere yataklarının aşındırdığı bir coğrafya üzerine kurulmuş olması sebebiyle evler bulundukları dere yatağına da yönlenebilmektedir.
- Şehirde hakim rüzgar yönü kuzey ve batı yönleridir. Bu rüzgarların etkisiyle evlerin büyük bir çoğunluğu güneye ve batıya dönük yapılmıştır.
- Maraş evlerinin zemin katlarında genellikle yardımcı birimler bulunmaktadır. Zamanla şehir içinde hayvancılık yapma ve tohumlukları evlerde saklama durumunun ortadan kalkmasıyla bu mekânlar kullanılmaz olmuştur.
- Mutfaklar ev dışında bahçede ya da ev içinde planlanmıştır. Evlerde helâ, yapı içinde olabildiği gibi bahçenin evden uzak bir köşesinde de bulunabilmektedir.
- Evlerin üst katları esas alınarak bir tipolojik sınıflandırma yapılmak istendiğinde evlerin çoğunluğunun dış sofalı plan tipinde olduğu görülmektedir. Bunun dışındaki diğer evler ise iç sofalı plan tipindedir.
- Evler genellikle avluludur ve avlular tandır taşı adı verilen bir taş malzeme ile kaplanmıştır. Evlerin bahçelerinde taş malzeme ile yapılmış farklı geometrik biçimlerde

küçük havuzlar görülmektedir. Bahçelerde birçok bitki mevcuttur ve bunlardan en çok dut, çam, asma, zeytin, nar ve incir ağacına rastlanmaktadır. Kimi bahçeler beş metreyi bulan yüksek taş duvarlarla çevrelenmiştir.

-Maraş evlerinin dış cephelerinde süsleme elemanlarına pek rastlanmaz. Evlerin dış cepheleri sıva-boya durumu açısından değerlendirildiğinde taş duvar olan kısımlara sıva-boya yapılmadığı, ahşap kısımlara ise sıva üzerine genelde beyaz (kireç badana) ve sarı tonlarında boya uygulandığı görülmektedir. Cephelerde görülen kat ve saçak çıkmalarını taşıyan ahşap payandaların, bazı evlerde içbükey profilli bir biçimde kapatıldığı görülmektedir. Cephelerde çıkmaların ve bazen tüm katın sac kaplandığı görülmektedir. Bu uygulama, yapının ahşap kısımlarını nemden ve soğuktan korumak için yapılmaktadır. Bazı evlerin dış cephelerinde veya avlu dış duvarlarında; yuvarlak, dikdörtgen ya da kemerli biçimde sokak çeşmesi görülmektedir. Bazı evlerde ise çeşme, bahçe içinde evin veya avlunun iç duvarında bulunmaktadır.

-Pencere boşlukları genellikle dikdörtgendir. Düz atkılı veya kemerli olan bu pencerelerin doğramaları ahşaptır ve genellikle düşey sürme veya kanatlı sistemdir. Pencerelerin çoğunun dış kısmında yatay olarak sıralanmış demir parmaklıklar bulunmaktadır.

-Maraş evlerinin çoğunda avlu giriş kapıları iç içe iki kapıdan oluşur. Büyük bir kanat içerisine açılan küçük bir kanata sahip bulunan bu kapılarda, küçük kapı insanlar için, büyük kapı ise hayvan ve yük girişi için tasarlanmıştır. Kemerli ve düz atkılı şekilde olabilen kapılara büyüklü küçüklü iki kapıdan oluşmasından dolayı “enikli kapı” denilmektedir. Bazı evlerde kapı üzerinde kitabe bulunmaktadır ve kitabeler avlu kapısı üzerinde ya da dış sofaya bakan iç kapı üzerinde olabilmektedir.

-Maraş'ta bulunan geleneksel evler yakın çevreden sağlanan taş, toprak ve ağaç malzeme ile yapılmıştır. Evlerin genelinde zemin katın kâgır (ahşap hatıl arası kaba yonu taş), üst katın ise ahşap karkas sistem olduğu gözlenmiştir. Üst katlar ahşap karkas arasına kerpiç dolgu tekniği veya ahşap karkas üzeri bağdadi çıta tekniği ile yapılmış, üzerlerine sıva uygulanmıştır. Evlerin döşemeleri genellikle yuvarlak ahşap kirişler üzerine tahta çakılarak yapılmıştır. Bunun dışında zemin katları tonozlu evler de bulunmaktadır. Evlerin çatıları ahşaptır ve üzeri çinko veya kiremit ile kaplanmıştır (Paköz, 2016).

Özellikleri anlatılan Geleneksel Maraş evlerine ait bazı örnek konutların resimleri aşağıda verilmiştir (Resim 5.17).

Resim 5.17. Kurtuluş Mahallesi, seçilen alt bölgede bulunan Geleneksel Maraş evlerine ait örnekler

Resim 5.18 'de bölgeye ait bazı mimari öğelerin resimleri bulunmaktadır. Buradaki resimlerden mahallenin geçmişte nasıl bir yaşam biçimine sahip olduğu ve bunun mekana yansımaları daha yakından görülebilmektedir. Örneğin; Binek taşı 'at veya arabaya binmek için üstüne çıkılan yüksekçe taş' olarak tanımlanmakta ve yapıldığı dönemin izlerini taşıyarak binek hayvanlarının geçmişte yaygın bir şekilde sokaklarda kullanıldığını göstermektedir. Örtme ise, "Sokaklarda halk arasında örtme adı verilen ve sokağın herhangi bir yerinde sokağın üstünün, bir evin odası tarafından örtülmesiyle oluşan yapı" (Koç, 2010) olarak tanımlanmakta ve seçilen bölgede özgünlüğünü koruyabilmiş detaylardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 5.18. Bölgeye ait geleneksel dokuyu yansıtan mimari öğelerden bazıları (soldan sağa-binek taşı, kapı tokmağı, örtme)

Kurtuluş Mahallesi'nin mevcut durumunda, bölgenin büyük bir kısmı kentsel sit alanı içerisinde olmasından dolayı yeni yapılaşmalara izin verilmesine de geçmişte, bölgede verilen yapılaşma izinleri ve dönemin yeni yapım teknikleri ile farklı yapılaşma dokuları oluşmuştur (Resim 5.19). Bunlara ek olarak bölgedeki tescilli evlerin bir kısmının restorasyon çalışmaları henüz gerçekleştirilmemiştir. Çalışmaları beklemekte olan bu yapıların bazıları gün geçtikçe daha çok hasar almış ve harabe duruma dönüşmüştür.

Resim 5.19. Kurtuluş Mahallesi'nin özgün dokusundan farklı yapılaşmalar

Tescillenmiş ve restorasyon çalışmaları tamamlanmış olan yapıların ise fonksiyonları değişerek müze, restoran gibi turist gruplarını çekmeye yönelik farklı işlevsellikler kazandırılmış yapılar olarak yeniden düzenlenmiştir (Resim 5.20). Bölgedeki yapı ölçeğinde morfolojik değişimi simgeleyen bütün bu yapıların bir arada oluşu, tarihsel süreç içerisinde oluşan katmanların mahalleye yansımalarını görebilmek açısından önemli yapılar olduğu düşünülmektedir. Bu değişimin toplumsal anlamda en büyük etkilerinin ise mahalle sakinlerinde görüldüğü düşünülmektedir.

Resim 5.20. Kurtuluş Mahallesi restorasyon çalışmaları tamamlanan bazı yapı örnekleri

5.3. Kurtuluş Mahallesi'nin Sosyo-Kültürel Dokusundaki Değişim

Belli bir yeri imleyen mahalle toplumsal ve kültürel birimdir. Mahalleyi sadece fiziki özellikleri kurmaz; onun temelinde insan yer alır, dolayısıyla kültür ve toplumsal ilişkiler mahallenin gerçek kurucu unsurudur. Mahalle sosyo-kültürel bir alandır. Orada

belli bir hayat tarzını var eden kültür ve toplumsallık belirgindir. Mahallenin kesif bir şekilde insanı ve onun etrafında kurulan ilişkileri çağrıştırmaları bundandır (Alver, 2010).

Bu başlık altında çalışma alanı seçilen Kurtuluş Mahallesi'nin sosyo-kültürel açıdan değişimi incelenmektedir. Bu değişim çalışma kapsamında belirlenen konuların/soruların mahalleliden alınan görüşleri neticesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Söyleşi çalışması konunun bütüncül bir şekilde ele alınması bakımından önemli bulunmaktadır.

5.3.1. Söyleşi Çalışması

“Kentsel doku kentsel mekânsal ilişkileri ve koşulları anlamamıza yardımcı olabilir, fakat bu fiziksel doku ancak farklı kullanıcılar üzerindeki sosyal, ekonomik, psikolojik, fizyolojik ya da estetik etkileri ile birlikte ele alınması durumunda bir değer atfedilecek özellik taşırlar” (Ersoy, 2007: 213). Yerel kimliği anlamak, yerel toplumu anlamakla başlamaktadır. Kullanıcıların mekan oluşturma-sürdürme alışkanlıkları temel girdiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yereli tanımak ve yaşam kalitesini güçlendirmek birlikte hareket edebilmek için değerlidir. Yaşayan insanların deneyimleri bir tür ‘deneyim endüstrisi’ olarak değer oluşturmaktadır. Bu noktada yerel toplumun dinamiklerinin izlenmesi, görüşlerinin alınması (Anonim,2017) bireysel ve toplumsal aktarımların analizi bakımından da önem taşımaktadır.

Bu bağlamda çalışmada yapılan fiziksel dokuya yönelik analizlerin yanı sıra mahalledeki sosyo-kültürel yapının anlaşılması da büyük önem taşımaktadır. Böylece konuya daha bütüncül bir şekilde bakılabileceği düşünülmektedir. Kahramanmaraş şehri Kurtuluş Mahallesi'ndeki yerel halk ile yapılan söyleşi ile insanların çalışma kapsamında belirlenen farklı konu başlıklarına ait mahalledeki geçmiş deneyimleri ve mevcut düşünceleri alınmak istenmiş ve bu amaçla 15 kişi ile söyleşi çalışması gerçekleştirilmiştir. Geçmişten günümüze sürecin analizi bakımından faydalı olacağı düşünüldüğünden mahallede uzun süredir yaşayan insanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Söyleşi çalışması; ‘Genel Profil’, ‘Mahalle Kavramı’, ‘Komşuluk İlişkileri’, ‘Morfolojik Yapı’ ve ‘Koruma Alanı’ başlıkları olmak üzere beş başlıktan oluşmaktadır. Aşağıda hazırlanan Çizelge 5.1 ile soruların içeriği, gruplanması ve çözülmesi hedeflenen konular bir sistem çerçevesinde ele alınmıştır. Çizelgenin oluşturulmasında Eren'in (Eren,

2017) yaptığı anket çalışmasında soruların ana kurgusuna dair yaklaşım şekli referans alınmıştır.

Çizelge 5.1. Söyleşi sorularının içeriği, gruplanması ve çözümlenmesi hedeflenen konulara ait tablo

TEMEL BAŞLIKLAR	ÇÖZÜMLENMESİ HEDEFLenenLER
Genel Profil	Kişilerin yaş, eğitim ve mesleklerine yönelik sorular ile genel profil analizi
Mahalle Kavramı	Kurtuluş Mahalleli olmanın anlamına, yaşamsal memnuniyete, mahallenin hala yaşayan bir olgu olup olmadığına ve insanların ‘mahalle’ kavramına karşı bakışı ve sahiplenmesine dair sorular ile mahalle kavramı analizi
Komşuluk İlişkileri	Komşuluk ilişkileri, mahalledekilerin bu kavrama verdiği önem ve tanımlamalarına dair analiz
Morfolojik Yapı	Mahallenin morfolojik yapısının insan deneyimiyle ne ifade ettiğinin sorgulanmasına yönelik sorular ile morfolojik yapıya dair analiz
Koruma Alanı	Tarihi çevrede yaşıyor olmanın farkındalığına ve yenileme çalışmalarının mahallede nasıl karşılık bulduğuna yönelik sorular ile analiz

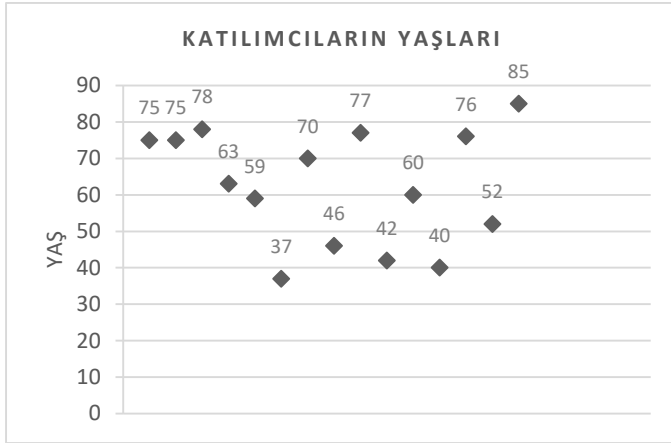
Genel Profil

Söyleşinin ilk bölümü olan ‘Genel Profil’ başlığında katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, mahallede ikamet ettikleri süre, mahalleyi tercih etme nedenleri ve mahallenin geçmişine dair bilgilerinin olup olmadığına dair sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen yanıtların bir bölümü tablolastırılmış bir bölümü ise katılımcı yorumları paylaşılarak açıklanmıştır. Kurtuluş Mahallesi’nde yapılan söyleşi çalışması; 7’si kadın, 8’i erkek olmak üzere toplamda 15 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Farklı eğitim seviyelerine ve meslek gruplarına sahip olan bu katılımcıların mahallede ikamet ettikleri süre 21 ile 78 yıl arasında değişmektedir (Çizelge 5.2).

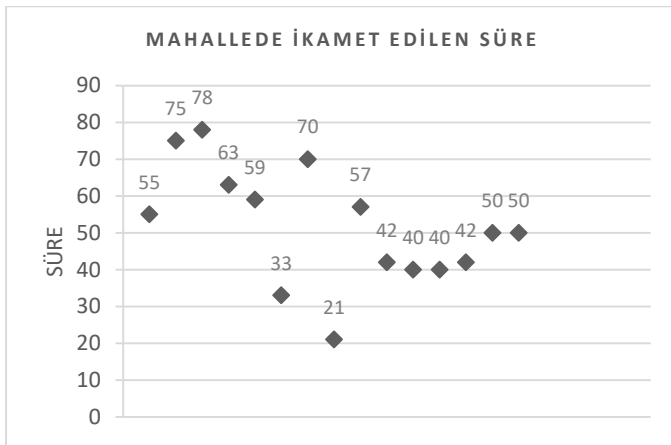
Çizelge 5.2. Katılımcıların profil bilgileri

	-	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Mahallede İkamet Edilen Süre
1	N.D	Kadın	75	-	Terzi	55 yıl
2	N.N	Erkek	75	Ortaokul (Terk)	İnşaatçı/Muhtar	75 yıl
3	Ö.D.(1)	Erkek	78	İlkokul	Berber	78 yıl
4	S.A.	Erkek	63	Lise	Esnaf	63 yıl
5	Ş.N.	Erkek	59	İlkokul	Manifaturacı/Kuyumcu	59 yıl
6	K.Ç.	Erkek	37	Lise (Terk)	Esnaf	33 yıl
7	A.Ö.	Kadın	70	-	Ev Hanımı	70 yıl
8	E.T.	Kadın	46	Lise	Ev Hanımı	21 yıl
9	G.A.	Kadın	77	Lise	Ekonomist/Teknik Eleman	57 yıl
10	O.S.	Erkek	42	Lise	Çitfçi	42 yıl
11	Ö.B.	Kadın	60	Lise	Ev Hanımı	40 yıl
12	Y.Ö.K.	Erkek	76	İlkokul	Fabrikada Usta	40 yıl
13	Ö.D.(2)	Erkek	52	İlkokul	Esnaf	42 yıl
14	H.K.	Kadın	85	-	Ev Hanımı	50 yıl
15	R.T.	Kadın	90	İlkokul	Ev Hanımı	50 yıl

Katılımcıların yaş bilgilerine ve mahallede ikamet sürelerine ilişkin bilgiler aşağıda tablolastırılmıştır (Şekil 5.5. ve Şekil 5.6). Bu tablolara göre katılımcıların büyük bir kısmının yaş ve mahallede ikamet süreleri birbirine yakındır.

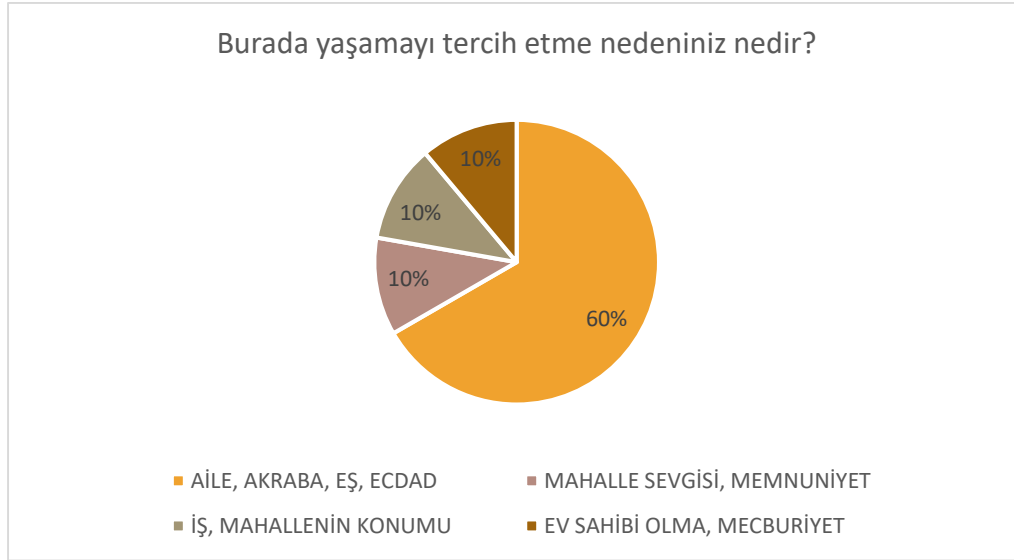
Şekil 5.5. Söyleşi soruları; Katılımcıların yaşları

Şekil 5.6. Söyleşi soruları; Katılımcıların mahallede ikamet ettikleri süre

‘Bu mahallede ne kadar süredir yaşıyorsunuz? Burada yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?’

Yapılan söyleşide ‘Burada yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?’ sorusuna katılımcılar ağırlıklı olarak akrabalarının bu mahallede olmasından, burada doğup büyümelerinden ve evlendikleri sırada eşlerinin bu mahallede ikamet ediyor olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmek etmektedirler. Daha sonra sırasıyla bu cevapları mahallenin konumunun merkezi olması ve bu sebeple iş yerlerinin burada olması, mahalleye duyulan genel memnuniyet ve ev sahibi olmaktan kaynaklı mecburi durumlar takip etmektedir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7. Söyleşi soruları; ‘Burada yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların yanıtları arasında %60’lık orana sahip olan aile, akraba, eş, dost, ecdad gibi kavramlar mekanda kurulan aidiyet kavramıyla ilişkilendirilmekte ve bu durum geleneksel mahallenin sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mahalle aynı zamanda bir aidiyet kurgusudur. Yaşanılan yer, kişinin kimliğinin oluşumunda sınıf, köken, etnisite ve cinsiyet kadar etkili olabilmektedir... Yerin/mahallenin orada yaşayan insanların kimliklerini etkilemesinin yanı sıra, orada yaşayan insanların ortak özelliklerinin o yerin kimliğini etkilemesi de söz konusudur” (Erman, 2010: 173). Bu bağlamda, mahalle sakinlerinin mekanla kurdukları aidiyetin geçmişte daha kuvvetli olmasına rağmen bugün hala sakinlerin bu olguyu korumaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu konuya örneklemeleri olması bakımından aşağıda bazı katılımcıların yanıtlarına yer verilmiştir.

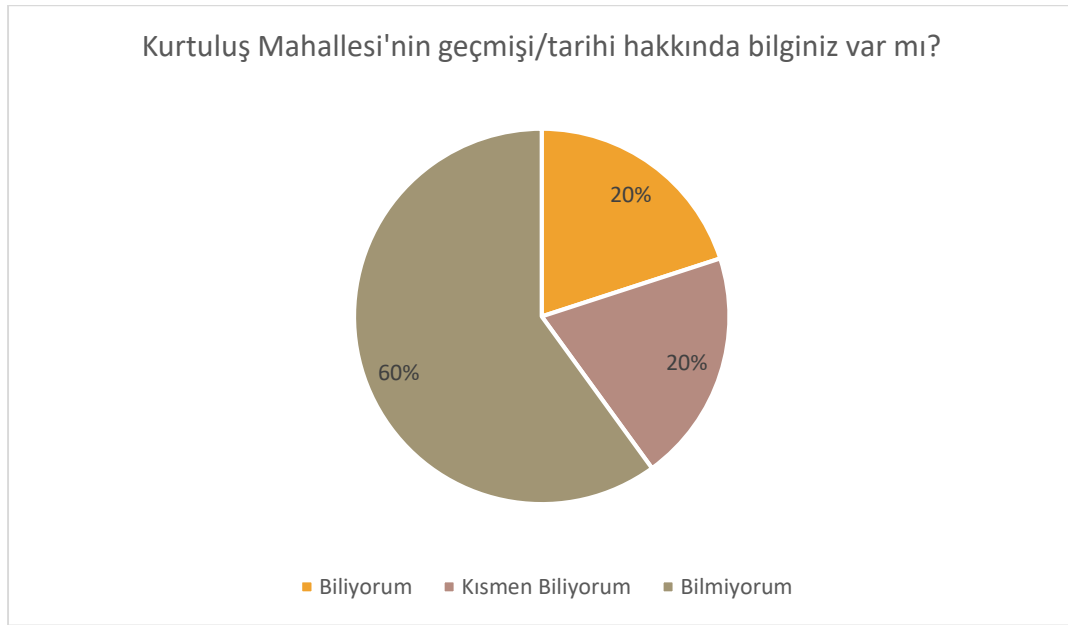
Ben ve benim ecdadım buradan geçmiştir. Mahalle kültürümüz vardır. Eski mahalle sakinlerimizin yaşadığı hayat sade bir hayat yani insanın komşusuyla yardımlaşma, insanlarla samimi olma ve birde benim en çok burada kalabildiğim şey işte dediğim gibi 45 seneye girdik muhtarlıkta. (Söyleşi 2, N.N.)

Baba, dede ocağı olduğu için. (Söyleşi 10, O.S.)

Çevremiz burdaydı. Amcam yan taraftaydı, öbür amcam diğer yandaydı, dedemin yeri idi. Önceki yaşantılara hep birbirine yakınmış, evlere yakınmış veya arada bir ev varmış. Eşler dostlar teyzemler akrabalar hep yakındı ondan dolayı. (Söyleşi 13, Ö.D.)

‘Kurtuluş Mahallesi’nin geçmişi/tarihi hakkında bilginiz var mı?’

‘Kurtuluş Mahallesi’nin geçmişi/tarihi hakkında bilginiz var mı?’ Sorusuna ise katılımcılar ağırlıklı olarak bilmiyorum yanıtını verirken, %20’si mahallenin tarihini bildiğini, %20’si ise kısmen bildiğini ifade etmektedirler (Şekil 5.8). Fakat bu çalışma yapılan mahallenin tarihi bir bölge olmasının farkındalığının herkes tarafından bilindiği gözlemlenmiştir.

Şekil 5.8. Söyleşi soruları; ‘Kurtuluş Mahallesi’nin geçmişi/tarihi hakkında bilginiz var mı?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcılardan bu soruya ‘Biliyorum’ yanıtını veren kişilerden bazılarının yanıtlarına aşağıda yer verilmiştir.

Şöyle bildiğim kadarını söyleyeyim, yani Kurtuluş Mahallesi dediğimiz mahalle, Cumhuriyetten önce Hatuniye Mahallesi. Şu anda olduğumuz yer Hatuniye mahallesi. Mesela 18. sokak var orası Kuytul'un. Demirciler Çarşısı dediğimiz yer Bostancı. Üç mahalleden mütevellit bir Kurtuluş Mahallesi. Cumhuriyetten önce kesimler bunlar. Kurtuluş Mahallesi'nde bize Medine oğulları derler aile lakabımıza, Şehit Abdullah Çavuş benim en büyük amcam. Buranın mücahitlerinin komutanı görev veren. Halil Sezai Efendi, Arslan Bey, Evliya Efendi, Vezir Hoca, Müftü Rafet Efendi. Yani bizim buradaki geçmişimiz bu. Onun içinde ben bu mahalleden geçmek istemiyorum. (Söyleşi 2, N.N.)

Bizim mahallemiz Maraş'ın merkezi, eskiden de merkezi, şu anda da merkezi sayılır. Tabi dağılma olmasına rağmen yine de merkezde kalmış Maraş'ın Kurtuluş Mahallesi. Mesela burada çok az Türk varmış ekseri burada Ermeni ve Yahudiler varmış bu mahallede. Mesela bir sokağın adına Yahudi Mahallesi bir sokağın adına Ermeni

Mahallesi denmiş. Ondan sonra mesela burada Ermeni Kilisesi de varmış bu Kurtuluş Mahallesi'nde. İki tane de Yahudi havrası varmış. Şu anda o havralar kullanılmıyor, ev şekline getirilmiş. Artık Cumhuriyet döneminde satıldı mı, satılmadı mı onu bilemiyorum. Mesela birçok mescid var bizim mahallemizde. Mesela Arslan Bey' in konağı var, Maraş harbine yararlılıklar göstermiş, insanlara önderlik yapmış bir kişi. Arslan Bey'in evi de burada. Şu an da tadilatla zaten belediye aldı, kamulaştırıldı. Ona benzer daha eski tarihli yani Kurtuluş Savaşı'ndan önceki dönemlerde yapılan evler var. Onlardan birçoklarına tadilat yapıldı. (Söyleşi 4, S.A.)

Mahalle Kavramı

'Kurtuluş Mahalleli olmayı nasıl tanımlarsınız? Size göre ne anlam ifade ediyor?'

Mahalle kavramına dair ilk soru ise mahalleli olmayı sorgulayan bir soru olan 'Kurtuluş Mahalleli olmayı nasıl tanımlarsınız? Size göre ne anlam ifade ediyor?' Sorusuydu. Bu soruya katılımcıların verdikleri yanıtlar hem mahalleli olmayı simgeleyen kavramlar üzerinden hazırlanmış bir görsel (Şekil 5.9) ile ifade edilmiş hem de yanıtların bir kısmı örnek olması bakımından paylaşılmıştır.

Alver'e göre mahalleli, aidiyeti, yeri-yurdu, zemini, konumu olan anlamına gelmektedir. Mahalleli, kendi mahallesinin gediklisidir bu yüzden yabancı, kimsesiz, isimsiz ve kimliksiz olarak nitelendirilemez. Ayrıca mahalleli, birliği çağrıştırmaktadır. Mahalle bilincine sahip olmak, mahallenin türlü sorunlarına karşı duyarlı olmakla, düzeni ve asayişini sağlamakla, mahalledeki hayatın akışı ve aralarındaki ilişkilerle yakından ilgilidir. Bu yüzden mahalleli, mahallesinin işlerinden birinci derecede sorumlu olmaktadır (Alver, 2010). Geleneksel mahallede, mahallelinin yazılı olmamasına rağmen günlük hayatta toplumun davranışlarını düzenleyen ve yaptırımını olan birtakım görevleri bulunmaktadır. Örneğin; mahalleli komşularını bayram, hastalık gibi durumlarda ziyaret etmeli, düğün, cenaze gibi özel zamanlarına katılmalı, paylaşımcı olmalı ve dükkan, ev kiralama gibi durumlarda yardımcı olmalıdır. Bütün bu ve buna benzer olumlu etkileşimler mahalleli bilincini oluşturmaktadır (Kıvrım, 2009). Bu bağlamda, Kurtuluş Mahallesi de gerek geleneksel bir mahalle dokusu örneği olması bakımından gerekse katılımcıların yanıtlarında anlatılan mahalleli olma bilincine dair olguları bünyesinde bulunduran yanıtlar vermesi bakımından mahalle için önemini korumaya çalışan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak; 'Kurtuluş Mahalleli olma' dendiğinde katılımcılarda farklı

çağrışımlara rastlansa da bu bilincin genel olarak halen yüksek olduğu fakat geçmişe nazaran mevcut durumda aynı niteliklerin tam anlamıyla korunamadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 5.9. Söyleşi soruları; ‘Kurtuluş Mahalleli olmayı nasıl tanımlarsınız? Size göre ne anlam ifade ediyor’ sorusuna verilen yanıtlar

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak ve aynı zamanda da Kahramanmaraş ferdi olarak mahallemı tercih ettim. Ecdadım buradan geçtiği için. Ecdadımın bir geçmişi var. Her zaman o yüzden kendi kendime onur duyuyorum, şeref duyuyorum. Mesela Maraş, Kurtuluş Savaşı'nın Bostancı Mahallesi'nde bir Fatmalıoğlu Derviş Ağa geçer, yani bir simge. Ali Sezai Efendi'nin makamı burada bir simge. Mesela benim sülalem bu savaşa eli silah tutan herkes katılmış, o ayrı bir şey. Aslanbey' in evi var burada. Müftü Rafet Efendi'nin evi var burada. Yani Fatmalıoğullarından kimse kalmadı ama o da orada. Bunları ben kendi mahalleme söylüyorum ama şu karşıya geçersen orada başka isimler var. Bu eski mahallelerde yaşamayı biz kendimize onur, şeref kabul ediyorum ben kendi adıma. Buralar başka. (Söyleşi 2, N.N.)

Kurtuluş Mahallesi doğup büyüdüğümüz yer, babamızın ocağı. Mahalle olarak sevdiğimiz bir yer. (Söyleşi 3, Ö.D.(1))

Kurtuluş Mahalleli olmak güzel bir şey. İnsanlar eskiden sabahleyin birbirini gördükleri zaman selamlar, hal hatır sorulurdu. Komşu ilişkileri çok fazlaydı. Birbirinin cenazesine, düğününe giderdi. Efendime söyleyeyim, küslük olmazdı, insanları sempatikti yani birbirine cana yakındı. (Söyleşi 5, Ş.N.)

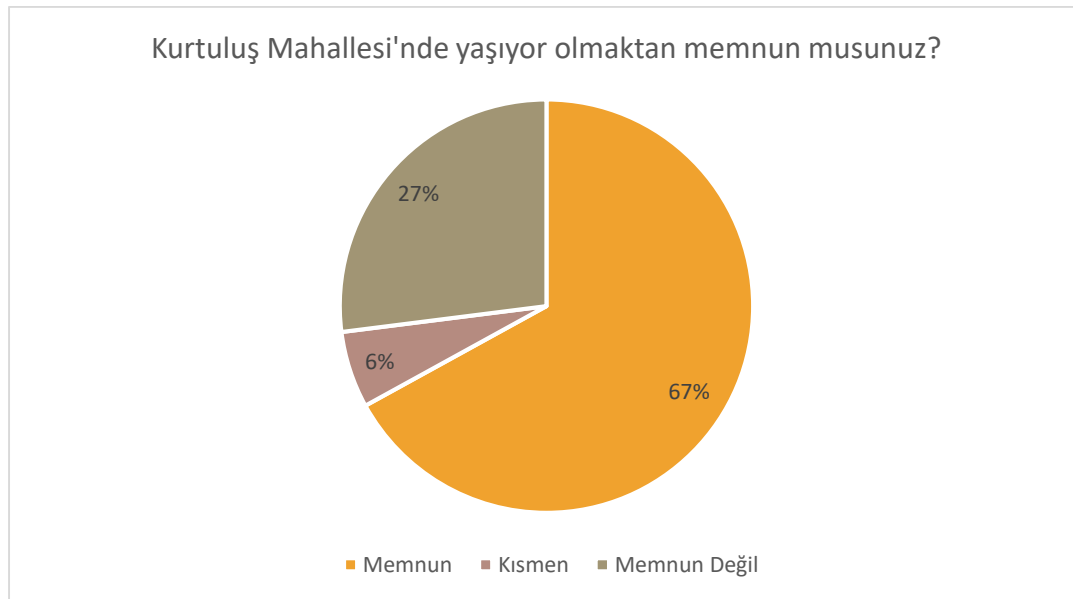
Yani benim için güzel anlam ifade ediyor. Hani 'kurtuluş' deyince de güzel bir anlamı var zaten. Bir ayrıcalık gibi hissediyorum. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Şu son 4-5 yıla kadar Kurtuluş Mahallesi'ni çok temiz, çok iyi diye tanımlardım ama 4-5 yıldır Maraş'ın, bu mahallenin yerlileri evlerini sattılar, kiraya verdi, gittiler, mahalle karmakarışık oldu, hiç tanımlayamam. Başka türlü tanımlayamam. Hiç kimseyle de bir teşrik-i mesâî komşuluğum yoktur. (Söyleşi 9, G.A.)

İnsanlar eskiden daha tutkunduydu, hal hatır sorardı geç kaldın erken geldin (*mahallenin esnafı*). Gördüğünde selamlaşırdı. Apartman öyle değil ama. Şimdi gördüğünde 'Komşu nasılsın?' hepsi bu, gerisi yok. Burada ki gibi değil. 'Bu adamın durumu nasıl?', Bir şeye ihtiyacı var mı?' bu sorulurdu. Efendim 'rahatsız mı?' 'Ya ben filanı göremedim geçip gidiyordu buradan. Gibi misal sorulurdu bunlar. Ama dediğim gibi apartmanda böyle bir şey yok. Kapıyı kapattığın an da bitti. Anca 'Komşu nasılsın? Bu. Ama böyle değildi. Babamın varlığında bizim ev hiç boş kalmazdı. Bir komşu gelmezse öbür komşu gelirdi. Ya zaten gelmezlerse babam çağırırdı. Eskiler çok severdi. (Söyleşi 13, Ö.D(2).)

Kurtuluş Mahallesi'nde yaşıyor olmaktan memnun musunuz? Memnun olma/olmama sebepleriniz neler?

'Kurtuluş Mahallesi'nde yaşıyor olmaktan memnun musunuz? Memnun olma/olmama sebepleriniz neler?' sorusuna katılımcıların %67'si memnunum yanıtını verirken, %6'sı kısmen yanıtını, %27'si ise memnun değilim yanıtını vermiştir (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Söyleşi soruları; 'Kurtuluş Mahallesi'nde yaşıyor olmaktan memnun musunuz?' sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Memnun olma sebepleri olarak katılımcılar; geçmişe dair hatıra ve alışkanlıklar, burada doğup büyümüş olma, geçmişteki komşuluk ilişkileri, mahallenin sahip olduğu tarihi geçmiş, mahallenin konumu gibi yanıtlar vermektedir. Memnuniyetsizliklerini ise mevcut durumda kaybedilen komşuluk ilişkileri, park alanlarının yoksunluğu, mahallenin bakımsızlığı olarak ifade etmektedirler. Memnun olduklarını ifade eden katılımcı yanıtlarında memnuniyetin genelde geçmiş zamanlı ifadelerle kullanılmış olması ise dikkat çekmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Memnun olma sebebim ben burada doğmuşum burada büyümüşüm. Böyle hani bir tabir vardır. Bülbül altın kafese koymuşlar ah vatanım ah vatanım demiş, bırakmışlar gitmiş çatıya konmuş sevinmiş. Bizimki de bu. Ben burada döndükçe ecdadımın yadigârı onlar benim gözümün önüne gelir. Çocukluktan arkadaşlarımız işte birkaç kişi kaldık. Gerisini muhterem insanlar vardı, burada oturmuş taşınmış gitmiş. Yok olmuş insanlar var. Arslan Bey'in ben buradan şu yoldan gittiğini hayal meyal hatırlarım. Uzun boylu babayıgitti böyle. Onun evi de restore oluyor şimdi. Şehrin ecdadı burada. (Söyleşi 2, N.N.)

Memnunum. Mahallemizden bir şikayetim yok. Memnun olma sebebim. Mahallemizin hepsi yerlisiydi yabancı yoktu. Şimdi tamamı yabancı. Geçmişte memnundum şimdi değilim...Bizim o sokağı görmüşsündür sen. Biz o sokakta ailecek toplanırdık, otururduk, gece saat 12:00-1:00'e kadar otururduk muhabbet ederdik. Şimdi yok hiçbir şey. (Söyleşi 3, Ö.D(1).)

Gurur duyarım. Çünkü Maraş'ımızın birçok ailesi Kurtuluş doğumlu. Belli başlı ailelerin çoğu Kurtuluş Mahallesi'nden çıkma. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Elhamdülillah. Camimiz yakın, okulumuz yakın, çarşımız yakın böyle her şey yakın yani. Başkaları buraya geliyor mesela. Biz başkalarına sadece ziyaret maksadı ile gidiyoruz ama öteki adamlar her türlü alışverişe, başka türlü şeylere buraya merkeze geliyorlar. (Söyleşi 4, S.A.)

Memnunum. Yani eski mahalleler her zaman güzeldir. Eskiler güzel. Komşularımız güzeldi. Mahalle ilişkimiz güzeldi. Mahallemiz güzeldi. Yani memnunduk geçmişte şu anda değil. (Söyleşi 6, K.Ç.)

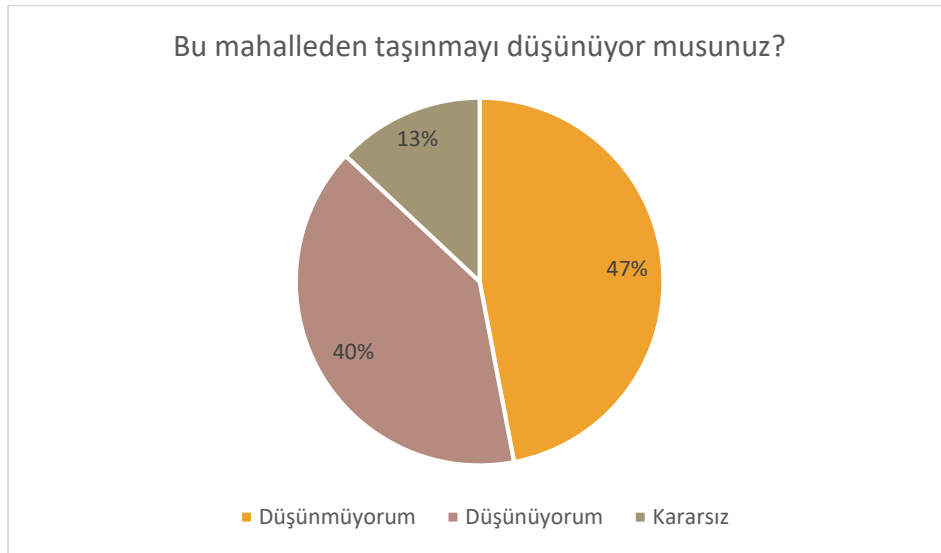
Memnunum ama çevremden memnun değilim. Yani döküntülerden memnun değilim ciğerim evlerin döküntüsünden, Bakımsızlığından memnun değilim. Yoksa yaşamayı seviyorum. Sokağımı da seviyorum mahallemi de seviyorum. Ama işte bakımsızlığını sevmiyorum. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Eskiden memnundum. Şimdi durumlar böyle olunca değilim. Memnunuz şükür şey değiliz de, öyle çevremde eş dost kalmayınca bir de bakımsız olunca. Bak gir de şuradan uçuyor ya uçuyor ev *(yıkılmak üzere oluşundan bahsediyor)* 4-5 sefer geldiler

geçen Belediye Başkanı da geldi. Baktılar hemen gelip yapıp üstünü alacaklardı yani. Ama yok bir şey yok. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

‘Bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz? Evet/hayır ise sebebi nedir?’

Mahalle kavramına dair bir diğer soru ise ‘Bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz? Evet/hayır ise sebebi nedir?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların yanıtları hemen hemen eşit olup %47’si taşınmayı düşünmüyor iken, %40’ı taşınmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. %13’lük bir kesim ise farklı sebeplerden kararsız cevaplar vermişlerdir (Şekil 5.11)

Şekil 5.11. Söyleşi soruları; ‘Bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Taşınmayı düşünen katılımcıların genel olarak; zayıflayan komşuluk ilişkileri, geleneksel evlerdeki yaşam koşulları, sağlık, ekonomik durum gibi sebeplerden kaynaklı taşınmayı istediklerini ifade etmektedirler. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

İsterim taşınmayı da eşim bura benim mahallem diyor. Dükkanımızda burada yakında. Onun için buradan gidemiyor yani hani yaşlanınca da yani dükkandan eve, evden dükkana caminin karşısında şurada dükkanımız. (Söyleşi 1, N.D.)

Mecburiyetten düşünüyorum. Bu mahalleler de ne çevremiz kaldı ne akrabamız. Kimse kalmadı buralarda. Herkes uzaklaştı, dağıldı. Artı buradaki yaşam eski yaşam olduğu için, yani eski yaşam derken, sobalı evler, şu andaki genç insanlar mesela soba yakamıyor doğalgazlı eve gitmek durumunda kalıyor. Mahalle doğalgaza pek müsait

değil mesela oturduğumuz evler, hep ahşap evlerdi. O yüzden mecburen göçmek durumunda kalıyoruz. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Evim olursa çıkmayı düşünüyorum. İnşallah Allah'ım verirse. Evim olursa çıkarım diye düşünüyorum. (Söyleşi , E.T.)

Yaşlandık. Tuvalet aşağıdaydı. Aşağıdan yukarı inip çıkması zor oluyordu. Allah da kısmet etti ev aldık. Yani çıktık oradan. Eski evleri biliyorsun. Gençlikte güzeldi. (Söyleşi 15, R.T.)

Taşınmayı düşünmeyen katılımcıların ise genel olarak; mahalleyle kurdukları bağ ve aidiyet hissi, alışkanlıklar, mahallenin merkezi konumu gibi sebeplerden taşınmayı istemedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Düşünmüyorum. Düşünmem. Baba ocağı. (Söyleşi 3, Ö.D.(1))

Taşınmam. Hanım ısrar ediyor. Bizim mahallede mesela bizim sokağa doğalgaz gelmedi, mahalleye geldi diye. Her gün kavga ediyoruz o ayrı da ben yine de taşınmayı düşünmüyorum. Merkezi yer olduğundan dolayı. (Söyleşi 4, S.A.)

Benim bir evim daha var Binevler ikinci kısımda arada gidiyorum, orada da kalıyorum ama özellikle de burada kalıyorum bura çarşı pazara yakın olduğu için. (Söyleşi 9, G.A.)

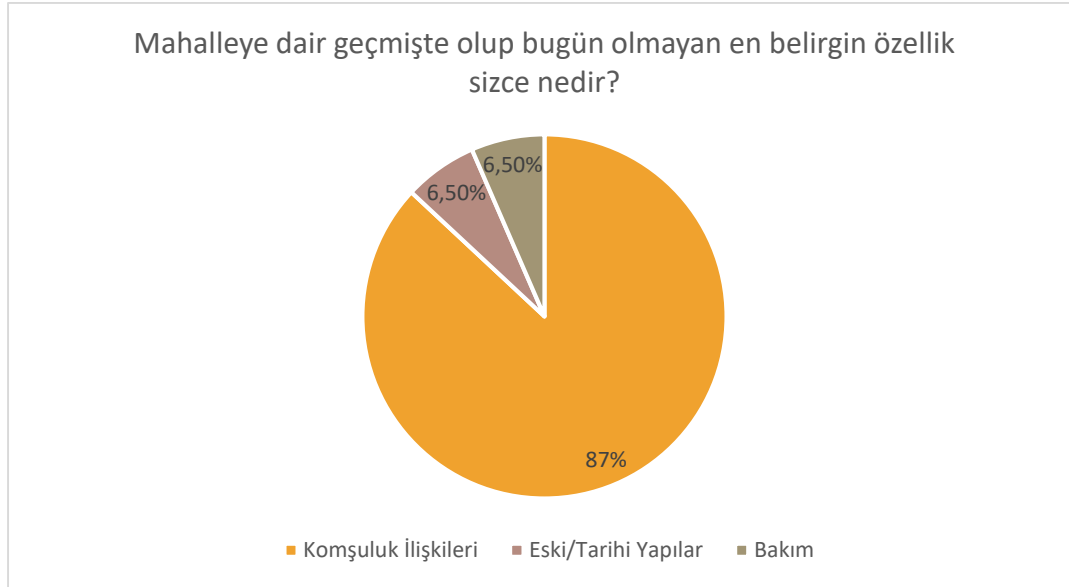
Yok düşünmüyorum. Biz bu semtlerde büyüdük ciğerim. O tarafları sevmiyorum. Ben dolmuşa binip gidip gelmeyi sevmiyorum. Biz burada doğduk, burada gelin olduk ciğerim. Benim annemin evi de Sarayaltında. Onun için biz bu semtleri seviyoruz. Yukarı gitmediğimiz için *(Yeni yerleşim bölgelerinden bahsediyor)*. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Yok düşünmüyorum. Buradan nereye gideceğim ki, daha iyi yer mi bulacağım. Kendi evimiz. Buraya ben sonradan şöyle iki oda yaptım. Bura ayazdı çardaktı üstü. Sonradan yaptım. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

Nerden düşüneyim. Zaten ölüm gelir, mezarlık yakın zaten. Orda da kardeşimin yeri var. Oraya da koyarlar zaten. Ne olacak ki. (Söyleşi 14, H.K.)

“Mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özellik sizce nedir?”

Mahalle kavramına dair sorulan soruların sonuncusu ‘Mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özellik sizce nedir?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların %87’si ‘komşuluk ilişkileri’ olarak cevap vermiştir. ‘Eski/tarihi yapıların’ olmaması ve mahallenin mevcut durumunda ki ‘bakımsızlığı’ katılımcıların verdiği diğer cevaplar olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 5.12).

Şekil 5.12. Söyleşi soruları; ‘Mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özellik sizce nedir?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarını ise aşağıda yer verilmiştir.

Yeni gelenlerle fazla komşuluk alakası olamıyor. Herkesin yaşantısı ayrı. Az önce anlattıklarım zaten akrabalarımız zaten 10-15 ev vardı, burada daha da fazla. Diğerleri de komşularımız zaten ecdaddan beri komşuluk yapmışız. Mesela şunu söyleyeyim, ben bizim genel kültürümüzde, Maraş'ın kültürü, adam biri dışarı gidecek bir işi var giderken komşusuna der ki “(Maraş tabiri) Ede, emmioğlu çocukların emaneti sana” ve ailesini ona emanet eder. Ve o ona gözü gibi ruhu gibi sahip olur. Bu mahallelerin kültürü bu. Yani şimdi mesela biz o apartman işini bilmiyoruz. Onlar da iyi insanlar ama bizim buradaki alıştığımızın dışında. Övünülecek şeyler bu. (Söyleşi 2, N.N.)

En büyük özellik tarih evlerden bir kısmı yıkıldı. Biliyorsun. Bu Kapalıçarşı'da Kurtuluş Mahallesi'ne bağlı. Bu belediye çarşısında 1951 yılında bir taş düşmüş, boydan boya kapalıymış, yıkmışlar. Türkiye’de bedesteni olan iki tane şehirden biri Kahramanmaraş, biri İstanbul biri Maraş. Bedesten dediğim yer Kasap Çarşısı içerisinde. Maraş harbinden sonra bir taş düşüyor. Boydan boya yıkıyorlar çarşuyu, tarihimizi katlediyorlar. Meşhur Tuz Hanı var. Kasap çarşısının alt tarafında onu yıkıyorlar, apartman yapıyorlar. Tarihimize sahip çıkılmamış ne siyasiler, ne belediye başkanları, ne valiler Maraş’ımız nasıl desem itilmiş yani unutulmuş bir şehir. Ama Urfa'ya gidiyorsun, Antep'e gidiyorsun, Mardin'e gidiyorsun tarih canlı duruyor. Bizim tarihimiz burada sanki yok olmaya yüz tutmuş. 3-4 tane konak kalmış ama 3-4 konaktan fazlasıydı hepsi konaktı daha önce buranın.... (Söyleşi 5, Ş.N)

Valla şimdi işte bu özellik hepimizin başında. Maraş'ın, Antep'in, İstanbul'un, Türkiye'nin, Dünya'nın başında. Eski samimiyet, komşuluk ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri falan kalmamış, herkes materyalist olmuş, maddeci olmuş, ondan dolayı insanlar birbirinden uzaklaşmışlar. Yani babayı evladından evladı babasından uzaklaştırmış, o duruma gelmişiz. Yani hepimiz gelmişiz, bir tek buraya mahsus değil yani. Mahalleyi suçlamayalım taşı, toprağı, ağacı, evi kabahatin hepsi bizde. Bunların

hepsi bizden kaynaklanıyor. Bu da bizim inancımızı tam yaşamadığımızı gösteriyor. Dini bilgilerimizi idrak edemediğimizi veyahut da öğrenemediğimizi, öğretilmediğini gösteriyor. Bundan kaynaklanıyor. Bunların hepsi bundan kaynaklanıyor. (Söyleşi 4, S.A)

Ya mesela çok güzel komşuluk ilişkilerimiz vardı. Mesela çat kapı bir komşumuza gidip oturabilirdik.... (Söyleşi 6, K.Ç.)

Komşuluk. Bırakan gitti. Bırakan gitti. Suriyelilerle yaşıyoruz. Evini kiraya veren gitti. Önceden doğalgaz yoktu geçen sene geldi geldi doğalgazımız. Evler yapılmıyor bakılmıyor diye bırakan gitti bir biz kaldık. Komşuyduk, tutkunduk hep birbirimize toplanırdık. Şimdi hiçbir şey kalmadı. Türk kalmadı. Evini veren gitti (Söyleşi 11, Ö.B.)

Komşular vardı. Ekmek yaparsın birbirine gider yardımlaşırın, tarhana yaparsın, bulgur kaynatırsın herkes birbirine yardıma gider. O güzellikler şu anda yok tabii. (Söyleşi 15, R.T.)

Komşuluk İlişkileri

“Komşuluk ilişkilerini önemli buluyor musunuz?”

Mahalledeki komşuluk ilişkilerine dair ilk soru ‘Komşuluk ilişkilerini önemli buluyor musunuz?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların hepsi (%100) aynı yanıtı vererek komşuluk ilişkilerinin önemli bulduğunu ifade etmişlerdir (Şekil 5.13).

Şekil 5.13. Söyleşi soruları; ‘Komşuluk ilişkilerini önemli buluyor musunuz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Geleneksel mahalle dokusunun önemli parametrelerinden bir tanesi olan ‘komşuluk ilişkileri’ Kurtuluş Mahallesi’nde de önemli bir yer tutmaktadır. Bütün katılımcıların verdiği yanıtlarda ortak olarak komşuluk ilişkilerinin önemli olduğu ve bu durumun geçmişte kuvvetli bağlarla mevcutken şu anda bu ilişkilerin çok zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Verilen yanıtlardan geçmişte bu ilişki bütünü samimiyet, akrabalık ilişkileri, yardımlaşma, güven, ortak değerler gibi kavramlar temelinde şekillendiği söylenebilir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Komşuluk ilişkilerini şöyle söyleyeyim ben sana. Komşu komşunun bacısı kardeşi. Aynen o kadar diyeyim mesela eski bizim çocukluğumuzda. Adam evinde ekmek yapacak. Komşusunu çağırır. Oturup sohbet ederken işte biz filan gün ekmek yapacağız abla, baci hani bu tabirle konuşur. Bakarsın ki o gün hamuru yoğurmuş, komşusu tahtayı almış gelmiş oklavasıyla. Böyle bir komşuluk buradakiler yani bunu tarif etmek zor bize. (Söyleşi 2, N.N.)

Tabii. Komşulukta şu var, Resulallah efendimizin bir sözü var. Veda hutbesinde Cebrail A.S' in getirdiği şeye göre. Ben komşuyu komşuya neredeyse mirasçı kılacaktım diyor Resulallah efendimiz. Komşuluk ilişkisi sanki bir kardeşin gibi, ablan gibi, halan gibi, dayın gibi bir bağlantılı olan bir şey. Komşu komşuyu çok severdi eskiden ve hürmet gösterirlerdi yaşlılara bilhassa. Şu anda da kalmadı, göç verdi mahallemiz şu anda Suriyeli mahallesi oldu bir nevi. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Buluyorum da yok, komşu yok. Ben severim gidip gelmeyi, evime misafir kabul etmeyi ve de gitmeyi de severim. Olsa gitmek isterim ama komşularımızda yok. Var ama gördüğümüz zaman bir merhaba falan konuşuyoruz. Öyle gelip giden yok. Çağırsan da gelen yok yani öyle oldu. (Söyleşi 8, E.T.)

Önemli buluyorum. Nasıl bulmayayım ciğerim. Adam birbirine gider sohbet eder. O sohbetlerde kalmadı. Eskiden kayıinvalidem varken ne güzel birbirimize toplanırdık hafta da ciğerim şimdi yok insanlar gitti. Kah doğalgazı bahane etti kah evleri. Müstakil ev, bakım yok diye. Marketi yok pazarı yok diye. Ondan sonra bunlar olmayınca kadınlar bırakıp bırakıp gittiler. (Söyleşi 11, Ö.B.)

“Mahalledeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız? Çevrenizdeki komşularla tanıyor/görüşüyor musunuz?”

Mahalledeki komşuluk ilişkilerine dair diğer bir soru ise ‘Mahalledeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız? Çevrenizdeki komşularla tanıyor/görüşüyor musunuz?’ sorusuydu. Mahalledeki komşuluk ilişkilerini katılımcılar Şekil 5.14’de görüldüğü gibi

‘muhabbet, samimiyet, gitmek gelmek, aile gibi, akraba gibi, takip etmek, beraberlik’ gibi kavramlarla ifade etmişlerdir. Fakat bu kavramları kullanırken eski komşuluk ilişkilerini göz önünde bulundurarak sorunun ilk bölümünü yanıtlamışlardır. Kurtuluş Mahallesi’nin mevcut durumunda komşuluk ilişkileri için bu kavramlar tam olarak geçerli görünmemekte ve giderek var olan komşuluk ilişkilerinin de azalmakta olduğu gözlemlenmektedir.

‘Çevrenizdeki komşularla tanıyor/görüşüyor musunuz?’ sorusuna ise ağırlıklı olarak ‘eskiden iyiydi, eski komşularımızla görüşüyoruz, sokakta karşılaşıncı selamlaşırız’ gibi yine komşuluk ilişkilerinin azaldığına yönelik yanıtlar alınmıştır. Bunlara bir diğer sebep ise mahallenin yerlilerinin mahalleden taşınması ve eski popülasyonun Suriyelilerle yer değiştirmiş olmasından da kaynaklanmaktadır. Mahalle sakinleri iletişim kuramadığı, ortak kültürü ve değerleri devam ettiremediği insanları yabancı olarak algılamakta ve komşu olarak benimseyememektedir.

Şekil 5.14. Söyleşi soruları; ‘Mahalledeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız?’ sorusuna verilen yanıtlar

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Valla şu anda eski komşularımın hepsi ile samimiyiz. Benden büyüklerime mesela ben Maraş tabiri ile ede demişim, abi demişim, emmi, dayı demişim. Onlar bana yeğenim demiş, emmioğlu, dayıoğlu demiş. Komşuluk ilişkileri böyleydi. (Söyleşi 2, N.N.)

Görüşüyoruz. Eski komşularımızla görüşüyoruz, unutmuyoruz, bir akraba gibi muhabbetimiz var. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Görüşüyorduk. Mesela komşularımız bizim ailemiz gibi ailemizden daha yakındı. Mesela yan komşumuz ailemizden daha yakındı bize her zaman. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Mahallede komşu yok ki kızım. Bir bununla (*komşusunu gösteriyor*) gider gelirim. Aşağı çarşı zaten öyle bir yere de zaten gidip gelmem öyle bir şeyim yok. Komşuluk ilişkim yok yani. Komşu yok yani ilişki derken. Komşu yok. Çarşının içi hep esnaf. (Söyleşi 7, A.Ö.)

Sokakta gördüğüm zaman konuşuyorum veya bir hastaları olduğu zaman geçmiş olsun diyorum. Bir cenaze düğünleri olduğu zaman gidiyorum ama böyle içli dışlı olup da girip çıktığım hiçbir aile yok. (Söyleşi 9, G.A.)

Eskisi kadar değilse de yani o durum zaten toplum olarak da düştüğü için. Onun için az görüşüyoruz. Yani eskisi gibi değil. (Söyleşi 10, O.S.)

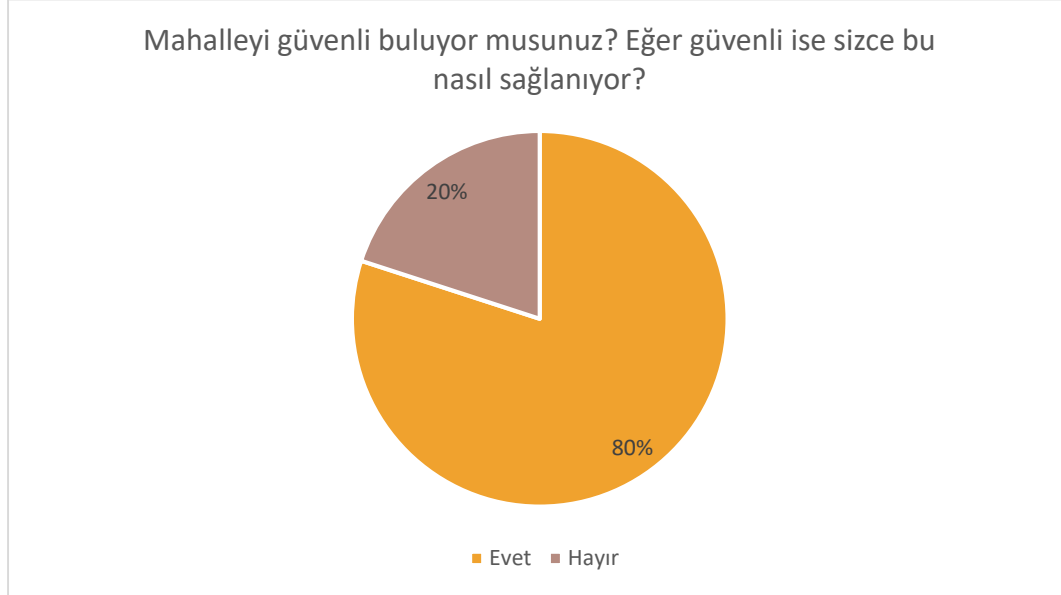
Misal ki yukarda bir cenaze var. Selamlaşır, ‘Komşu nasılsın?’ diye konuşuruz. Şimdi o kadar yok. Önceki şey yok. Aynı bizde babamızın oğluyuz. Çayı demlerim mesaj atarım herkese ‘Çay hazır’ Onlar da gelir. Ben onlara giderim, onlar arar. Devam ettirmeye çalışıyoruz. (Söyleşi 13, Ö.D.)

“Mahalleyi güvenli buluyor musunuz? Eğer güvenli ise sizce bu nasıl sağlanıyor?”

Mahalledeki komşuluk ilişkilerine dair son soru ise mahallenin güvenliğine dair bir soru olan ‘Mahalleyi güvenli buluyor musunuz? Eğer güvenli ise sizce bu nasıl sağlanıyor?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların %80’lik bir kısmı evet cevabı verirken, %20’lik bir kısmı ise hayır yanıtını vererek mahalleyi güvenli bulmadıklarını ifade etmektedirler (Şekil 5.15). Güvenlik sebebi olarak ise yanıtlarda ağırlıklı olarak mahallenin çarşıyla olan ilişkisinin, merkezi bir konuma sahip olmasının ve bu sebeple emniyet, kamu binaları gibi yapılara yakın temas halinde bulunmasının mahallenin güvenliği açısından önemli sebepler olarak ön plana çıkmaktadır. Mahallenin güvenliğinin, insan ilişkilerinin zemin oluşturduğu iç kontrol mekanizmasından ziyade mevcut durumda konumundan ve emniyetten kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Ek olarak katılımcılardan birinin mahallenin bakımsızlığından kaynaklı bazı bölgelerdeki fare, yılan gibi hayvanların varlığının mahallenin güvenli olmama sebeplerinden biri olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların yanıtlarına göre geçmişte mahallenin güvenli olma durumu ise, komşuluk ilişkilerinde insanların birbirine karşı olan tutumu, samimiyeti, ortak değerlere sahip

olmaları gibi insan ilişkilerinin zemin oluşturduğu bir düzen ile güvenliğin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 5.15. Söyleşi soruları; ‘Mahalleyi güvenli buluyor musunuz? Eğer güvenli ise sizce bu nasıl sağlanıyor?’ sorusuna verilen yanıtlar

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Yani işte biz insanlara şöyle böyle desekte. İnsanlar elhamdülillah valla helalı ve haramı biliyorlar. Helalı haramı bilen adam kimseye zarar vermez. Kimse kimseye yük olmak istemez. Bence yani muhakkak bu dini duygular insanları polisten, bekçiden önce onlar fren yaptırıyor. (Söyleşi 4, S.A.)

Mahallemiz güvenli bekçimiz var, gece bekçilerimiz. Zaten biliyorsun, emniyet teşkilatı çok güzel faal çalışıyor. Yani emniyet bakımından hiçbir şey yok. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Mahalleyi şöyle güvenli buluyorum. Çarşı pazarın yakınlığı, emniyetlerimizin yakınlığı ne bileyim, sağlık ocağımız var. O şeylerden yakın yani... Daha önceden daha çok güvenliydi çünkü yüzde doksani eğitimliydi. Şimdikilerin yüzde doksan dokuzu eğitimsiz onu söyleyeyim. Bilinçsiz. Ondan dolayı tabi ki. (Söyleşi 9, G.A.)

Evet. Hem komşuluk ilişkisiyle hem de çarşı merkeze yakın olduğu için. Güven açısından, o açıdan çarşayı bekledikleri için polisler falan bekçiler filan da oluyor. O açıdan güvenli yani. (Söyleşi 10, O.S.)

Şu anda hayır. Buralarda artık çocuk yetiştirileceği kalmadı. En son benim yaşımdaki insanlar yetişti mahalle. Yeni nesil biraz farklı. Farklı dedim. Şimdi mesela ben benim çocuğumu bu mahallede yetiştirmek istemiyorum şu anda. Yeni gençlerin yeni alışkanlıkları, değişik alışkanlıkları oluyor. Yani bunlar bizim çocuklarımıza, kimsenin

çocuğuna olmasında, bizim çocuklarımıza sıçrayabilir. Yani başkalarının temiz çocuklarını kirletebilir diye düşünüyorum. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Yok. Bırakan gittiği için bazen sokakta dengesiz adamlar da yaşıyorlar. Evler boş olunca. Çarşı yakın ya ıpsız sapsız adam çok geliyor. Bide cardını, yılanı da var. Güvenli değil. Gördüğün hamamın başı yıkık her yaz yılan sorunu yaşıyoruz...Birde mahallede kuşta çok. Buranın kuş kahvesi var. Kuş çok olduğundan da cardın çok herhalde. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Birkaç yıl öncesine göre çok ahlakı bozulmuştu. Yeni yetişen gençler çok kötüydü. Epey oldu onlar biraz ayıklandı mahalleden. Emniyetin sayesinde sağlandı. Hırsızlık olayları çok fazla oldu, hapçılar maddeciler çok çok fazlaydı. Onlar temizlendi. Çok daha güzel oldu. Eskiden gece çalışırdık dükkanda. Ev üst taraf olduğu halde bazen yorulurduk artık ki anahtarı kapıya takmışız, kilitlemeden çıkmışız yukarı yatmışız. Sabah ezanı artık hoca buradan camiye giderken bakar Ö. Kapıyı kilitlememiş deyip kapıyı kilitler sabahleyin 7.30'da da bu hoca beni orda kapıda beklerdi. Ö. ne yapmışsın bugün anahtarı kapının üstünde koymuşsun, kilitlememişsin derdi. 'Valla hocam yorulmuşuz. Hiç farkında değilim. Çıkmış yatmışız'. Tabi bu hikaye 20 yıl öncesinden. Bundan da 2-3 yıl öncesine kadar dükkanımızda darabamız (*dükkan kepengi*) var, darabayı indirmemişiz. Bu 2 yılda da darabayı çekmişiz, çok zoruma gitti. Ya bunca zamandır bizim kimseye bir şeyimiz yok. Çevre bozuldu. Camımız kırıldı. Benim kimseye bir şeyim olamaz. Ahlaki yöne geldik. Çok yadırgadım, zoruma gitti hatta o darabayı çekmek. Ya dedim kendi kendime hatta esnaflara da dedim 'ya ben burda 27 yıl daraba çekmedim, 27 yıldan sonra daraba çekmeye başladım.' Bu konu hiç kafamdan çıkmadı. Neden? Bizim kimseye bir şeyimiz olamaz. Bu durumda çevrenin bozulmasından dolayı işte. Yeni yetişen gençlerden. Dediğim gibi önceden işler çok olurdu. Kanepeler filan dışarıda yığın olurdu. Bazen olur ki bir ikisini unutmuş gitmiş olurduk. Sabahleyin gel aynı yerde kalır. Hiç kimse dokunmaz. Bu durumlarda işte milletimizde büyük küçük saygısı kalmadığından, efendim, ahlakın bozulmasından. (Söyleşi 13, Ö.D.(2))

Morfolojik Yapı

“Geçmişte/çocukluğunuzda mahalle içerisindeki günlük rutinleriniz ya da bunları gerçekleştirme şekliniz ile bugün yaptıklarınız arasında bir fark oldu mu? Olduysa, ne gibi değişiklikler oldu?”

Mahalledeki morfolojik yapı başlığına dair ilk soru ise ‘Geçmişte/çocukluğunuzda mahalle içerisindeki günlük rutinleriniz ya da bunları gerçekleştirme şekliniz ile bugün yaptıklarınız arasında bir fark oldu mu? Olduysa, ne gibi değişiklikler oldu?’ sorusuydu. Bu soru ile mahallenin hem fiziki hem sosyal yapısındaki değişimin katılımcı yorumları ile daha yakından gözlemlenebilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar ağırlıklı olarak gündelik hayatlarını farklı mekanlardaki (ev, sokak vb.) deneyimleri üzerinden anlatarak, bu

durumun zamanla nasıl değiştiğini kendi yaşamlarına dair verdikleri örnekler üzerinden ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Yok. Bırakan gittiği için bazen sokakta dengesiz adamlar da yaşıyorlar. Evler boş olunca. Çarşı yakın ya ıpsız sapsız adam çok geliyor. Bide cardını, yılanı da var. Güvenli değil. Gördüğün hamamın başı yıkık her yaz yılan sorunu yaşıyoruz...Birden mahallede kuşta çok. Buranın kuş kahvesi var. Kuş çok olduğundan da cardın çok herhalde. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Mesela nasıl bir fark olacaktır. Mesela bizim çocukluğumuzda bu sokaklarda araba falan yoktu. Komşu çocukları ile çıkardık oynardık mesela, kardeş gibi, kavgamız olmazdı. Sonra işte okul çağına geldik. Buraya okula geldik gittik. Okulda arkadaşlarımız gayet güzeldi. Hep böyle güzel geçmiştir. Şimdi benim öğretmenim vardı burada Allah rahmet eylesin. Biraz öncede sohbet ettik arkadaşım L. Öğretmen. Biz okulda ne terbiye almışsak vallahi onun terbiyesi. Çok muhterem bir insandı. (Söyleşi 2, N.N.)

Yaylada bağımız vardı, bağa gider gelirdik. Çok affedersin. Yani bizim evimizde eşek, inek, at hepsi bulunurdu. Şimdi bunların hiçbirisi yok. Evimizde yayık yayardık, inek vardı sütünü sağardık, yoğurdunu yerdik. Yani bunların hiçbirisi yok şimdi. (Söyleşi 3, Ö.D(1).)

Tabi ki farklı çocukken top oynardık, gülle oynardık her şey vardı mahallemizde. Okullar yakındı zaten. Kurtuluş İlkokulu, İstiklal İlkokulu. Yani kültürel olarak, sosyal olarak faaliyetler vardı mahallemizde ama şu anda o kültür faaliyetleri bitti. Çünkü çocukların eline gülle veremiyorsun ancak top oynayabiliyor. Oda halı sahaya gidiyor ister istemez. Efendime söyleyeyim. Yani eski birlik beraberlik azaldı, samimiyet kalmadı, eski samimiyet. Çünkü niye dersin toplum olarak biz neredeyse kardeş kardeşe uzak olmaya başladık. Teyze halaya uzak olmaya başladık. Biz sıra-i rahmi (akrabalık ilişkisi) bıraktık, o yüzden de ömrümüz kısaldı zaten ondan kısa ömrümüz. Sıra-i rahim insan ömrünü uzatır, akraba ziyaretleri. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Önceden komşular birbirine gelip giderdi. Akşamları toplanılırdı. Çaylar içilir, bir şeyler yenirdi. Buranın şireleri yenilirdi. Şimdi komşu kalmadı. Eş dost zaten hep akrabalar. Evin etrafında olanlar. Onlar da hep taşındılar. Kimse kalmadı mahallede. Günümüz vardı giderdik gelirdik arkadaş çevremiz çoktu ama otobüse binemiyoruz şimdi. Çocuklar gelip beni bir yere götürürse gidiyorum yoksa otobüse binmiyorum. (Söyleşi 7, A.Ö.)

Tabi şimdi her şey daha kolay oldu. Her şey otomatik oldu yani. Eskisi kadar yorulmaz oldu insanlar...Önceden birlik olurdu. Birinin bir şeye ihtiyacı olduğu zaman konu komşu toplanıp hep birlikte yapılırdı. Şimdi herkes kendi kendine yapıyor. Zaten öyle büyük işlerde kalmadı. Zahirede kalmadı. Eskisi gibi kalmadı şimdi herkes marketten alıyor her şeyini. Hazıra döküldü her şey. Giyimde öyle oldu...Önce mahallelerde terzimiz olurdu. Gidilir, dikilirdi, alınır. Kumaş satılırdı. Şimdi o bile kalmadı ki. Şimdi her şey hazır giyimde yiyecekte içecek. (Söyleşi 8, E.T.)

O zamanlarda trafik azdı şu an trafik çoğaldığı için oyun oynama olasılıkları azaldı tabii. (Söyleşi 10, O.S.)

Komşu ilişkimiz kalmadı ciğerim. Ben gene de hamamıma gidiyorum. Burada hamamlar yakın. İş işlenirdi, aşure yapılırdı. Komşular gelir bir kahve içer sohbet ederdi. Onlar bize gelirdi biz onlara giderdik. Şimdi yok. Sokakta da kimse kalmadı. Eski dostluk yok. Eski birkaç karşı komşum var yaşlı ben onlara gidip geliyorum. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Ben buraya geldiğimde fabrikaya gidiyordum zaten. Mahallede iyiydi. Çoğunu tanıyordum. Şimdi kimse yok yani mahallede. Bu tarafımda harab oldu. Sonradan gelenler oldu şükür bir Suriyelilerimiz var, mahallenin çoğu yerinde varlar. Mahallenin durumu böyle. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

Mesela kalkılırdı. Herkes işini görürdü. Kahveye gidilirdi. Onlarla böyle yaz geceleri çıkardık damın ucuna, dam denirdi eskiden. Otururduk hep beraber masallar anlatılırdı, hikayeler anlatılırdı. Ne kadar güzeldi hakikaten. Şimdi hikayeler mi kaldı. (Söyleşi 15, R.T.)

Araçların sokaklarda olmadığı dönemlerde, sokaklar oyun alanı/mekanı olarak kullanılmıştır. Teknolojik gelişmeler insanların alışkanlıklarını, komşuluk ilişkilerini, sosyal ve kültürel yapılarını, ekonomik yapılarını etkileyerek mahalledeki günlük yaşam biçimlerini/rutinlerini etkilemektedir. Bu bağlamda, zaman faktörüyle değişen koşullardan dolayı mekan kendisini fiziksel açıdan korusa dahi sosyal yapısındaki çözümler, bu iki kavramın bütüncül bir yapı oluşturması gerekliliğini göstermektedir.

“Kurtuluş mahallesindeki sokaklar ve çıkmazlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız?”

Morfolojik yapı başlığındaki diğer bir soru ise ‘Kurtuluş mahallesindeki sokaklar ve çıkmazlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcılar hem geçmiş deneyimlerini göz önünde bulundurarak hem de mevcut durumunu düşünerek soruya farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Katılımcıların yanıtlarından oluşan kavramlar Şekil 5.16’da görselleştirilmiştir.

Şekil 5.16. Söyleşi soruları; ‘Kurtuluş mahallesindeki sokaklar ve çıkmaazlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız’ sorusuna verilen yanıtlar

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Kurtuluş Mahallesi’ndeki sokaklarda gezerken, kendimi bayağı böyle bir tarihi yerde gezmiş gibi hissediyorum. Zaten orada büyüdüğüm için tarihin içinde gibi hissediyorum. Taştan örölmüş duvarlar, damlar, dar sokaklar. Bizim mahallemizin sokakları çok hoş. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Ev kalmadığı için hep depo oldu, dükkân oldu. Konu komşuda kalmadı. Önceden toplanılırdı. Birbirlerini görmek için falan. Evde bile toplanmazsa, yazın sıcak olduğu zaman bağı bahçesi olmayanlar çıkar oturlardı, çay içerlerdi veya orada işte dediğim gibi bir iş olduğu zaman falan birlikte toplanır yaparlardı. Benim çocukluğumda da böyleydi. Bir kuru falan yapılacağı zaman bütün mahalle oyacağını alır koşardı oraya. Öyleydi. Tarhana yapılacağı zaman herkes koşardı oraya gelirdi, yapardı. Söylemeden gelirlerdi, çağırmadan. Öyle yardıma koşarlardı insanlar birbirlerine. Çok güzeldi. (Söyleşi 8, E.T.)

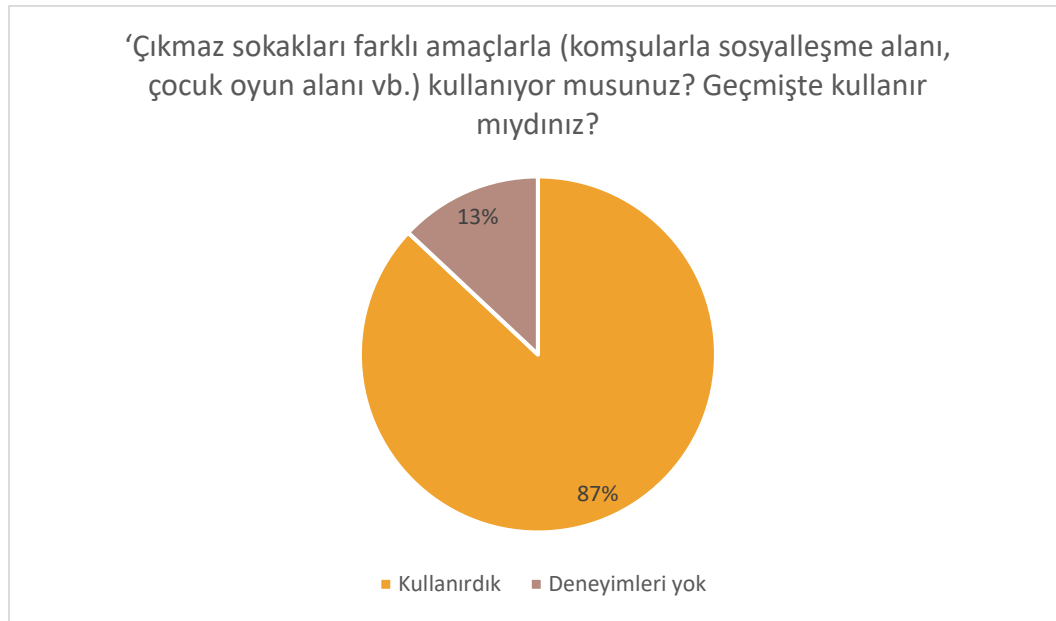
Vallahi sokakları, çıkmaazları şöyle anlatırım, görüntü olarak şu binayı çek benim yanımdan ben buranın belediye başkanının, Büyükşehir Belediye Başkanlığına varıncaya kadar on senedir burayla uğraşıyorum. Hala gelip bunu yapmadılar. Pislik içinde pislik yani evler yıkık dökük. Hiç belediyenin bir yaptığı iş yok. Bu halinden memnun değilim. Sokaklarımız tamam, kaldırım taşı döşediler. Bilmem ne. En azından bir pislik yok. Herkes evinin önüne bir çöplük koyuyor içine çöplerini koyuyor ama böyle hurda olmuş evleri de belediye bir el atıp bir şey yapmıyor. Ben sabaha kadar tek

başıma yaşıyorum. Bu evin kapısını kilitlemeden ben yatamıyorum. Baliciler gelip bu evin içinde bir şey yapar, evi yakar, bende yanarım diye korkuyorum. (Söyleşi 9, G.A.)

Aşağıdan yukarı bir kapıyla çıkardık ta öte mahalleye giderdik. Kaynımlardan öbür daha yukarı bir eve ara kapı vardı, ta yukarı sokağa çıkardık oradan mesela. (Söyleşi 15, R.T.)

“Çıkamaz sokakları farklı amaçlarla (komşularla sosyalleşme alanı, çocuk oyun alanı vb.) kullanıyor musunuz? Geçmişte kullanır mıydınız? Sizce bir değişim yaşandı mı?”

Bu başlık altındaki diğer bir soru ise ‘Çıkamaz sokakları farklı amaçlarla (komşularla sosyalleşme alanı, çocuk oyun alanı vb.) kullanıyor musunuz? Geçmişte kullanır mıydınız? Sizce bir değişim yaşandı mı?’ bu soruya katılımcıların %87’si çıkamazları geçmişte kullandıklarını fakat şu anda kullanmadıklarını, %13’ü ise böyle bir deneyimlerinin olmadığını ifade etmişlerdir (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Söyleşi soruları; ‘Çıkamaz sokakları farklı amaçlarla (komşularla sosyalleşme alanı, çocuk oyun alanı vb.) kullanıyor musunuz? Geçmişte kullanır mıydınız? Sizce bir değişim yaşandı mı?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Çıkamaz sokağı kullanan katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Geçmişte kullanırdık. Tabi geçmişte komşularımız vardı, çocuklarımız oynardı. Kapının önünde. Mesela biz otururduk, toplanırdık. Mesela park gibi otururduk. Yemeklerimiz

beraber olurdu. Kahvaltılarımız beraber olurdu. Şimdi bura yıkılınca böyle harabe oldu. Ne bir çocuklarımıza park alanı var ne bir mesela biz yaşlıyız uzak bir yerlere gidemiyoruz. Mesela buralarda bir park olsa şöyle yakın bir yerde mesela 200-300 metre ötede gider otursun bir dinlenirsin mesela bir arkadaş gelir masana sohbet edersin. Çok mağduruz yani bu konuda. (Söyleşi 1, N.D.)

Onu şöyle söyleyeyim, şimdi çıkmaz sokak derken bizim çocukluğumuzda konu komşu gelir. Erkekler değil bayanlar oturur hep, avlu var evlerde genelde. O sokakların içinde sakın rahat sohbet ederler. Böyle kimsede buradan kafasını sağa sola çevirerekten gidemez. Benim çocukluğumda gördüğüm bu. Bir şey söyleyeyim. Misal; bir kız nişanlanmış, onun nişanlısı bu sokaktan geçemez. Geçmediği zaman kıymetli olur, evlenince gelir. Çünkü saygı gösterecek. Öyle bir felsefe vardı. Bu benim mahallemde değil Maraş'ın genelinde vardı. Ama bu sokaklarda mesela oturup sohbet ederler derken rastgele değil. Oralara kimse girmez, çıkmaz erkekler işine gittiğinde bayanlar gider gelirler, rahat sohbet ederler. (Söyleşi 2, N.N.)

Tabii kullanırdık eskiden. Çocukken oynardık oralarda. Mahalle çocukları, komşular. Oyun alanımız yoktu bizim. (*Şu anda*) Ne parkımız var ne şu var ne bu var hiçbir şey yok. Her yerde park var bizim mahallede bir şey yok, oturacak diye. (Söyleşi 3, Ö.D(1))

Geçmişte kullanırdık. Komşuluk ilişkileri daha farklıydı. Şu anda komşu ilişkileri zayıfladı. Çünkü mahalle göç verdi. Yani şehrin yerli insanları biliyorsun apartmana gitti. Apartman kültürüne alışmaya başladı, yani apartman kültüründe de biliyorsun birinci kattaki yedinci kattakini tanımıyor, yedinci kattaki birinci kattakini tanımıyor. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Kullanırdık tabii. Şu anda çocuklarımızı dışarıya bile gönderemiyoruz ama eskiden nasıldı? Sabahleyin çıkardık top oynardık okulumuzun bahçesinde veyahut da burada bir tane hamam var. O hamamın başında gülle oynardık. Şu anda harabe bir şekilde. Restore yapmayı düşünüyorlarmış. Mesela orda sek sek oynardık, gülle oynardık yani...Şu anda ben bir tane bile çocuk göremiyorum sokakta. O şekilde oynayan hiç göremiyorum zaten. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Şu anda kullanmıyoruz. Eskiden çocuklar oynardı, sokakta oynardı ve de burada park olmadığı için. Zaten Maraş'ın genelinde çok bir yeşil alanı olmadığı için çocuklar sokak aralarında oynardı. Biz de çocukluğumuzda oynardık ve akşamları da oynardık yani gündüzü bırak. Akşamdan sonra da çıkardık oynardık ama şimdi korkulur ve de ben olsam göndermem yani...Çıkmaz sokaklarda bir de şey yapıldı. Kazan kurulur, tarhana yapılır, zahra (*zahire*) tutulurdu yazın. Herkes toplanırdı. Orda zahra da yapıldı. Bulgurlar kaynardı. Tarhanalar olurdu. İmece usulü yapıldı sokaklarda. Çocukluğumda iyi hatırlıyorum. Konu komşu toplanırdı bize. Şimdi her şey hazır döküldü. Her şey hazır fabrikasyon oldu. Çörek bayramdan bayrama yapıldı şimdi her fırının önünde çörek var. Tarhana, bulgur, kuru hepsi öyle oldu. (Söyleşi 8, E.T.)

Vardı kullanıyorduk. Yani benim şu sokağımın içinde şurada vardı iki ev, bir bu ev var, bir benim evim vardı, bizim ne bileyim, keklerimiz, pastalarımız, böreklerimiz, çöreklerimiz olurdu çocuklarımız burada büyüdü. Hepimizinki. Benim iki taneydi ama onların üç-dört çocukları vardı, hepsi burada büyüdü, hiçbir tacizliğimizde olmadı birbirimizden. Kullanırdık, evet. Ama şimdi kullanılmıyor. (Söyleşi 9, G.A.)

Geçmişte çocuklarımız oynardı şimdi oynamıyor, sokağa salamıyoruz. Çocuklarımız oynardı. Güvenirdik sokaklara, konu komşuya. Şimdi güvenemiyoruz. Hep yabancılar var. Bilmediğimiz adamlar var. İyi mi kötü mü? Her şey yapıldı. Şimdi yok. Tarhana yapıldı, salça yaparlardı, nane, ekşi, kuru yaparlardı. Birlikte toplanır yaparlardı. Dügün yaparlardı mesela, bez gerer dügün yaparlardı. Erkekler ayrı kadınlar ayrı otururlardı. Sokakta kına yaparlardı. Kurban kesilirdi. Aşure yapıldı. Mesela şurada dergahta aşure pişer hala ekmek dağıtırlar, kurban eti dağıtırlar fakir kişilere. Her sene aşure olur, kuran okurlar, kıyafet dağıtırlar, belli fakirlere ekmek dağıtırlar. Bu mahallelerde olur zaten öyle şeyler. Apartmanlarda bu hiç yok kimse kimseyi görmüyor. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Bizim çocuklar hep burada büyüdü. Çocuklar bu örtmenin altında hava yağmurlu olduğunda gülle oynarlardı, oyun oynarlardı, eğlenirlerdi. (Söyleşi 15, Y.Ö.K.)

Tabii orda çıkmaz sokakta biz oynardık. Mesela eskiden yüz kilo tarhana yaparlardı. Tek dam yetmezdi ki. O komşunun damına, diğerinin damına hep serilirdi. Hepsi gelir birbirlerine imece usulü yardım eder, yardımcı olurlardı. (Söyleşi 13, Ö.D(2).)

Tabii çocuklarım oynardı. Benim dört taneydi. Bacılarımla giderdik oynardık, ip atlardık. Damlar vardı. Damdan dama geçerdik. Dama otururduk, gezerdik, keyifli olurdu. (Söyleşi 14, H.K.)

Hanımlar dama çıkar otururdu. Sokakta da çocuklar oynardı. Top, çelik çomak oyunlarını oynarlardı. Şimdi ne eski çocuklar var ne de oyunlar. Her şey bitti. (Söyleşi 15, R.T.)

Geçmişte çıkmaz sokaklar; çocukların çeşitli oyunlar oynadığı oyun alanları/mekanları, komşuluk ilişkilerinin gözle görülebildiği korunaklı toplanma mekanları olarak kullanılmaktadır. Mevcut durumda ise mahallenin fiziksel dokusundaki değişimler, mahalle nüfusunun giderek azalması, yeni gelen farklı komşu gruplarının birbirini tanımamasından kaynaklı güvenlik problemlerinin oluşması, yardımlaşma, birlik beraberlik gibi ortak değerlerin ortadan kalkması ile sokağın kullanım şekli değişmiştir.

“Çarşı bölgesiyle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? Günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçlarınızı karşılamak için bu bölgeyi kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir?”

Bu başlık altındaki diğer bir soru ise ‘Çarşı bölgesiyle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? Günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçlarınızı karşılamak için bu bölgeyi kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir?’ bu soruya katılımcıların %80’i günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçları için çarşayı kullandıklarını %20’si ise sağlık sebeplerinden (yaş faktörü, sağlık durumu vs.) bireysel olarak çıkamadıklarını bu sebeple yardım alarak yine çarşı bölgesinden ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade etmişlerdir (Şekil 5.18). Katılımcı

yanıtlarına bakıldığında bireysel olarak da olsa yardım alarak da olsa çarşı bölgesi ihtiyaçları karşılamak için kullanıldığından bu soruya verilen yanıtları %100 olarak kabul etmenin daha doğru bir çıkarım olacağı düşünülmektedir.

Şekil 5.18. Söyleşi soruları; ‘Çarşı bölgesiyle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? Günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçlarınızı karşılamak için bu bölgeyi kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarını ise aşağıda yer verilmiştir.

Kullanmıyorum çünkü ben yaşlı olduğum için hiç gidip gelemiyorum. Ama şu bakımdan iyi. Hani bir şeye ihtiyacımız olduğunda hemen bir çocuk çoluk veyahut gelinim, kızım bana geldiklerinde şuradan hemen şunu alda gel diyorum mesela yakın olduğu için ondan memnun yani evet. (Söyleşi 1, N.D.)

Evet. Çarşı benim mahallem içinde günlük ihtiyaçlarımızı karşılamak için kullanıyorum. Okulu burada, aile hekimliği burada, camisi burada. Kıbrıs meydanına kadar benim mahallem. Bütün ihtiyacımız burada yani. Mahallemiz güzel. (Söyleşi 2, N.N.)

Tabii bu bölgeyi kullanıyoruz. Mesela konfeksiyoncular olsun, manifaturacılar olsun. Esas bu çarşı manifaturacılar çarşısı. Efendime söyleyeyim. Kasap çarşımız var... İhtiyacın olan her şeyi bulabilirsin bu çarşıda. İğneden ipliğe ne ararsan bulabilirsin. Yiyecek olsun, içecek olsun her şeyi bulabilirsin. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Kullanıyoruz. Ben çarşıdayım sürekli, yani çocukluğumdan beri buradayım. Çarşıda olmasak bile bütün ihtiyaçlarımız için buraya gelmek durumunda kalıyoruz. Herkes geliyor. (Söyleşi 6, K.Ç.)

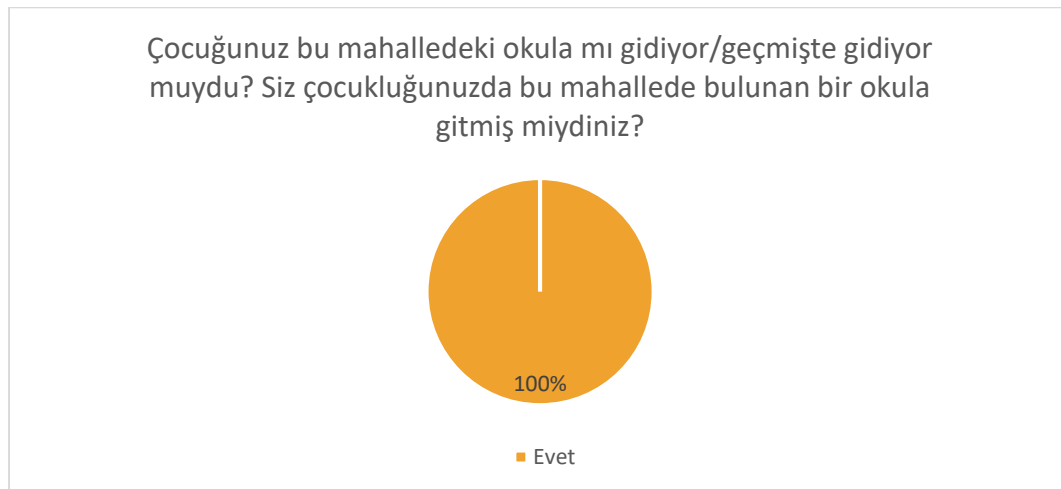
Günlük kullanıyorum. Uzun vadede de kullanıyorum. Geliş gidişim evim çok yakın olduğu için Binevlere dahi gitmiyorum. Zaten burada yaşıyorum. Orda ki evim düz ayak, kaloriferli, doğalgazlı ama ben bu evde inip çıkmayı tercih ediyorum. (Söyleşi 9, G.A.)

Ayağım iyiyken çok giderdim. Her ihtiyaca ben giderdim. (Söyleşi 14, H.K.)

Çarşı bölgesinin geçmişten günümüze mahalle ile bir bütün halinde olması mahallenin karakteristik dokusunun yansıtan en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Bu özelliğin mevcut durumda aktif bir şekilde kullanılma durumu değişmemiştir. Ayrıca çarşıların yürüme mesafesinde olması, mahalle sakinlerinin mahallenin hangi bölgesinde ikamet ediyor olurlarsa olsunlar kullanım durumlarını değiştirmedeği görülmektedir. Fakat yaş faktörü, sağlıklı durumları gibi sebeplerin varlığı çarşı bölgesinin mahalle sakinleri tarafından kullanılamamasında ki tek sebep olduğu gözlemlenmiştir.

“Çocuğunuz bu mahalledeki okula mı gidiyor/geçmişte gidiyor muydu? Siz çocukluğunuzda bu mahallede bulunan bir okula gitmiş miydiniz?”

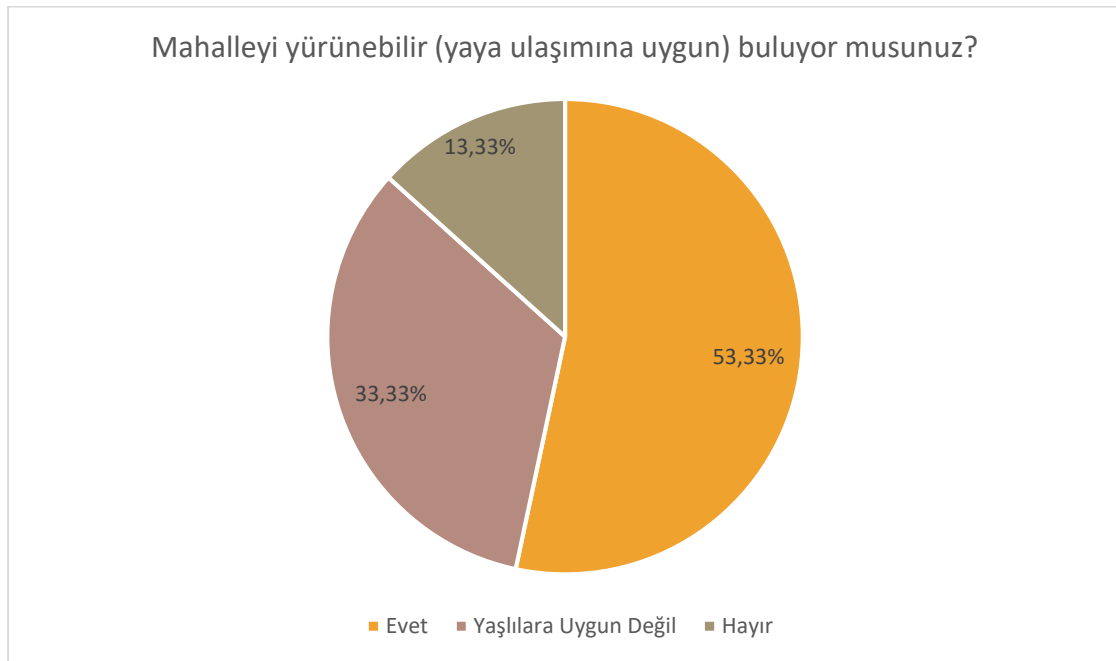
Bu başlık altındaki diğer bir soru ise ‘Çocuğunuz bu mahalledeki okula mı gidiyor/geçmişte gidiyor muydu? Siz çocukluğunuzda bu mahallede bulunan bir okula gitmiş miydiniz?’ bu soruya katılımcıların %100’ü kendilerinin veya çocuklarının burada bulunan İstiklal ve Kurtuluş isimli okullardan birine gittiklerini ifade etmişlerdir (Şekil 5.19).

Şekil 5.19. Söyleşi soruları; ‘Çocuğunuz bu mahalledeki okula mı gidiyor/geçmişte gidiyor muydu? Siz çocukluğunuzda bu mahallede bulunan bir okula gitmiş miydiniz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

“Mahalleyi yürünebilir (yaya ulaşımına uygun) buluyor musunuz? Evet/Hayır ise sebebi nedir? Eskiden/geçmişte bu durum nasıldı?”

Mahalleyi yürünebilir (yaya ulaşımına uygun) buluyor musunuz? Evet/Hayır ise sebebi nedir? Bu soruya katılımcıların %53’ü ‘evet’ diye yanıt verirken %33’lük bir kısım yaş, sağlık durumu gibi faktörlerden dolayı artık yürünebilir olmadığını ifade ederek ‘yaşlılara uygun değil’ yanıtını vermişlerdir. Fakat sorunun ikinci kısmını oluşturan ‘Eskiden/geçmişte bu durum nasıldı?’ sorusuna ‘eskiden yürürdük, gider gelirdik, yaşlandık’ gibi sağlık problemlerinden dolayı yürüyemediklerini dile getiren yanıtlar vermişlerdir. Katılımcıların %13’ü ise mahalleyi yürünebilir bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu duruma sebep olarak çarşı bölgesine yakın ikamet etmelerinden dolayı kişisel olarak tercih etmediklerini belirtmişlerdir (Şekil 5.20).

Şekil 5.20. Söyleşi soruları; ‘Mahalleyi yürünebilir (yaya ulaşımına uygun) buluyor musunuz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarını ise aşağıda yer verilmiştir.

Ben doğdum büyüdüm burada esnafım. Evimde burada. Yaya gelip gidiyorum. 200 metre yok evim. Rahat. (Söyleşi 3, Ö.D.(1))

Tabii tabii yürünebilir mesafede, yaya ulaşımına uygun. Geçmişte de aynıydı... Maraş’ın en eski mahallesi burası. Gezilecek ve görülecek yerleri çok. Yürümekle çok

rahat anlaşılır ama araç biliyorsun çok dar olduğu için bazı sokaklar, yollar yürüyerek insanlar daha iyi anlarlar. Tarihçesini, tarihini, o kapının büyüklüğünü, küçüklüğünü gezerek anlar. Yürünebilir bir mesafede mahalle. Hiç değişen bir şey yok. Gene aynıydı. Beş dakika. Mesela biz babamla cuma günü olduğunda Hatuniye Camii'sine giderdik, yemeğimizi annemiz pişirirdi, orada yerdik geri namazımızı kılar dükkanımıza gelirdik. Ev yakın olduğu için. Çünkü esnafın eskiden beri işyerine evi yakın olması gerekir. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Kurtuluş Mahallesi çarşıya en yakın bölge. Zaten burası, çarşı da Kurtuluş Mahallesi'ne dahil. Oradan (*Eyden*) çıktığın zaman bütün ihtiyaçlarını yürüyerek karşılayabilirsin a'dan z'ye her şeyini. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Yok. Yürünür de esnaftan yürünmüyor. Kaldırıma eşya dolduruyorlar. Hani böyle gezmek için yürüyemezsin. Yürünebilir değil. (Söyleşi 7, A.Ö.)

İnan ki zor yürünüyor. Hani biz herkesi tanıdığımız için biraz çekiniyoruz aslında yürümeye de çekiniyoruz. Belki yabancı olsan daha rahat yürürsün. E bide gördüğümüz şeyler, bildiğimiz şeyler hani turistik amaçlı gezilecek gibi değil. Her gün gördüğümüz için. İçinde olunca çok bir değeri var gibi görünmüyor. (Söyleşi 8, E.T.)
Yaşlıların gidip gelebileceği bir mahalle değil. Mahalle yokuşlu inişli çıkışlı...Geçmişte de böyleydi. Sokaklar hiç değişmedi ki yavrum. (Söyleşi 9, G.A.)

Evet. Geçmişte de aynıydı. Yani yapısal olarak hiçbir şey değişmedi. (Söyleşi 10, O.S.)

Düz yolumuz yok. Ben kalp hastasıyım.... Gelinle gidiyorum çarşıya. Bazen çocuklarla gidiyorum çarşıya. Sık gitmiyorum ben. Ayağımdan rahatsızım yaşıam var rampa çıkamıyorum. Geçmişte yürürdük giderdik gelirdik inerdik çıkardık her şeye. Şimdi yaşlandık işte yürüyemiyorum. (Söyleşi 11, Ö.B.)

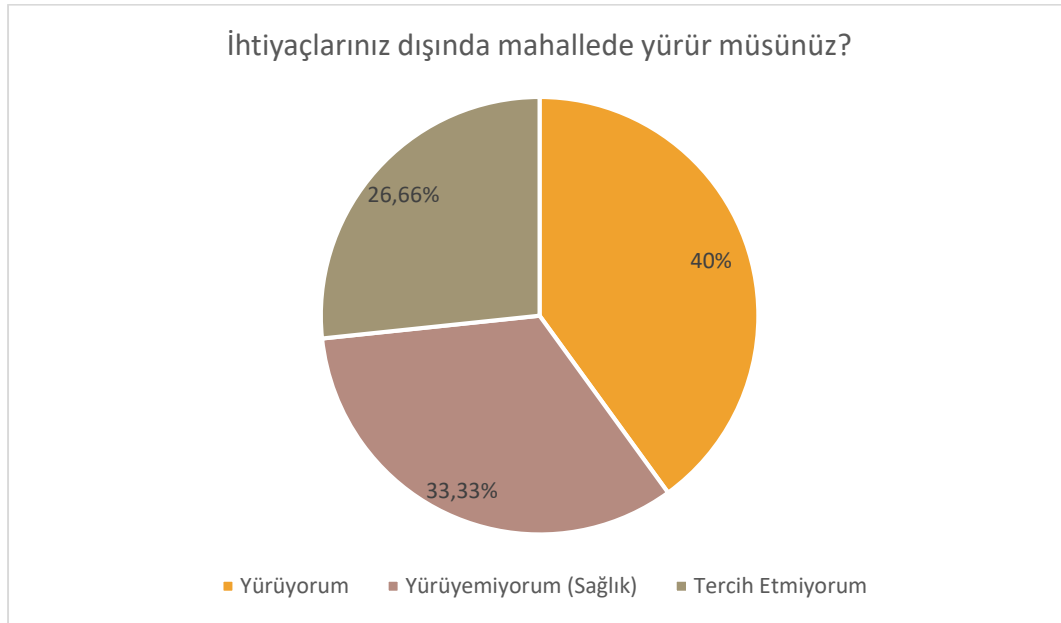
Tabii canım, yürürdüm. Ulu caminin oradan yolu uzatırdık aşağıdan geri döner gelirdik...Çarşının merkezi burası. Beş dakikada dolmuşa yetişebilirsin, beş dakikada çarşının merkezine ulaşabilirsin. Kasabın, fırının her tarafın yakın. (Söyleşi 13, Ö.D.(2))

Uygunda ben artık gidemiyorum. Geçmişte her yere giderdim. (Söyleşi 14, H.K.)

Sonuç olarak; mahallenin yürünebilir olma durumu söyleşi yapılan katılımcıların ağırlıklı olarak büyük yaş grubunun tercih edilmesinden kaynaklı yanıtların farklılaşmakta fakat bu durumun mahallenin fiziksel dokusuna mesafeler bakımından bakıldığında yürünebilir bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ek olarak mahallenin topoğrafik yapısı itibarıyla yokuşlara sahip olması, %33'lük kısmı oluşturan yaşlılara uygun değil yanıtını verenler için bu durumun sebeplerinden biri olarak görülmektedir.

“İhtiyaçlarınız dışında mahallede yürür müsünüz?”

Bu başlık altında ki diğer bir soru ise ‘İhtiyaçlarınız dışında mahallede yürür müsünüz?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların %40’ı ‘yürüyorum’ şeklinde cevap verirken, %33’ü eskiden yürüdüğünü mevcut durumda ‘sağlık sebebiyle yürüyemiyorum’ şeklinde yanıt vermiştir. %26’lık bir kısım ise ihtiyaçları dışında yürümeyi tercih etmediğini ifade etmiştir (Şekil 5.21).

Şekil 5.21. Söyleşi soruları; “İhtiyaçlarınız dışında mahallede yürür müsünüz?” sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Tabii yürürüz. Ben eski atmosferi, eski doğayı, tarihi severim. Sanki hayallerim geriye doğru gidiyor, keyif alıyorum. Tarih kokuyor mahallemiz baktıkça her şeyden bir anlam çıkarıyor insan. Burada kimler yaşamış, kimler oturmuş, güzel anlamlı bir şey yani. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Tabii canım, yürürdüm. Ulu Camii’ nin oradan yolu uzatırdık aşağıdan geri döner gelirdik. (Söyleşi 13, Ö.D. (2))

Yürüyorum yanıtını veren katılımcılar %40’lık bir kısmı oluştursa da geçmiş deneyimlerini de paylaşan katılımcılarla geçmişte bu oranın daha yüksek olduğu düşünülmektedir. İnsanların ihtiyaç dışında yürüyor olma sebeplerinden biri yürüdükleri sırada yaşadıkları deneyimlerden keyif alıyor olmalarıdır. Kurtuluş Mahallesi özelinde bu duruma en iyi

sebeplerden biri olarak mahallenin sahip olduğu tarihi doku ve bu durumun yanı sıra mahalle içerisinde yürünebilir mesafelerde olması söylenebilir. Mahalleyle bütünleşen çarşının varlığı da bu durumun sebeplerinden biri olarak düşünülmektedir.

“Mahalledeki eski/tescilli Maraş evleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu evleri nasıl tanımlarsınız? Bu evlerden birinde yaşıyor musunuz?/yaşamak ister misiniz? Evet/hayır ise sebebi nedir?”

Bu başlık altında ki diğer bir soru ise ‘Mahalledeki eski/tescilli Maraş evleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu evleri nasıl tanımlarsınız? Bu evlerden birinde yaşıyor musunuz?/yaşamak ister misiniz? Evet/hayır ise sebebi nedir?’ sorusuydu. Bu sorunun ilk bölümünü oluşturan Maraş evlerini tanımladıkları kavramlar Şekil 5.22’de görselleştirilmiştir.

Şekil 5.22. Söyleşi soruları; “Mahalledeki eski/tescilli Maraş evleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu evleri nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen yanıtlar

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

...Mesela, Müftü Rafet Efendi'nin evi, Aslan Bey'in evi, Arifoğlu konağı var 9. sokakta, orada orası, Şerefoğulları' nın evleri, bu sokakta var mesela. Şimdi bunların hepsi müstesna yapı. Mesela Şerefoğlu konağına girip de bir tavana bakarsan bunu nasıl yapmışlar diye hayret edersin. Yukarıda sac düz ama içeride salonuna vardığın zaman misafir odasına öyle bir tavan yapmış ki camii kubbesi gibi. (Söyleşi 2, N.N.)

Maraş evlerinin hepsi; biz dam deriz, toprak. Benim evimin üstü bile dam daha, hala toprak, üstüne sac çektik. Eski evlerde yaşamak isterdim. Benim için çok rahat hala yaşıyorum. Apartmandan, daireden benim evim çok rahat. (Söyleşi 3, Ö.D(1))

Evler önceden bundan güzeldi. Şimdi apartman çıktı. Komşulukta bitti. Eski evler bundan iyiydi. Mahallem iyiydi. Komşu komşuya giderdi. Akraba akrabaya giderdi. Evler güzeldi. (Söyleşi 7, A.Ö.)

Bence çok güzel oldu. Geçmiş anlatıyor. Çocuklarında öğrenmesi güzel bir şey. Evlerden birinde yaşamak isterdim. Ben çok isterim. Hayalimdir çocukluğumdan beri böyle köşk gibi bir yerde yaşamak. Tercih ederim o evleri, beton eve. Yaşanır gibi olsa severim yani çocukluğumdan beri...Böyle açıldığı zaman ferah, bahçeli, kendine ait...Apartman gibi falan değil. Bide gücün olursa temizlersin mis gibi oturursun. Eşin dostun gelir çok güzel. Nişan olur, düğün olur böyle bahçelerde falan çok güzel olur. (Söyleşi 8, E.T.)

Mahalle olarak çarşı pazarı yakın olduğu için herkes buraya geliyor. Şimdi de bu evler eski ev, eski yapı diye kimse beğenmiyor, herkes çıktı. Apartmana gitti. Çoluğunu çocuğunun aldı gitti. Şimdi annesiyle, babasıyla veya kayınvalidesiyle oturan ne gelin var ne de kız var, hiç kimse yok. Herkesin evi ayrı... Geleceğimiz aydınlatmamız için çok önemli buluyorum. Ama ne derece gidiliyor ne derece ibret alıyor, örnek alıyorlar onu bilmiyorum. Gidiyorlar, soruyorlar. Mesela şurada, biz otururken yaz günü şuradan şuraya bak ipimiz var buraya atıyoruz bir bez, şurada da oturuyoruz. Bize soruyorlar diyorlar ki 'mutfak müzesi nerede?' 'Şuradan gidiliyor' ama oraya gidenlerin ben şahsım itibariyle mutfak müzesinden şu kadar bir ders alacağını düşünmüyorum. Benim fikrimi sorarsan, ben biraz karamsar düşünürüm. Gerçekten doğru söylüyorum... Benim evim ahşap. Benim dairem de (2. evinden bahsediyor) olsam ben bu kadar hareketli olamam. Çünkü şurada yiyorum, mutfaka götürüp koyuyorum, yere bile oturmam yok masada yiyorum masadan kalkıyorum. Ama burada merdivenim var iniyorum çıkıyorum en azından. Hiçbir iş yapmasam 2 kere 3 kere günde bilemedin 4 kere iniyorum çıkıyorum o benim için bir hareket oluyor. (Söyleşi 9, G.A.)

Aslında bakılsa mesela yıkık yerler yapılsa, herkesin evine bir düzen gelse, herkes yerleşir şimdi mahalle, sokak boş. Canlanır yani. Evler taş, içleri bahçeli çok güzel. Benim durumum olsa eski evler gibi çardak yaptırır otururum ciğerim. Altımız taş, üstümüz taş, yanımız taş, yönümüz taş. Hasta oluyoruz işte... Şu evin mesela dışı taş, şu hizada var bir tane taş, onu da vereceklermiş herhalde onda oturan varda. Odaların tavanları yüksek. İçinde ocak var mesela. Eskinin ekmek ocağı var içinde. Tanıyorduk hep girip çıkıyorduk. Komşuyduk. Göçtüler ama onlar. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Burasıda eski ev, ahşap ev. Evimin üstü de toprak. İnan ki öyle daha. Memnunum. Apartmanları ben sevmiyorum. Bazı oturan dostlarımız var gidiyoruz, görüyoruz. Komşularını tanıımıyorsun. Adam karşıdan gelse çıkarken inerken yabancı gibi. Bana göre öyle yani durum. Ben memnunumda mahallede kimse kalmadı. Ta eski tanıdıklarımız hiç kalmadı. Gençleri de zaten tanımıyoruz. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

Şimdi ki evler beton yığını. Buradaki babamın evi bile ahşaptandı, üzeri sıva geçilmiş falan. Bu şekilde olmasına rağmen sıcaktı yani aşırı bir soba kullanmadan da çok güzeldi. Şu an ki evlerde doğalgaz yanmasa buz gibi olur. (Söyleşi 13, Ö.D.)

“Bu mahallede yaşamının en güzel yanları/özellikleri sizce nelerdir? (Komşuluk ilişkileri, evleri, yeşil alanları, konumu vb.)”

Bu başlık altında ki diğer bir soru ise ‘Bu mahallede yaşamının en güzel yanları/özellikleri sizce nelerdir? (Komşuluk ilişkileri, evleri, yeşil alanları, konumu vb.)’ sorusuydu. Katılımcılar bu soruya ‘komşuluk ilişkileri’ ve ‘konumu’ yanıtlarını ağırlıklı olarak vermişlerdir. Ancak komşuluk ilişkilerine dair hatıralarından bahsederken geçmişe yönelik yanıtlar vermektedirler. Bu durumun mevcut durumda geçmişte olduğu gibi korunamadığı düşünülmektedir.

En güzel yanı tabi ki ne kadar da uzak olsak komşularımıza gidip gelmesek de yine birbirimize sahip çıkıyoruz. Yani apartmanlarda pek yaşamadım ama oğullarım kızlarım var apartmanlarda daha sıcak değiller. Bu mahalle daha yakın birbirine mahalle olunca hani. (Söyleşi 1, N.D.)

Şimdi tabii eski evlerde komşuluk ilişkileri vardı, akrabalarımız vardı. Mesela çocukluktan beri buradayız. Ecdadımız buradan geçmiş. Demin ifade ettim. Yani adam buradan il dışına gidecek olsa evini komşusuna emanet eder. Bizimde çocukluğumuz böyleydi. O da bize şeref veriyor. Yani burada işin doğrusu bu. (Söyleşi 2, N.N.)

Eskiden komşuluk ilişkileri çok güzeldi. Annelerimiz, ablalarımız birbirlerine çok gidip gelirlerdi. Muhabbetleri fazlaydı. Biz de onların yanında o şekilde gördük. (Söyleşi 4, S.A.)

Özellikleri şöyle, tarih kokuyor, insanları sıcak kanlı bir kısmı akraba zaten akraba da çok orada eskiden öyleydi. Bir yardımlaşma var, birbirine sevgi, saygı var, büyük küçük belli küçüklerin büyüklere saygısı var, güzel bir atmosfer. (Söyleşi 5, Ş.N.)

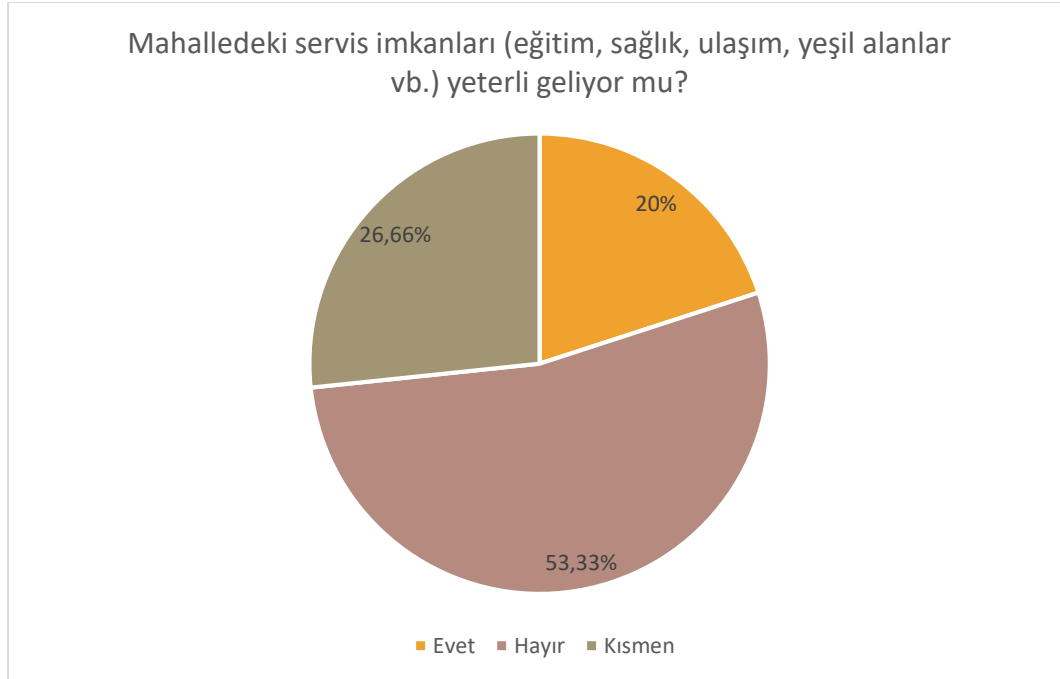
En güzel yanları, birincisi çarşıda oturmak. Dediğim gibi her yere istediğin gibi beş dakika. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Bence her şey elimizin altında. Alışverişe gittiğimiz zaman her şey yürüme mesafesinde. Hani başka bir yerde otursam bir şehre girmek için otobüsle veya araçla

inmek zorundasın. Ama biz yürüme mesafesinde olduğumuz için daha kolay oluyor. (Söyleşi 8, E.T.)

“Mahalledeki servis imkanları (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli geliyor mu? Evet/hayır ise sebebi nedir?”

Bu başlık altında ki diğer bir soru ise ‘Mahalledeki servis imkanları (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli geliyor mu? Evet/hayır ise sebebi nedir?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların %20’si ‘evet’, %53’ü ‘hayır’, %26’sı ‘kısmen’ cevabını vermiştir (Şekil 5.23). Mahalle sakinleri genel olarak servis imkanlarını yeterli bulmamaktadır. Bu duruma sebep olarak ise mahallelinin değişen ihtiyaçlarına yerel yönetimler tarafından yanıt bulunamaması gösterilmektedir. Mahallenin büyük bir bölümünün koruma altında olması dolayısıyla bu uygulamaların gerçekleştirilememesi en büyük sebeplerden biri olarak düşünülmektedir. Ayrıca mahallenin yerli nüfusunun mahalleden ayrılarak Suriyeliler tarafından benimsenmesi ve yerleşmelerin artmasıyla nüfus yapısının değişmesi koşulları etkilemektedir. Sonuç olarak Kurtuluş Mahallesi geleneksel bir dokuya sahip bir mahalle yapısını fiziki olarak korumaya çalışsa da zamanla değişen toplumsal yapı beraberinde yeni mekânsal ihtiyaçları da zorunlu kılmaktadır.

Şekil 5.23. Söyleşi soruları; ‘Mahalledeki servis imkanları (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli geliyor mu?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Yok hiç yeterli değil. Sarayaltından beri bir dolmuş gelir yukarı Kümbete kadar çıkar. O da saatte bir sefer gelmez. Bizim burada ulaşım yok yani. (Söyleşi 3, Ö.D.)

Mahallemizde yeşil alan olacak bir arazi yok. Eski mahalle olduğu için. Yerleşmiş bir mahalle. O yüzden yeşil sağlayacak bir yer yok. İmkanlar yeterli yani. (Söyleşi 5, Ş.N.)

Kurtuluş Mahallesi'nin sağından solundan ana cadde geçiyor o yüzden ortada kalmış. Yani bu trafikle ilgili hem problem var hem problem yok yani. İçeride olduğu için birazda göz ardında kalmış. Mahallelere yapılacak olan tadilatlar, yol çalışmaları, alt yapı çalışmaları, üst yapı çalışmaları, okullar falan. Az önce söylediğim gibi parklar, yeşil alanlar buraya uygulanmamış, uygulanmıyor da ve uygulanması da zor. (Söyleşi 4, S.A.)

Yeşil alan hariç hemen hemen yeterli. Sağlık idare eder, eğitim, eğitimde idare eder ama yeşil alan konusunda biraz sıkıntı var. Biz çocukluğumuzda hep şeyi hayal ettik. Mahallemizin bir köşesinde park olsa, kayacak, salıncak olsa da binsek diye ben çok hayal ettim. Hiç olmadı ama. En güzel mahalle burası ama bir tane parkımız olmadı. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Yetersiz gülüm. Öğrenciler perişan oluyor başka okullara gidiyorlar. Onun için ücret ödüyorlar, servis tutuyorlar. Buradaki okulda Suriyelilerin okulu oldu. Kurtuluş. Sadece Suriyeli. Çocuklarını da herkes göndermek istemiyor artık. Suriyelilerle birlikte okumasını istemiyor. Bende olsam şahsen, bende göndermek istemem. (Söyleşi 8, E.T.)

Yok yok değildi. Park yoktu. Biz çok uğraştık hatta bizim bitişikte bir arsa vardı. Oraya bir çocuk parkı yapılsın. Çok uğraştık ama olmadı. Çocuklar oynasın diye bütün mahallelerde park yeri var, yaşlıların oturacağı yer var ama bizim bu Kurtuluş Mahallesi çevresinde oturacak yer yok, çocukların oynayacağı parkı yok. Çocuklar yolda oynuyor. (Söyleşi 13, Ö.D(2).)

Onlar çok eksik buralarda. Bakkalı yok marketi yok, parkı yok buranın evvel her şeyi vardı buranın. Şimdi yok. Şura sade çarşıydı (*yol çalışması yapılan şekerli caddesini kastediyor.*) (Söyleşi 14, H.K.)

“Günlük rutininizde kullandığınız yerleri/güzergahları size verilen harita üzerinden işaretleyebilir misiniz? (çarşı, okul, park vb. ihtiyaçlar)”

Bu sorunun yanıtına ait veriler üzerinden hazırlanan harita (Harita 5.15) “Yaya yolları/yürünebilirlik” başlığı altında yer almakta ve detaylı değerlendirilmesi bu başlık altında yapılmaktadır.

Koruma Alanı

“Mahallenin büyük bir bölümünün koruma alanı/kentsel sit alanı bölgesi olduğunu biliyor musunuz? Evet ise, bu bölgede yapılan yenileme/restorasyon çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?”

Bu başlık altındaki diğer bir soru ise ‘Mahallenin büyük bir bölümünün koruma alanı/kentsel sit alanı bölgesi olduğunu biliyor musunuz? Evet ise, bu bölgede yapılan yenileme/restorasyon çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların %100’ü evet yanıtını vermiştir (Şekil 5.24). Mahalle sakinlerinin tamamı, mahallenin önemli bir bölümünün kentsel sit alanı sınırları içerisinde olduğu bilgisine sahiptir. Fakat bu çalışmalar hakkındaki düşünceleri mahallede ikamet ettikleri yerlerde yapılan çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Bu duruma sebebin, yapılan çalışmaların bazı bölgelerde tamamlanırken bazı bölgelerde yıllarca hiçbir müdahalenin yapılmaması olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mahalle sakinlerinin bireysel olarak yapılara müdahalede bulunamamaları da çalışmalar hakkındaki düşüncelerini etkilemektedir.

Şekil 5.24. Söyleşi soruları; ‘Mahallenin büyük bir bölümünün koruma alanı/kentsel sit alanı bölgesi olduğunu biliyor musunuz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

...Mahallemizde yenilense ‘burası sit alanı, çivi çakma. Sit alanı yıkılmasın. Sit alanı eve bakım olmasın, yapılmasın.’ Bizde mağdur oluyoruz. (Söyleşi 1, N.D.)

Biliyorum ama hiç yapan yok ki. Yapılması iyi olur tabi ama yapılmıyor. Bu cadde işte yıkılacak yapılacak. Niye yapılmıyor? Öyle duruyor. Virane gibi. (Söyleşi 3, Ö.D.)

Biliyorum. Gayet olumlu. İnsanların tarihiyle iç içe yaşaması, böyle olması yeni nesiller için gayet güzel. (Söyleşi 4, S.A.)

Biliyorum. Bizim evimizde öyleydi zaten. Yıkıldılar. 500 yıllıktı. Yol genişletme çalışması için mecbur kaldılar...Bizim evimizin pencereleri Kurtuluş okuluna bakıyordu. Orası sit alanıydı. Yıllarca biz yıkılması için uğraştık. Yani anneme hem düzgün bir ev olsun çünkü iki odaydı o ev. Banyo sıkıntısı vardı alttaydı, lavabo alt kattaydı. Alt kat dediğim ahşap evin alt katı bilirsiniz. O yüzden belediye birde bu taraftan alamadı yolu mecburen bizim oradan aldılar...Gerçekten güzel oluyor. Hem mahallemiz güzel oluyor hem şehrimiz adına güzel gezilecek bir mekan haline getirdiler. Güzel yani hoşuma gitti her yer. Memnunuz. (Söyleşi 5, K.Ç.)

Evet benim evimde koruma alanında. Yani şöyle sit alanına giriyor...Buralar Yahudi evi. Benim elimde (*eve ait*) 3 tane tapu var; Yahudi den kalma, ondan sonra kayınbabam dan kalma, birde kendi tapum var ...Mahalle için iyi bir gelişme ama çevre düzenlemesi olup da çevredeki evler böyle sosyal bir yapı haline getirilmediği sürece de hiç görünmez. Yani göze batmaz, onu demek istiyorum. Çünkü bu çevresindekilerde düzenleme olması lazım. Şimdi bir yabancı turist gelse şurayı görse ne diyecek? Harabe. (Söyleşi 9, G.A.)

Memnun oluyorum fakat yavaş ilerliyor. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Biliyorum tabii. Harabe gibi bıraktı mahalleyi yani olmaz böyle şehrin içi, göbeği burası...Buranın nüfusu da düştü. Ben mesela iki ev (*iki aile demek istiyor*) oturuyorum burada. Buna benzer burada 2,3,4 ev oturanlar vardı. Ne oldu hepsi gitti...Bizim düşünmemiz bir şey ifade etmiyor. Ne desek boş inan ki. Yersiz hareketler bu yapılanlar şeyler. Yol yapılıyor doğru düzgün yap bitir öyle git başka yere. Arka taraftan, oralardan çocuklar oynarken birbirini kovalasa düşse oynarken görmezsin bile. Okulu da yıktılar öyle harabe kaldı 1 seneye yaklaştı. Nedense mahalleye ilgi göstermediler. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

Evet. Cadde üzerinden öteberi alıyordum hepsi yıkıldı gitti. Güzel bir şey ama (*yenileme çalışmalarını kastediyor*) yapmıyorlar hani. (Söyleşi 14, H.K.)

“Yapılan bu çalışmalar sizce mahallede değişikliğe sebep oldu mu? Olduysa bu değişiklikler sizce neler?”

Bu başlık altında ki diğer bir soru ise ‘Yapılan bu çalışmalar sizce mahallede değişikliğe sebep oldu mu? Olduysa bu değişiklikler sizce neler?’ sorusuydu. Katılımcılar ağırlıklı

olarak; mahallenin sosyal yapısının değişerek turistik bir bölge haline gelmesinin mahallede oluşan en büyük değişiklik olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların yanıtlarındaki çalışmalara dair olumlu ve olumsuz yanıtların söyleşi yapılan bölgelerde gerçekleştirilmiş, devam etmekte olan veya hiçbir çalışma yapılamamış olmasından kaynaklı farklılık gösterdiği düşünülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Valla hiçbir değişiklik de olmadı da işte bir deminki dediğim gibi. Mesela yollarımız temizlendi, çamur kalktı, taş döşendi mesela ondan sonra camimiz yapıldı, restore oldu. Yani elektriklerimiz, caddelerin lambaları vs. olsun ondan memnunum tabii ki. (Söyleşi 1, N.D.)

Muhakkak olmuştur. Demirci çarşısı daha önce nasıldı? şimdi bir düzeni var. Belediye çarşısı nasıldı? şimdi bir düzeni var, Bakırcı çarşısı öyle, Mazman çarşısı orası öyle. Bunun hepsi tabii ki bir düzen oluyor. Mesela Hatuniye camisi restore oldu. En eski camilerden bir tanesi. (Söyleşi 2, N.N.)

Bizim komşularımız gitti. Komşusuz kaldık. Komşu yok bir şey yok. Sen yıkmışsın burayı virane etmişsin gitmişsin. (Söyleşi 3, Ö.D.)

Restorasyon olan yerler var mesela. Konaklar. Buraya yabancı turist, yerli turist geliyor geziyor. Konakların içinde faaliyetler var. Bu faaliyetler insanları çekiyor. Tarihimizi merak ediyorlar. Geliyorlar geziyorlar İstanbul'dan beri. Yani güzel bir tanıtım oluyor Maraş'ımız için. (Söyleşi 5, ř.N.)

şu anda olmadı ama belki ilerde turizm açısından, misafir ağırlama açısından, gelen giden misafirler açısından iyi olur. Değişiklik oldu. Kötü değişiklikte, zaten mahallede kimse kalmadı. Yani herkes biraz öncede bahsettim yukarılara gitti. Kimisi işte kızının yanına gitti. Kimisi oğlunun yanına gitti. Yani şu anda sürekli Suriyeliler var bu mahallede. Eski mahallelerin hepsinde Suriyeli problemi var. Her yer Suriyeli oldu. Yani bakkal bile. Bir bakkalımız değişmiş, Suriyeli olmuş mesela. Bu gibi eksileri oldu...Yol yapım çalışmalarından dolayı komşularımızın çoğu buradan taşınmak zorunda kaldı. Yıkılacağı için. Mesela yan komşum vardı. Kurtuluş okulunun yanında. Orada yaşlı bir teyze vardı. S. teyze vardı o gitti, az altta N. teyze vardı gitti, onun altında kasap vardı gitti, hepsi mahallede oturuyordu ve mahallenin esnaflarıydı onlarda. Yıkıldığı için herkes taşınmak durumunda kaldı. Herkes ayrı bir yere kimisi Doğukente gitti, kimisi Binevlere gitti. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Oldu tabii. Çarşıyı değiştiler. Tarihi diye giden gelenler oldu. Gezmeye geliyorlar. (Söyleşi 7, A.Ö.)

Düzenli olmadı ki gülüm. şimdi çok perişan insanlar. Hiç düzenli değil ki. Bir proje oldu yıkım oldu ama daha yapılmadı gülüm. Bir çaba yok yani yapılmak için. Her zaman reklamını falan veriyorlar ama bir an önce yapalım da bitirelim demiyorlar. Üç yıl oldu. Eski evler harabeye döndü deprem bölgesi gibi oldu. Oralar temizlensin, ne

güzel olur yani. Yapılsa değil mi? İnsanlar perişan oldu yani. Ya yapılsa güzel olacak da. Şehrimiz güzel. Bide uyuşturucu çoğaldı, oraları (*harabe yerleri kastediyor*) mesken tuttular. Bir sürü olaylar falan oldu yani oralarda. Kimse memnun değil bu halinden. Oradaki oturan ev sahipleri de memnun değil. Mesela görümcemler oturuyor orda çok perişan oldular gülüm. Kışın günü çamurun içinde kaldı kadın. Hasta oldu covid oldu eve gelemediler. O yolların yüzünden. Gitti kızında durdu. Evine giremedi, çıkamadı ki çamurdan. Bahtiyar yokuşundan beri çamur oldu. Aylarla öyle oldu. Cimer'e kadar şikayet edildi. Yine öyle kaldı yine öyle kaldı. Bir duvar ördüler öyle kaldı. (Söyleşi 8, E.T.)

Şöyle, geliş gidiş biraz hareketlilik oldu. Başka türlü bir hareketlilik yok. Şu pislikten başka hiçbir şey yok. Buraları bir düzene koyarsa. Tamam devletinde imkanları anca belki böyle el veriyor da yaptıramıyor burası şahıs malı ikna edemiyor belki de... (Söyleşi 9, G.A.)

Yok olmadı. Yani şu açıdan. Gelip gezme anlamında turistik anlamda iyi oldu. (Söyleşi 11, Ö.B.)

Mahalle kalmadı ki. Mahallenin şu anda durumu hoş değil, bakımsız. (Söyleşi 12, Y.Ö.K.)

Yok olmadı. Buralarda yok. Buralar düzenlenecek deniyor ama altı astarı yok. (Söyleşi 14, H.K.)

“Yapılan bu çalışmalar gerçekleştirilmeden önce alınan kararlarla ilgili görüşleriniz alındı mı? Alınmadıysa, alınsın ister miydiniz?”

Bu başlık altındaki diğer bir soru ise ‘Yapılan bu çalışmalar gerçekleştirilmeden önce alınan kararlarla ilgili görüşleriniz alındı mı? Alınmadıysa, alınsın ister miydiniz?’ sorusuydu. Bu soruya katılımcılar %80’i ‘alınmadı’ yanıtını verirken, %20’si ‘alındı’ yanıtını vermiştir (Şekil 5.25). Sorunun ikinci kısmını oluşturan görüşlerinin alınması isteğine yönelik soruya ise katılımcıların %90’ı ‘evet’ yanıtını verirken, %10’u hayır yanıtını vererek çalışmaların yeterli olduğunu ifade etmiştir (Şekil 5.26).

Şekil 5.25. Söyleşi soruları; ‘Yapılan bu çalışmalar gerçekleştirilmeden önce alınan kararlarla ilgili görüşleriniz alındı mı?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Şekil 5.26. Söyleşi soruları; ‘Alınmadıysa, alınsın ister miydiniz?’ sorusuna verilen yanıtlar ve yüzdeleri

Mahalle sakinlerinin büyük bir bölümü yapılan yenileme/restorasyon çalışmaları hakkında görüşlerinin alınmadığını fakat mahallede yapılan herhangi bir değişiklikte mahalle sakinleri olarak görüşlerinin alınması gerekliliğini belirtmişlerdir. Bu durum mahalle sakinleri ile yerel yönetimin arasındaki iletişimsizliğin büyüklüğünü ve kopukluğunu göstermektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlardan bazılarına ise aşağıda yer verilmiştir.

Normalde kendi evimizle ilgili sıkıntı olduğu için. Bize önce sit alanı dediler, tadilat yapılacak dediler sonra birden yıkma kararı aldılar. Tabii ki, herkesin kendi evini sormuşlardır. Onunla ilgili bir bilgin yok...Ama isterdik tabii. Olumlu dönüş yapardık kendisine biri bana sorsaydı. Atıyorum Kocabaş Konağı'nın tadilat yapılmasını ister misin? Ben değil mahallemizin %99'u kabul ederdi. Çünkü orada böyle aşağı doğru eğik duruyor ev. Mesela herkes tedirgin etrafından belki geçtiyseniz oralardan, şu an etrafına böyle koruma çekmişler. Aynı özel idarenin ora gibi. Yıkılma tehlikesi var gibi görünüyor. Ama yukarı doğru çıktığın zaman mesela Bahtiyar yokuşuna doğru. Bu evlerde de aynı problemler vardı ama tadilat olunca mis gibi oldu. Akşamları inanın benim annem Haydarlı'da oturuyor. Ben oradan geçiyorum arabayla. Niye? Hoşuma gidiyor oradan geçmesi. Böyle tarihi bir yerden geçiyormuşum gibi zaten tarihide. Biz daha önce o evleri göremezdik hep duvarları yüksekti. Mesela yukarı çıkarken Arıkan konağı var. Az önce bir soru sordun ya, nerede yaşamak isterdin diye? O Arıkan Konağı'nda yaşamak isterdim mesela. Evin bir ucu Divanlı'ya bakıyor, bir ucu Kuyucağa bakıyor, bir ucu da Kurtuluş Mahallesi'ne bakıyor bahçesinin. Orada yaşamak isterdim mesela. Akşam annemle çıkarken buradan çıkıyorum. Kanlıdere'den de gitsem gidebilirim ama bahtiyar yokuşundan çıkıyorum. Böyle etrafı seyretmesi hoşuma gidiyor yavaş yavaşta gittiğim zaman...Mahalle içinde de yapardım ama daha önce hiç dikkat etmezdim. İnanın bu kadar tarihi olduğunun farkında değildim. (Söyleşi 6, K.Ç.)

Yok alınmadı. Ve de çok perişan olduk. Bizim duvarlarımız tamamen yıkıldı. Kışın içinde biz o soğukta donduk yani. Dışa doğru bakan duvarlarımız yıkıldı yenilendi. Bizim alt katta mesela tamamı yoktu duvarın. Kışın ortasında. Bir de kar yağdı düşün, mutfağının içine, odamın içine kar yağdı. Odaya kadar. Öyle perişan ettiler bizi. Aşağıda bir alt katındayım. Yola doğru bakan yeri yıktılar pencereleri yeni yapacağız diye günlerle süründük yani. Ne pencere takıldı. Ve sonradan takılan pencerenin birinde de hayır yok. Rüzgar estiği zaman görsen bütün pencereler açılıyor. Sağlam pimapenler gitti. Kimsenin fikri alınmadı. Kaliteli de kullanmadılar. Fikrim alınsın isterdim. Ben ev sahibi değilim ama fikrim alınabilirdi. Bide çok perişan ettiler insanları. O kadar pis oldu ki evlerimiz. Görsen mobilyalarımızda hayır kalmadı. Madem yapıyorsun işçi tutsalardı temizlettirselardı yani evleri de. Böyle bırakılmaması lazımdı. Çok kötü oldu. Evin içinde restorasyon ne demek. Bide kış günü. Mutfak dışarıda mesela benim yoldan tarafta. Mutfakta yemek pişirmek ölümden beter oldu. O kadar soğuk oldu ki. (Söyleşi 8, E.T.)

Yok hayır. Hiç görüşlerimiz alınmadı. Mutlaka ve mutlaka hani ben kendimi övmek istemiyorum ama mutlaka mahallenin düşüncelerinin alınması lazımdı. Bu hatayı da bizim muhtarımız yapmıştır. Ben onu söyleyeyim, muhtarımız bunu belediyeye bildirseydi belediyede bizi davet ederdi, bir yer belirlerdi, bizde giderdik, fikirlerimizi beyan ederdik. Yani bizim fikirlerimiz alınmadı. İşte bizim bilmediklerimizden kimler fikir verdiyse aldıysa ama hiç bizlere bu Üdürgücü Konağının ne buranın hiç bize bir faydası olmadı, onu söyleyeyim. Hiçbir faydası yok. Sadece gelen giden. İşte 2-3 kişi geliyor, bakıyor, oradan geliyor, buradan geliyor. Soruyorlar gösteriyoruz o kadar başka yok. (Söyleşi 9, G.A.)

“Sizce yaşadığınız bu tarihi çevrenin sunduğu avantajlar ve dezavantajlar nelerdir? (komşuluk, tarihi doku, mimari, altyapı hizmetleri, ulaşım, çocuk oyun alanları, okullar, hastane vs.)”

Bu başlık altındaki son soru ise ‘Sizce yaşadığınız bu tarihi çevrenin sunduğu avantajlar ve dezavantajlar nelerdir? (komşuluk, tarihi doku, mimari, altyapı hizmetleri, ulaşım, çocuk oyun alanları, okullar, hastane vs.)’ sorusuydu. Bu soruya katılımcıların verdiği yanıtlar aşağıda bir tablo ile özetlenmiştir (Çizelge 5.3).

Çizelge 5.3. Tarihi çevrenin sunduğu avantajlar ve dezavantajlar (25.soruya verilen yanıtlar üzerinden hazırlanmıştır)

<u>AVANTAJLAR</u>	<u>DEZAVANTAJLAR</u>
<i>Şehrin Merkezi Olması, Mahallenin konumu</i>	<i>Çocukların kullanımına uygun mekanların olmayışı (park, eğlence yerleri vb.)</i>
<i>Çarşı, camii, hamam, okul, sağlık ocağı, resmi kurumlar gibi mekânsal ihtiyaçlara yakınlığı, yaya ulaşımı</i>	<i>Çocuk yetiştirmek için güvenli bir ortam olmaması</i>
<i>Çarşıyla ile iç içe olması</i>	<i>Sosyal hayatın, yeşil alanların, otoparkın yokluğu</i>
<i>Tarihi Doku, Geçmiş Sahiplenme</i>	<i>Sokakların bakımsızlığı</i>
<i>Gerçekleştirilmiş olan restorasyon ve yenileme çalışmaları (Kısmi)</i>	<i>Yapılan restorasyon ve yenileme çalışmalarının çok yavaş ilerlemesi</i>
	<i>Yıkılan yerlerin (yollar, evler vs.) tekrardan yapılmaması, bekletilmesi</i>
	<i>Suriyelilerin varlığı. Değişen mahalle profili. Zayıflayan komşuluk ilişkileri</i>

6. SONUÇ

Çalışmanın sonuç bölümü çalışmaya dair bulgu ve öneriler olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır.

6.1. Bulgular

Mahalle olgusundaki değişimi yalnızca fiziksel parametreleriyle ele alan çalışmalar önemli bulunmakla beraber, bu olgudaki değişimi sosyo-kültürel nitelikleri bakımından da inceleyerek konuya bütüncül bakabilmemizi sağlayan çalışmaların konunun daha yakından irdelenebilmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce ve amaçla başlayan Kurtuluş Mahallesi özelindeki bu tez çalışması iki temel bölümden oluşmaktadır; ilk bölüm olan ‘morfolojik değişim’ başlığı mahallenin fiziksel dokusundaki değişimini eski ve güncel haritalar üzerinden anlatmakta, ikinci bölüm olan ‘sosyo-kültürel değişim’ başlığı ise mahallenin sosyo-kültürel dokusunu ve değişimini söyleşi yöntemiyle daha yakından analiz etmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi’nin morfolojik değişimine ait şu çıkarımları yapmak mümkündür:

Şehrin geleneksel yapıya sahip en eski mahallelerinden biri olan Kurtuluş Mahallesi’ nin sokak yapısı mahallenin özgün dokusunu oluşturan karakteristiklerinden biridir. Bu doku geçmişten günümüze yapılan planlamalar neticesinde git gide özgünlüğünü yitirmektedir.

Mahalle içerisindeki binalar, geçmişte yeni yapım malzemeleri ve teknolojilerinin gelişmesiyle bazı bölgelerde mahallenin sahip olduğu geleneksel dokuda farklılaşmalar oluşmuş fakat mevcut durumda yeni yapılaşmalara koruma altında olan bölgelerde rastlanmamaktadır.

Mahallenin arazi kullanım biçimleri, 65 yıl içerisinde çarşı bölgesi dışında önemli bir değişime uğramıştır. Turizm odaklı mekanların oluşması özellikle konut bölgesini etkilemiş ve mahalle olgusunun değişmesine sebep olmuştur.

Mahallenin nüfus yapısındaki değişim yalnızca sosyo-kültürel yapıyı değil, fizik mekanı da etkilemektedir. Planlama kararları neticesinde turistik bir bölgeye dönüşen Kurtuluş

Mahallesi'nde, ağırlıklı olarak potansiyel turist gruplarının ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Mahallenin büyük bir bölümünün kentsel sit alanı içerisinde olmasından kaynaklı, konut sahipleri yapıları müdahalede bulunamamaktadır. Bu durum onarım bekleyen yapıların terk edilmesine ve köhneleşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bu durum mahalledeki yapı gruplarında bütüncül olmayan bir dokunun oluşumuna da sebep olmaktadır.

Bölgenin fiziki dokusunu ortaya koyması, biçimlendirmesi, sosyo-kültürel değerlerini yansıtmaları bakımından önemli bir unsur olarak görülen yeşil alanlar, Kurtuluş Mahallesi'nin de önemli karakteristiklerinden bir tanesidir. Yıllar içerisinde bölgesel olarak farklı düzenlemelere gidilse de en büyük morfolojik değişimin mahallenin doğu sınırını oluşturan bölgesinde yapılacak olan planlanmış, düzenli bir park yapısı ile geleneksel yapısında var olan organik ve dağınık yeşil alan formundan farklılaşacağı düşünülmektedir.

Mahallenin morfolojik değişimi seçilen alt bölge üzerinde yapılan daha yakın ölçekli bir çalışma neticesinde ise şu çıkarımları yapabilmek mümkündür:

1957'den günümüze farklı planlamalar neticesinde adaların boyut, şekil ve sayılarında değişimler yaşanmıştır.

Mahallenin sahip olduğu farklı renk, doku ve mimari öğelerden oluşan sokak cepheleri ve dar, kıvrımlı ve çıkmazlarla geleneksel sokak dokusunu yansıtan morfolojik yapısı özgünlüğünü koruyabilmiş sokaklarda halen görülebilmektedir. Fakat mahallenin geçmişten günümüze sokak morfolojisine bakıldığında mahallenin özgün dokusunu oluşturan bu özelliklerinin bazı bölgelerde kaybolmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Sosyal ve fiziki nitelikleriyle bir bütün olan çıkmaz sokaklar, komşuluk ilişkisinin dışarıya yansıdığı önemli bir kamusal mekanı temsil etmektedir. Sokak yapısındaki morfolojik değişimler ve çözümler Kurtuluş Mahallesi'nin sosyo-kültürel yapısını da etkilemektedir.

Mahalle olgusuna insan, bina ve sokak ilişkisi bağlamında bakıldığında, geleneksel yapıda bu kavramlar birbirleriyle bir bütün ve denge halinde bir araya gelmektedir. Bu durum

neticesinde ise kimlikli, insan ölçeğinde, güvenli ve yaşayan mekanlar oluşmaktadır. Mevcut durumda ise bölge bahsedilen ölçek, mesafe, doku gibi morfolojik özellikler bakımından korunuyor gözükse de konuya bütüncül yaklaşıldığında, mahalleye hayat veren insanın mahallede varlığını koruyamamasıyla (azalan mahalle nüfusu) beraber insan, bina ve sokak ilişkisi bağlamının zayıfladığı gözlemlenmektedir.

Kurtuluş Mahallesi'nin mevcut durumunda, bölgenin büyük bir kısmı kentsel sit alanı içerisinde olmasından dolayı yeni yapılaşmalara izin verilmese de geçmişte, bölgede verilen yapılaşma izinleri ve dönemin yeni yapım teknikleri ile farklı yapılaşma dokuları oluşmuştur.

Bölgedeki tescilli evlerin bir kısmının restorasyon çalışmaları tamamlanmış diğer bir kısmının ise çalışmaları henüz gerçekleştirilmemiştir. Çalışmaları beklemekte olan bu yapıların bazıları gün geçtikçe daha çok hasar almış ve harabe duruma dönüşmüştür. Tescillenmiş ve restorasyon çalışmaları tamamlanmış olan yapıların ise fonksiyonları değişerek müze, restoran gibi turist gruplarını çekmeye yönelik farklı işlevsellikler kazandırılmış yapılar olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yapılar bölgedeki yapı ölçeğinde morfolojik değişimi simgeleyen önemli yapılar olarak görülmektedir.

Geçmişte yaya odaklı planlanan mahalle yapısı, bugünün ihtiyaçları doğrultusunda kullanım şekli bakımından yeniden şekillenmektedir. Nitekim özellikle mahallenin doğusunda planlanan Turizm Ticaret Alanı (Yeraltı katlı otoparkı) çalışmaları tamamlandığında yaya yollarının yeniden şekilleneceği ve değişeceği düşünülmektedir.

“Kentsel doku kentsel mekânsal ilişkileri ve koşulları anlamamıza yardımcı olabilir, fakat bu fiziksel doku ancak farklı kullanıcılar üzerindeki sosyal, ekonomik, psikolojik, fizyolojik ya da estetik etkileri ile birlikte ele alınması durumunda bir değer atfedilecek özellik taşırlar” (Ersoy, 2007: 213). Yerel kimliği anlamak, yerel toplumu anlamakla başlamaktadır (Anonim, 2017). Bu bağlamda mahallenin sosyo-kültürel yapısının anlaşılmasında ve mahalleyi geçmişte yaşanabilir kılan dinamiklerin çözümlenmesi bakımından yerel toplumun görüşlerinin alınması önemli bulunmakta ve konuya bütüncül bir bakış açısıyla bakabilmemizi sağladığı düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi'nde gerçekleştirilen söyleşi çalışması neticesinde

mahallenin sosyo-kültürel dokusundaki değişimine ait ise şu çıkarımları yapmak mümkündür:

Mahalle sakinlerinin, bu mahallede yaşamayı tercih etmelerinin temelinde insanların mekanla kurdukları aidiyet hissi bulunmakta ve bu durumu ‘aile, akraba, eş, dost, ecdad...’ gibi kavramlarla bağdaştırmaktadırlar. Nitekim aidiyet kavramı geçmişte geleneksel mahallelerin temel unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların yorumlarından yola çıkarak bu olgunun geçmişte daha kuvvetli olmasına rağmen bugün hala mahalle sakinlerinin bu durumu korumaya çalıştığı gözlemlenmiştir.

Mahallelinin sahip olduğu ortak tarihi geçmiş, yaşanan savaşlar/mücadeleler, farklı etnik gruplarla yakın zamana kadar bir arada yaşamış olma mahallenin ruhunu etkilemekte bu durum söyleşilere de yansımaktadır. Sahip oldukları ortak duygular mahalle kimliğini, ruhunu temsil etmektedir. Bu kavramlar geleneksel mahallenin önemli unsurlarından biri olmakla beraber bugün bu kavramlar az sayıda kalan mahalle sakinlerinde gözlemlenebilmektedir.

‘Kurtuluş Mahalleli olma’ dendiğinde katılımcılarda farklı yanıtlara (akrabalık ilişkileri, aile ortamı, baba ocağı, ayrıcalık, Maraş’ın merkezi, yardımlaşma, karmakarışık gibi) rastlansa da bu bilincin genel olarak halen yüksek olduğu fakat geçmişe nazaran mevcut durumda aynı niteliklerin tam anlamıyla korunamadığı gözlemlenmiştir.

Mahalle sakinleri, Kurtuluş Mahallesi’nde yaşıyor olmaktan ağırlıklı olarak memnun olduklarını belirtmelerine rağmen katılımcı yanıtlarında memnuniyetin genelde geçmiş zamanlı ifadelerle kullanılmış olması ise dikkat çekmektedir. Memnuniyetsizliklerini ise mevcut durumda kaybedilen komşuluk ilişkileri, park alanlarının yoksunluğu, mahallenin bakımsızlığı olarak ifade etmektedirler.

Taşınmayı düşünen katılımcıların genel olarak; zayıflayan komşuluk ilişkileri, geleneksel evlerdeki yaşam koşulları, sağlık, ekonomik durum gibi sebeplerden kaynaklı taşınmayı istediklerini ifade etmektedirler. Bu durumun mahalledeki nüfus sayısının giderek azalmasının sebeplerinden bazıları olarak düşünülmektedir. Taşınmayı düşünmeyen katılımcıların ise genel olarak; mahalleyle kurdukları bağ ve aidiyet hissi, alışkanlıklar, mahallenin merkezi konumu gibi sebeplerden kaynaklı taşınmayı istemedikleri

gözlemlenmiştir. Yukarıda sayılan bütün bu nitelikler mahallede yaşayan insanların memnuniyetini etkilemekte mahalle için önemli olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mahalle sakinleri, mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özelliği ‘komşuluk ilişkileri’ olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum bugünün birçok mahallesinde, şehrinde olduğu gibi Kurtuluş Mahallesi’nin de en büyük kayıplarından birinin geçmişte geleneksel mahalle dokusunun önemli parametrelerinden biri olarak kabul edilen komşuluk ilişkilerinin burada da yitirilmekte olduğudur. Verilen yanıtlardan bu ilişki bütünün ise temelinde samimiyet, muhabbet, akrabalık ilişkileri, beraberlik, yardımlaşma, güven, ortak değerler gibi kavramlar etrafında şekillendiği söylenebilir.

Mahalle olgusunun temel bileşenlerinden biri olan güvenlik kavramına dair çıktılarda ise; mevcut durumda mahallenin güvenli olma durumu ağırlıklı olarak mahallenin çarşıyla olan ilişkisinin, merkezi bir konuma sahip olmasının ve bu sebeple emniyet, kamu binaları gibi yapılara yakın temas halinde bulunmasının mahallenin güvenliği açısından önemli sebepler olduğu düşünülmektedir. Mahallenin güvenliğinin, insan ilişkilerinin zemin oluşturduğu iç kontrol mekanizmasından ziyade mevcut durumda konumundan ve emniyetten kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yanıtlarına göre geçmişte mahallenin güvenli olma durumu ise, komşuluk ilişkilerinde insanların birbirine karşı olan tutumu, samimiyeti, ortak değerlere sahip olmaları gibi insan ilişkilerinin zemin oluşturduğu bir düzen ile güvenliğin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Araçların sokaklarda olmadığı dönemlerde, sokaklar oyun alanı/mekanı olarak kullanılmıştır. Teknolojik gelişmeler insanların alışkanlıklarını, komşuluk ilişkilerini, sosyal ve kültürel yapılarını, ekonomik yapılarını etkileyerek mahalledeki günlük yaşam biçimlerini/rutinlerini etkilemektedir. Bu bağlamda, zaman faktörüyle değişen koşullardan dolayı mekan kendisini fiziksel açıdan korusa dahi sosyal yapısındaki çözümler, bu iki kavramın bütüncül bir yapı oluşturması gerekliliğini göstermektedir.

Geçmişte çıkmaz sokaklar; çocukların çeşitli oyunlar oynadığı oyun alanları/mekanları, komşuluk ilişkilerinin gözle görülebildiği korunaklı toplanma mekanları olarak kullanılmaktadır. Mevcut durumda ise mahallenin fiziksel dokusundaki değişimler, mahalle nüfusunun giderek azalması, yeni gelen farklı komşu gruplarının birbirini

tanımamasından kaynaklı güvenlik problemlerinin oluşması, yardımlaşma, birlik beraberlik gibi ortak değerlerin ortadan kalkması ile sokağın kullanım şekli değişmiştir.

Çarşı Bölgesi'nin geçmişten günümüze mahalle ile bir bütün halinde olması mahallenin karakteristik dokusunun yansıtan en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Bu özelliğin mevcut durumda aktif bir şekilde kullanılma durumu değişmemiştir. Ayrıca çarşıların yürüme mesafesinde olması, mahalle sakinlerinin mahallenin hangi bölgesinde ikamet ediyor olurlarsa olsunlar kullanım durumlarını değiştirmedeği görülmektedir. Fakat yaş faktörü, sağlıklı durumları gibi sebeplerin varlığı çarşı bölgesinin mahalle sakinleri tarafından kullanılamamasındaki tek sebep olduğu gözlemlenmiştir.

Mahalle içerisinde önemli donatı alanı ihtiyaçlarından biri olan eğitim alanları, mahalle içerisinde tüm katılımcılar tarafından geçmişte kullanılmıştır. Biri ilkokul diğeri ortaokul olmak üzere 1957'den bu yana var olan iki okulun biri mevcut durumda yeniden yapılmak üzere yıkılmış durumdadır. Yapılar değişikliklere uğrasa da okullar mahalle içerisindeki konumunu korumaktadır.

Mahallenin yürünebilir olma durumu söyleşi yapılan katılımcıların ağırlıklı olarak büyük yaş grubunun tercih edilmesinden kaynaklı yanıtlar farklılaşmakta fakat bu durumun mahallenin fiziksel dokusuna mesafeler bakımından bakıldığında yürünebilir bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Ek olarak mahallenin topoğrafik yapısı itibarıyla yokuşlara sahip olması, yaşı ilerlemiş olan katılımcılar için bu duruma başka bir sebep olarak gösterilmektedir.

İnsanların ihtiyaç dışında yürüyor olma sebeplerinden biri yürüdükleri sırada yaşadıkları deneyimlerden keyif alıyor olmalarıdır. Kurtuluş Mahallesi özelinde bu duruma en iyi sebeplerden biri olarak mahallenin sahip olduğu tarihi doku ve bu durumun yanı sıra mahalle içerisinde yürünebilir mesafelerde olması söylenebilir. Mahalleyle bütünleşen çarşının varlığı da bu durumun sebeplerinden biri olarak düşünülmektedir.

Maraş'ın geleneksel konut dokusunu yansıtan evleri, Kurtuluş Mahallesi'nin de önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Geçmişte sayıları daha fazla olan bu evler günümüzde belirli bir kısmında restorasyon çalışmalarının yapılmasıyla beraber yapılara verilen yeni işlevlerle bu yapıların fonksiyonları değişmiş ve turizm odaklı (restoran, müze vb.)

mekanlar bölgede çoğalmıştır. Bu durum ise özellikle konut bölgesini etkilemekte ve mahallenin sosyal yapısında önemli değişikliklere sebep olduğu düşünülmektedir.

Mahallede komşuluk ilişkileri geçmişte olduğu gibi korunamamakta gerek morfolojik gerekse sosyo-kültürel yapının değişmesiyle beraber giderek azalmaktadır.

Mahalle sakinleri genel olarak servis imkanlarını (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli bulmamaktadır. Bu duruma sebep olarak ise mahallelinin değişen ihtiyaçlarına yerel yönetimler tarafından yanıt bulunamaması gösterilmektedir. Mahallenin büyük bir bölümünün koruma altında olması dolayısıyla bu uygulamaların gerçekleştirilememesi en büyük sebeplerden biri olarak düşünülmektedir. Ayrıca mahallenin yerli nüfusunun mahalleden ayrılarak Suriyeliler tarafından benimsenmesi ve yerleşmelerin artmasıyla nüfus yapısının değişmesi koşulları etkilemektedir. Sonuç olarak Kurtuluş Mahallesi geleneksel bir dokuya sahip bir mahalle yapısını şeklen korumaya çalışsa da zamanla değişen toplumsal yapı beraberinde yeni mekânsal ihtiyaçları da zorunlu kılmaktadır.

Mahalle sakinlerinin tamamı, mahallenin önemli bir bölümünün kentsel sit alanı sınırları içerisinde olduğu bilgisine sahiptir. Fakat bu çalışmalar hakkındaki düşünceleri mahallede ikamet ettikleri yerlerde yapılan çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Bu duruma sebebin, yapılan çalışmaların bazı bölgelerde tamamlanırken bazı bölgelerde yıllarca hiçbir müdahalenin yapılmaması olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mahalle sakinlerinin bireysel olarak yapılara müdahalede bulunamamaları da çalışmalar hakkındaki düşüncelerini etkilemektedir.

Mahalle sakinlerinin büyük bir bölümü yapılan yenileme/restorasyon çalışmaları hakkında görüşlerinin alınmadığını fakat mahallede yapılan herhangi bir değişiklikte mahalle sakinleri olarak görüşlerinin alınması gerekliliğini belirtmişlerdir. Bu durum mahalle sakinleri ile yerel yönetimin arasındaki iletişimsizliğin büyüklüğünü ve kopukluğunu göstermektedir.

Çizelge 6.1. Kurtuluş Mahallesi'nin morfolojik ve sosyo-kültürel bakımdan değişiminin incelenmesi

MAHALLE OLGUSUNDAKİ DEĞİŞİM (1957'den günümüze Kurtuluş Mahallesi)	
MORFOLİK DEĞİŞİM	- Mahallenin özgün dokusunu oluşturan sokak yapısı, bölgede gerçekleştirilen planlama kararları neticesinde giderek özgünlüğünü yitirmektedir. - Mahallenin arazi kullanım biçimleri 65 yıl içerisinde önemli bir değişime uğramıştır. Turizm odaklı mekanların oluşması özellikle konut bölgesini etkilemekte ve mahalle olgusunun değişmesine sebep olmaktadır. - Mahallelinin değişen ihtiyaçlarına yönelik yeni planlamalar yerine, turist gruplarına odaklı yeni mekanlar oluşturulmaktadır. - Mahallenin büyük bir bölümünün kentsel sit alanında olmasından kaynaklı konut sahipleri yapılarla müdahalede bulunamamaktadır. Bu durumda onarım bekleyen yapıların terk edilmesine ve köhneleşmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bu durum mahalledeki yapı gruplarında bütüncül olmayan bir dokunun oluşumuna da sebep olmaktadır. - Geçmişten günümüze mahallede varlığını koruyan yeşil alanları, yeni planlamaların tamamlanması neticesinde organik ve dağınık bir forma sahip yapısını kaybederek mahalle ile bütüncül olmayan lineer bir form ve kullanım şekli sergileyecektir. 1957'den günümüze farklı planlamalar neticesinde adaların boyut, şekil ve sayılarında değişimler yaşanmıştır. - Kamusal bir mekanı temsil eden çıkmaz sokaklarda morfolojik değişimler ve çözümler görülmektedir. Bu durumun yansımaları mahallenin sosyo-kültürel yapısının değişimini de etkilemektedir. - Mahalleye hayat veren insanın mahallede varlığını koruyamamasıyla (azalan mahalle nüfusu) beraber insan, bina ve sokak ilişkisi bağlamı zayıflamaktadır. - Geçmişte bölgede verilen yapılaşma izinlerinden dolayı farklı yapılaşma dokuları oluşmuştur. - Restorasyonu tamamlanan yapılarla turist gruplarını çekmeye yönelik yeni işlevsellikler kazandırılmıştır. - Geçmişte yaya odaklı planlanan mahalle yapısı değiştirilerek araçların mahallede varlığını artırdığı düzenlemelere gidilmiştir. - Mahallenin sahip olduğu yürünebilirliği mesafeler bakımından değişmemiş fakat biçimsel anlamda değişimlere uğramaktadır.
SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER	- Geleneksel mahallelerin ana unsurlarından biri olan mekanla kurulan aidiyet hissi gün geçtikçe azalmaktadır (değişen nüfus yapısı, morfolojik değişim vs.). - Mahalle ruhunu, kimliğini yansıtan mahallelinin sahip olduğu ortak duygular (savaş/mücadele gibi) sakinlerinin sayısının giderek azalmasından dolayı bu olguyu zayıflatmaktadır. 'Mahalleli olma' bilinci geçmişe nazaran değişse de varlığını koruma çabasıdır. - Komşuluk ilişkileri (samimiyet, muhabbet, akrabalık ilişkileri, beraberlik, yardımlaşma, güven, ortak değerler temelinde oluşan) zayıflamaktadır. - Mahalle nüfusu giderek azalmaktadır. Mahalleden ayrılan yerli nüfus yerini Suriyelilere bırakmaktadır. - Geçmişte çocukların 'oyun alanı' olan çıkmazlar/sokaklar (teknolojik gelişmeler, fiziksel dokudaki değişimler, azalan mahalle nüfusu, güvenlik problemleri, yardımlaşma gibi ortak değerlerin ortadan kalkması gibi nedenlerle) mevcut durumda aynı şekilde kullanılmamakta yerini araçlara/park alanlarına bırakmaktadır. - Mahallelinin değişen ihtiyaçlarına yerel yönetimler tarafından yanıt bulunamamakta yerel yönetim ile olan iletişim kopukluğu gün geçtikçe artmaktadır.

6.2. Öneriler

Kurtuluş Mahallesi tarihsel birikimi, konumu, birçok önemli olaya tanıklık etmesi, sosyo-kültürel yapısının zenginliği, morfolojik yapısının özgünlüğüyle geleneksel mahallenin önemli örneklerinden biridir. Geçmişte bu mahallenin mekânsal ve toplumsal nitelikleri mahalleyi hem yaşanabilir hem de özgün kılmaktaydı. Bugün mahallenin temeli olan insanın mahalleden git gide çekilmesi, bölgenin turizm odaklı bir yapılanma ile yeniden düzenlenmekte olması, değişen morfolojisi ve sosyal yapısı sonucunda bugün Kurtuluş Mahallesi'nde önemli değişimler yaşanmaktadır. Mahallenin yaşadığı bu değişim sırasında mahalleyi yaşanabilir kılan yapısal ve yapısal olmayan değerler sürdürülebilmeli ve planlamaların bu minvalde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, mahalle olgusundaki değişimi çalışma alanı olarak seçilen Kurtuluş Mahallesi özelinde 1957'den günümüze hem morfolojik bakımdan hem de sosyo-kültürel bakımdan analiz ederek iki farklı yöntemle ve bakış açısıyla bütüncül olarak değerlendirerek özgün bir çalışma sunmayı hedeflemiştir. Genel olarak bu tez çalışmasının diğer çalışmalara ve uygulamalara katkısı ise şu şekilde açıklanabilir:

Mahalle olgusundaki değişimi morfolojik analizler ve söyleşi yöntemini kullanarak bütüncül veriler sunan bu çalışmanın, bu alandaki çalışmalara farklı bir bakış açısı sunacağı,

Konuyla ilgili bölgede yapılan çalışmaların yetersizliğinden dolayı konunun ve konumun farkındalığı açısından literatüre katkı sunacağı,

Yapılan çalışmanın bulgularının mahallelerin gelecek planlamaları kurgulanırken çeşitli disiplinlere altlık niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Adanır, F. (2014). *Akdeniz'in Altın Kenti*. Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. 226-255.
- Ağsakallı, Ö. Ö. (2007). *Cihangir Mahallesi'nin Kent Dokusundaki Değişimler ve Kentsel Tasarım Önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 45.
- Akın, O. (2017). *Kadim Yerleşmeler Projesi-Literatür Çalışması*. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi , T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. 13-19.
- Alada, A. B. (1989). *Osmanlı-Türk şehrinde mahalle*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 121.
- Alada, A. B. (2008). *Osmanlı şehrinde mahalle*. İstanbul: Sümer Kitabevi. 15-16.
- Aliagaoglu, A. (2003). Afyon'da şehir morfolojisinin iki unsuru: cadde-sokak sistemi ve konutlar. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), 63-83.
- Aliagaoglu, A., ve Uğur, A. (2016). Osmanlı şehri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 203-226.
- Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İdealkent*, 1(2), 116-139.
- Alver, K. (2013). *Mahalle: Mahallenin toplumsal ve mekânsal portresi*. Ankara: Hece Yayınları. 15-265.
- Anonim. (2012a). *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri*. Kahramanmaraş Kültür Envanteri Serisi. Kahramanmaraş Belediyesi. 20-31.
- Anonim. (2012b). *Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri*. Kahramanmaraş Kültür Envanteri Serisi. Kahramanmaraş Belediyesi. 20-31.
- Anonim. (2017). *Kentsel Mekânsal Standartların Geliştirilmesi*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını. 20-31.
- Arû, K. A. (1998). *Türk Kenti: Türk kent dokularının incelenmesine ve bugünkü koşullar içinde değerlendirilmesine ilişkin yöntem araştırması*. İstanbul: Yap Endüstri Merkezi Yayınevi. 11-243.
- Ataöv, A., ve Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU JFA 2007/2*, 24(2), 57-82.
- Atila, G., ve Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar Ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 2(1), 27-48.
- Boz, M., ve Kubat, A. S. (2018). *Başkent Ankara'nın iki simgesel örnek üzerinden morfolojik analizi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, İstanbul, 117-142.

- Baday, Ö. N. (2011). *Modern kent mekânlarında mahallenin konumu*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. 33-34.
- Bakan, K. ve Konuk, G. (1987). *Türkiye’de Kentsel Dis Mekanların Düzenlenmesi (The Arrangement of Urban Exterior Space in Turkey)*. Ankara: Tübitak Yapı Arastırma Enstitüsü Yayınları, 19-20.
- Barton, H., Grant, M., ve Guise, R. (2003). *Shaping neighbourhoods: a guide for health, sustainability and vitality*. (1. Baskı). Londra: Taylor & Francis. 256.
- Bilsel, C. (2015). *Kent tarihi araştırmalarında mekânbilimsel bir yaklaşım: Batı’da ve Türkiye’de kentsel morfoloji çalışmalarının öncülleri*. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu, Mersin, 59-77.
- Conzen, M. R. G. (1960). Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, (27), 2-122.
- Çan, M. F. (2010). *Kentleşme, sanayileşme ve kalkınma etkileşimi*. T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, 1-11.
- Çobanoğlu, A. V. (2012). *Ulucami*. İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi (42). 111-112.
- Erdönmez, M. E. (2005). *Açık kamusal kent mekânlarının toplumsal ilişkileri yapılandırmadaki rolü, Büyükdere-Levent-Maslak Aksı*. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eren, İ. Ö. (2017). *Mahalle. Yeni bir paradigma mümkün mü?*. İstanbul: Tuti Kitap. 23-260.
- Erman, T. (2010). Kent çeperindeki bir ‘devrimci’ mahalle: 1970’lerden 2000’lere mahallenin değişen anlamı ve mahalle üzerinde yaşanan çatışmalar, çekişmeler. *İdealkent*, 1(2), 170-195.
- Ersoy, M. (2007). *Kapsamlı Planlama Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü*. Ankara: İmge. 9-34.
- Gündüz, T. (2001). İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi. (24). 192-196.
- Gürbüz, A. (2009). 16-17. Yüzyıllarda Maraş şehrinde sosyal ve ekonomik hayat. *Journal of International Social Research*, 2(9).165-170.
- Gürbüz, M. (2001). Kahraman Maraş'ın Cumhuriyetten önceki nüfusu. *Türk Coğrafya Dergisi* (37), 183-194.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books. 29-55.
- İnternet: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. URL1: <https://sozluk.gov.tr/>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021
- İnternet: Kahramanmaraş Onikişubat. URL2: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oniki%C5%9Fubat>, Son Erişim Tarihi: 30.07.2021.

İnternet: Kahramanmaraş'ın İlçeleri. URL3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kahramanmara%C5%9F%27%C4%B1n_il%C3%A7eleri,
 Son Erişim Tarihi: 30.07.2021.

İnternet: 1920 yılı Maraş'a ait bir kroki. URL4: http://wownturkey.com/t.php?p=/tr447/levend46_marasharita_800x600.jpg, Son Erişim Tarihi: 22.05.2022.

İnternet: Kahramanmaraş Ulu Camii. URL5: <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=83070&start=95>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Kahramanmaraş Ulu Camii. URL6: https://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=28311&sessionid=8juv9gg7j0ipv3fcml81dc02v2 Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Kahramanmaraş Ulu Camii. URL 7: <https://kahramanmaras.bel.tr/kesfedin/maras-ulu-camii-cami-i-kebir>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Maraş Ulu Camii. URL 8: <http://www.tarihicukurhamam.com/index.php/kahraman-maras/>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Taş Medrese ve Türbe. URL 9: <https://seyyahdefteri.com/maras-ulu-cami-nerede-nasil-gidilir/>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Taş Medrese ve Türbe. URL 10: <https://kahramanmaras.bel.tr/kesfedin/tas-medrese-ve-turbe>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Dedeoğlu Konağı. URL 11: <https://kahramanmaras.ktb.gov.tr/TR-152445/dedeoglu-konagi.html>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Dedeoğlu Konağı. URL 12: <https://kahramanmaras.bel.tr/foto-galeri/dedeoglu-konagi>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Dedeoğlu Konağı. URL13: <http://kahramanmarassehirrehberi.com/tr/icerik/dedeoglu-konagi#&gid=null&pid=2>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

İnternet: Kahramanmaraş Demokrasi Meydanı. URL 14: <https://www.aksutvhaber.net/kahramanmaras/demokrasi-meydaninda-duzenlemeler-devam-ediyor-h1887.html>, Son Erişim Tarihi: 01.08.2021.

Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (6), 1-5.

Kıvrım, İ. (2009). Osmanlı Mahallesinde gündelik hayat (17. Yüzyılda Gaziantep örneği). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 8(1). 231 - 255.

- Koç, K. (2009). Tarih boyunca Maraş Şehri'nin gelişmesini etkileyen faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 311-326.
- Koç, K. (2010). *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 179.
- Kostof, S. (1991). *The City Shaped: Urban patterns and meanings through history*. New York: Little, Brown and Company, 352.
- Köker, O. (2005). *100 yıl önce Türkiye'de Ermeniler: Orlando Carlo Calumeno koleksiyonu'ndan kartpostallarla*. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık. 11-400.
- Köker, O. (2010). *Dağların Gazeli Maraş (Osmanlı Dönemi'nden Maraş Sancağı Hakkında Bazı Veriler)*. İstanbul: YKY, 269.
- Krier, R., ve Rowe, C. (1979). *Urban Space*. Londra: Academy Editions. 172.
- Kuban, D. (1968). Anadolu-Türk şehri: tarihi gelişmesi, sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler. *Vakıflar Dergisi*, (7), 53-73.
- Kubat, A. S., ve Topçu, M. (2009). Antakya ve Konya tarihi kent dokularının morfolojik açıdan karşılaştırılması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 334-347.
- Larkham, P., ve Jones, A. (1991). A Glossary of Urban Form. Birmingham: Historical Geography Research Series no: 26. *Urban Morphology Research Group, University of Birmingham*. Norwich: GeoBooks. 7-94.
- Lynch, K. (1984) *A Theory of Good City Form*. Londra: the MIT press. 72-75.
- Maraş İl Yıllığı. (1967). Kahramanmaraş. 41-47.
- Mardin, Ş. (2015). *Bütün Eserleri 9*. İstanbul: İletişim Yayınları. 5-366.
- Moudon, A. V. (1997). Urban morphology as an emerging interdisciplinary field. *Urban morphology*, 1(1), 3-10.
- Mumford, L. (1938). *The Culture of Cities*. New York: Open Road Media. (1) 75.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği* (çev. G. Koca ve T. Tosun). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve Muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 1-27.
- Özalp, M. F., ve Arslan, H. (2020). Kentsel planlamadaki değişim ve dönüşümün kent formunun gelişimine etkisinin incelenmesi: Düzce örneği. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(3), 2229-2244.
- Özalp, Y. (2005). *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları. 220.

- Eren, İ. Ö. (2017). *Mahalle: Yeni Bir Paradigma Mümkün Mü?* İstanbul: Nefes Yayıncılık. 23-259.
- Özkarcı, M. (2007). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 289-340.
- Paköz, A. E. (2013). *Maraş sivil mimari yapılarının incelenmesi ve Gözlüklü Ali evi restorasyon önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 22-112.
- Paköz, A. E. (2016). Geleneksel Maraş Evleri. *Vakıflar Dergisi*, (45), 209-234.
- Rossi, A. (1966). *L'architettura della citta (The Architecture of the City)*. Londra: The MIT Press . 9-66.
- Sandal, E. K., ve Karademir, N. (2013). Kahramanmaraş'ta yeşil alanların yeterliliği ile halkın beklentilerinin ve bilinç düzeyinin belirlenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(29), 155-176.
- Schlüter, O. (1899). Über den Grundriss der Städte. *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*. (34), 446-462.
- Sınmaz, S., ve Özdemir, H. (2016). Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri, Siverek Kenti İçin Bir Değerlendirme. *İdealkent Dergisi*, 7(18), 80-115.
- Şahin, A. (2004). *Kahramanmaraş'ın şehirselleşiminin coğrafi bilgi sistemleri yöntemiyle incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 25-35.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, 1-24.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi-8*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 15-17.
- Tezer, H. K. (2002). *Kentsel Morfoloji Bağlamında Kentsel Tasarım Rehberlerinin İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Üniversitesi, İstanbul. 42.
- Tezer, S. T. (2021). A methodological framework for settlement history analysis: facilities of urban morphology and historical geography. *Journal of Design Theory*, 17(32), 70-89.
- Toroğlu, E. (2008). *Salnamelere Göre (1869–1908) Maraş Kazası'nda Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlük Yayınları. 208-226.

- Turan, S. (2021). *Mahalle Kültürünü Sürdürebilmek ve Yeni Bir Kavram Arayışı Olarak Sosyal Dayanıklı Mahalle: Kurtuluş-Feriköy  rneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 19-31.
- Uğurlu,  . (2010). Kentlerin tarihsel gelişimi. *Kent Sosyolojisi  alışmaları*, 10-33.
-  nl , T. (2018). *Mek nın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji*. [DeğişKent] Değişen Kent, Mekan ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul, 59-70.
-  nl , T., ve Baş, Y. (2015). *Mersin’de Morfolojik Süreçlerin Değerlendirilmesi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Sempozyumu: Temel yaklaşımlar ve teknikler, Mersin, 14-30.
-  nver, H. (2016). Kentsel morfolojinin geleneksel bir sokak dokusunu şekillendirmesi: Kurşunlu cami sokak. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (4). 127-143.
-  rk t, S. (1998). *Yaşanabilir  evre Oluşumunda Mahalle Kriterinin  ncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. 24-25.
- Whitehand, J. W. (2001a). British urban morphology: the Conzenion tradition. *Urban Morphology*, 5(2), 103-109.
- Whitehand, J. W. (2001b). The physical form of cities: a historico-geographical approach. *Handbook of Urban Studies*, 69-87.
- Whitehand, J. W. (2007). *Conzenian urban morphology and urban landscapes*. 6th International Space Syntax Symposium. İstanbul, 1-9.
- Yinanç, R. (1989). *Dulkadir Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 153.

EKLER

EK-1. Söyleşi Soruları

- 1) Adınız Soyadınız, Yaşınız, Eğitim Durumunuz, Mesleğiniz?
- 2) Bu mahallede ne kadar süredir yaşıyorsunuz? Burada yaşamayı tercih etme nedeniniz nedir?
- 3) Kurtuluş Mahallesi'nin geçmişi/tarihi hakkında bilginiz var mı?
- 4) Kurtuluş Mahalleli olmayı nasıl tanımlarsınız? Size göre ne anlam ifade ediyor?
- 5) Kurtuluş Mahallesi'nde yaşıyor olmaktan memnun musunuz? Memnun olma/olmama sebepleriniz neler?
- 6) Bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz? Evet/hayır ise sebebi nedir?
- 7) Mahalleye dair geçmişte olup bugün olmayan en belirgin özellik sizce nedir?
- 8) Komşuluk ilişkilerini önemli buluyor musunuz?
- 9) Mahalledeki komşuluk ilişkilerini nasıl tanımlarsınız? Çevrenizdeki komşularla tanışıyor/görüşüyor musunuz?
- 10) Mahalleyi güvenli buluyor musunuz? Eğer güvenli ise sizce bu nasıl sağlanıyor?
- 11) Geçmişte/çocukluğunuzda mahalle içerisindeki günlük rutinleriniz ya da bunları gerçekleştirme şekliniz ile bugün yaptıklarınız arasında bir fark oldu mu? Olduysa, ne gibi değişiklikler oldu?
- 12) Kurtuluş Mahallesi'ndeki sokaklar ve çıkmazlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Nasıl tanımlarsınız?
- 13) Çıkmaz sokakları farklı amaçlarla (komşularla sosyalleşme alanı, çocuk oyun alanı vb.) kullanıyor musunuz? Geçmişte kullanır mıydınız? Sizce bir değişim yaşandı mı?
- 14) Çarşı bölgesiyle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız? Günlük ya da uzun vadedeki ihtiyaçlarınızı karşılamak için bu bölgeyi kullanıyor musunuz? Kullanmıyorsanız sebebi nedir?
- 15) Çocuğunuz bu mahalledeki okula mı gidiyor/geçmişte gidiyor muydu? Siz çocukluğunuzda bu mahallede bulunan bir okula gitmiş miydiniz?
- 16) Mahalleyi yürünebilir (yaya ulaşımına uygun) buluyor musunuz? Evet/Hayır ise sebebi nedir? Eskiden/geçmişte bu durum nasıldı?
- 17) İhtiyaçlarınız dışında mahallede yürür müsünüz?
- 18) Mahalledeki eski/tescilli Maraş evleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu evleri nasıl tanımlarsınız? Bu evlerden birinde yaşıyor musunuz/yaşamak ister misiniz? Evet/hayır ise sebebi nedir?

EK-1. (devam) Söyleşi Soruları

- 19) Bu mahallede yaşamanın en güzel yanları/özellikleri sizce nelerdir? (Komşuluk ilişkileri, evleri, yeşil alanları, konumu vb.)
- 20) Mahalledeki servis imkanları (eğitim, sağlık, ulaşım, yeşil alanlar vb.) yeterli geliyor mu? Evet/hayır ise sebebi nedir?
- 21) Günlük rutininizde kullandığınız yerleri/güzergahları size verilen harita üzerinden işaretleyebilir misiniz? (çarşı, okul, park vb. ihtiyaçlar)
- 22) Mahallenin büyük bir bölümünün koruma alanı/kentsel sit alanı bölgesi olduğunu biliyor musunuz? Evet ise, bu bölgede yapılan yenileme/restorasyon çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 23) Yapılan bu çalışmalar sizce mahallede değişikliğe sebep oldu mu? Olduysa bu değişiklikler sizce neler?
- 24) Yapılan bu çalışmalar gerçekleştirilmeden önce alınan kararlarla ilgili görüşleriniz alındı mı? Alınmadıysa, alınsın ister miydiniz?
- 25) Sizce yaşadığınız bu tarihi çevrenin sunduğu avantajlar ve dezavantajlar nelerdir? (komşuluk, tarihi doku, mimari, altyapı hizmetleri, ulaşım, çocuk oyun alanları, okullar, hastane vs.)

EK-2. Kahramanmaraş 1957 yılına ait imar planı

Şekil 2.1 Kahramanmaraş 1957 yılına ait imar planı (bölgesel)

EK-3. Kahramanmaraş 1981 yılına ait imar planı

Şekil 3.1. Kahramanmaraş 1981 yılına ait imar planı (bölgesel)

GAZİ GELECEKTİR..